

IX. KÖTET, 3. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1901 JÚLIUS—SZEPTEMBER.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1901. ÉVI FOLYAM.

— — — III. FÜZET. — — —

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.
1901.

TARTALOM.

	Lap
Czakó Elemér. A könyvnyomtatás és könyvdíszítés iparművészete. (Második közlemény, egy melléklettel és huszonöt szövegképpel.)	226
Varjú Elemér. A gyulafejevári Batthyány-könyvtár. (Nyolczadik, befejező közlemény, egy melléklettel és a szöveg közt egy hasonmással.)	256
Naményi Lajos. A nagyváradi nyomdászat története. (Második közlemény, négy hasonmással.)	280
Dr. Esztegar László. Jelentés az 1900-iki párisi bibliográfiai és könyvtárnoki kongresszusokról. (Második, befejező közlemény.)	297
Tárca. Énegyedes jelentés a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1900 április 1-től június 30-ikáig	311
A budapesti magyar királyi tudomány-egyelem könyvtára 1900-ban	315
Szakirodalom. Ranschburg Viktor, A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott berni egyezmény vonatkozásával Magyarországra Ism. <i>e. l.</i> — Szinnyi József, Magyar írók élete és munkái, VIII. k. 1—5. füzet. Ism. (<i>e</i>) — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok (Egyetemes Philologiai Közlöny XXV. 4—5. 6—7., Erdélyi Múzeum XVIII. 4. 5. 6., Grafikai Szemle XI. 4. 5. 6., Irodalomtörténeti Közlemények XI. 2., Századok 4. 5. 6.) II. Külföldi folyóiratok (Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen II. 5—6., Deutsche Literaturzeitung XXII. 15. 16. 17. 19. 20., Centralblatt für Bibliothekswesen XVIII. 4. 5. 6., La Bibliophilie III. 2—3., Le Bibliographe moderne V. 25., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi XII. 2—4., Zeitschrift für Bücherfreunde V. 1. 2. 3.)	325
A magyar bibliográfiai irodalom az 1901-ik év első énegyedében Kováts László-tól	331
Vegyes közlemények. Vidéki könyvtárak állami segélyezése. Gutenberg társaság. Könyvtárnokok gyűlése Strassburgban. A magyarországi könyvtárügy külföldi ismertetése (— <i>e</i> —) Lány Dániel galgóczi predikátor theologiai műve (<i>K. L.</i>) A német könyvtárnokok egyeületének második évi gyűlése (— <i>r.</i>) Ioannes Sagitarius typographus? (<i>K. L.</i>)	333
Változások a magyarországi nyomdáknál 1901 június 16-tól szeptember 15-ikéig	336

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1901 július 1-től szeptember 30-ikáig
beküldték:

Az 1901. évi folyamra: A lőcsei kir. főgimnázium.

A KÖNYVNYOMTATÁS ÉS KÖNYVDÍSZÍTÉS IPARMŰVÉSZETE.

CZAKÓ ELEMÉRTŐL.

(Második közlemény egy melléklettel és huszonöt szöveggéppel.)

Minden könyv, mint a XV. század előtti kéziratok, általában címnap nélkül jelent meg eleinte, többnyire csak »Incipit« szó jelezte a kezdetet, míg a tulajdonképeni cím, tartalomjegyzék, továbbá az íróra és nyomtatóra vonatkozó adat, a legutolsó lapon volt csoportosítva, melynek neve volt Explicit vagy Kolofon. A Kolofon rendesen diszebb, mint a többi lap, nem ritkán nyomása vörös és itt-ott nyomdász-czímerrel vagy jellel ellátva. A nyomdász is artisztikusan akarta kifejezni a könyvben kilétét s azt egy állandónak választott kis szimbólum vagy vonatkozás alkalmazásával vélte elérni. A nyomdásztól sokszor a könyv tulajdonosa sem akart elmaradni, könyvének táblájára művészek által tervezett exlibrist ragasztott. Továbbá eltanulták a kézírattól, hogy a hol

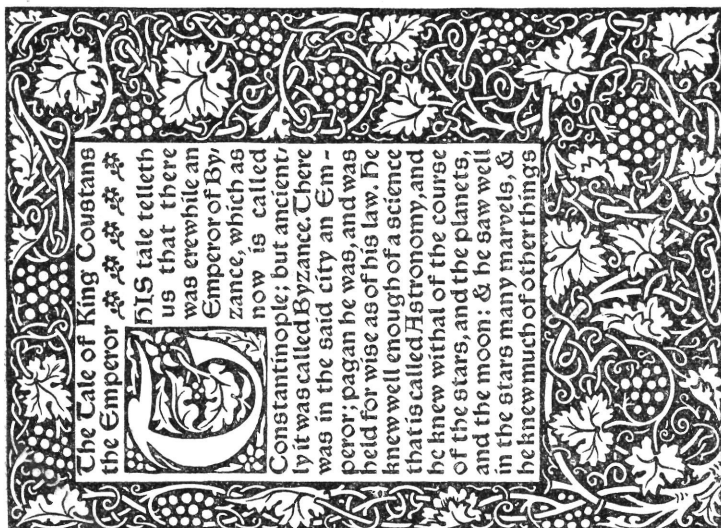
WALTER CRANE: EX-LIBRIS.

érdekes rész van vagy a hová sokszor kell ráfordítani, oda emlékeztetőül díszeket nyomjanak a könyvbe. Mindezek a fametszet művészetének fejlődésére nyújtottak alkalmat. Az első oldalra szedett és díszszel környezve megjelölt címnap 1480-ban Velen-czében látott napvilágot. És avval megindult egy hosszú sora az olasz címnapoknak, a melyeket még mindig sikerrel lehet tanulmányozni abból a szempontból, hogy egy felület díszítését miként kell művésziesen megoldani. Annyi művészi erő sohasem fog többet csoportosulni olyan egységesen a könyv előállításánál, sem annyi tapasztalat nem vár készen új találmányt, mint az olasz reneszánsz könyvnyomtatóinál.

Legtöbb rokonságot mutat Olaszországgal a francia könyvdíszítés. Első remekei voltak itt az úgynevezett »livres d'heures«, a melyekben már a fametszet egy tónusán utólag befestéssel próbáltak változatot létre hozni. Az írott és kézzel festett imakönyvek méltó versenytársai. Többnyire pergamentra nyomták. A »livres d'heures«-nél is a síkdíszítmény az uralkodó típus, melynek finomságát azzal fokozták, hogy a dúcokat fa helyett fémből metsztették, a mely által tisztább és szubtilisebb lenyomatok jöttek létre. Ez imakönyveknél a széldíszek gazdag motívumai igen tetszetősek, és a sötét háttér szépségüket csak emeli. Eredetileg mind úgy készültek, hogy színeket kapjanak. Egynéhány festett példány ismeretes is, melyeknél a színharmonia a miniatűr festészetre emlékeztet. Ezeknél az alapot aranyozás fedi. Franciaországban a XVI. század közepe táján a lyoni nyomdászok keleti díszítő elemeket is használnak s mint szöveteik mustráin, úgy a könyvdíszeken alkalmazott arabeszkük is messze földre kiterjedt hatásúak voltak.

Németországban egész más irányt vett épp a reneszánsz folytán a könyvdíszítés, mely sokban eltért olasz mintaképétől. Az első nyomdászati művekben a fametszet szintén sík jellegű volt és dekoratív hatásában kiváló. Maga DÜRER is néhány címnapnál és könyvdísznél a zsinórkötéshez hasonló síkékitményt használt, melyet nálunk sokan magyar reminiszczencziának próbálnak elismertetni, pedig ezek mintáját régi olasz rubrikátorok díszítő eleme képezte, eredete pedig Byzanczra mutat. A XVI. századdal Németországban azonban a fametszet és rézmetszet különös föllendülése köszöntött be és DÜRER további tevékenységével egy

új világ nyílt meg a művészek számára, megváltozott vele a világnézet és meg a sokszorosítható képek művészi színvonala.

WILLIAM MORRIS KÖNYVDÍSZE.

Dürer előhírnökei SCHONGAUER és kortársai már bizonyos szabad szellemben dolgoztak a reformációval felizgatott nép számára.

A német könyvdíszítés mesterei új csapáson indultak. Talán BURGKMAIR az egyetlen kivétel e tekintetben, nem számítva az előbb

említett Dürer-féle zsinórdiszszerű rajzokat. A többiek mind csatlakoztak Dürer fametszetének általános felfogásához, a melyben törülmetszett realizmus és nagy adag festői erő nyilatkozott meg. És nemcsak az illusztrációnál hódoltak e szellemnek, hanem a legegyszerűbb könyvdisz is e jegyben fogant. Kétségtelen, hogy Dürernek magának, kortársainak és utódainak illusztrációi jóval fölötte állnak azoknak, a miket az olaszok e tekintetben felmutattak; mégis dekoratív szempontból nem versenyezhetnek egy velencei vagy flórenczi mesterrel sem. Mert Dürerék önálló életre alkalmas képeket készítettek, melyek magukban nagy művészi alkotások, de mint a szöveg társai, kísérői vagy részei, szerepüknek meg nem felelnek. Nem alkalmazkodnak környezetükhöz, kiváló tulajdonságaiknál fogva túlszárnyalják ugyan, de nem olvadnak össze velök egységes egészzé. Már Hans HOLBEIN és iskolájának művészete s ornamentikája közelebb áll a könyv szelleméhez és azok mestereihez, az olaszokhoz. Holbein szellemes és ötletes rajzai kiválók, mint illusztrációk is. Haláltáncza technikailag és művészetileg a legtökéletesebb alkotás, a mit valaha fametszetbe készítettek. Holbeinnek különösen azon művei, a melyeket Bazelben alkotott, a könyvvel szorosabb vonatkozásban vannak, mint Dürer művészi szárnyalású fametszetei, a melyekből nagy szépségük daczára hiányzik a nyomtatáshoz való bensőbb kapcsolat. És Holbein más tekintetben is tudatában van annak, hogy mi az illusztrátor feladata. Művésziesen dolgozza fel a szöveg tartalmát, követi az író fantáziáját, nem másítja meg erőszakosan, de viszont mégsem azt adja elő illusztrációjával, a mit már szóval lenyomattak, a mit tehát a figyelmes olvasó elé tálalni fölösleges; széldíszzeiben azonban szabadon csapong ornamentális fantáziája és humora. Kezdbetűi, fejléczei, czímlapjai s nyomdászjelvényei, a melyeket rajzai után eredeti nagyságban metszett fába, méreteivel és karakterével kitűnően illenek a nyomtatás betűihez.

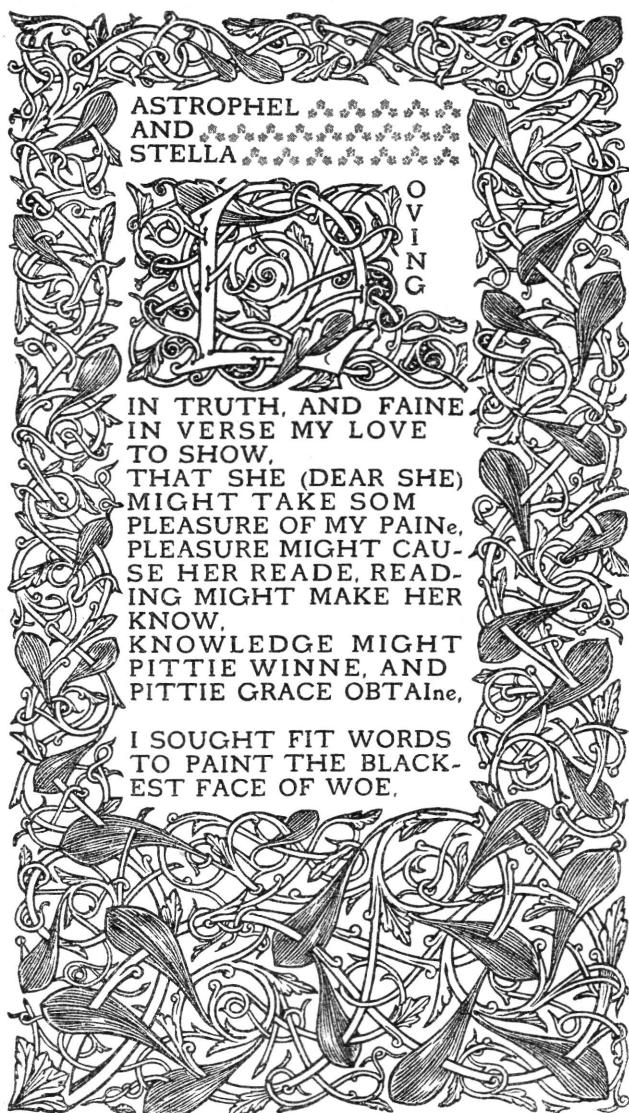
A mint látjuk, Németországban a könyvdiszítésben a szellem és a tartalom uralkodott, míg Olaszországban a forma. Az első kifejező, a második stilszerűbb. A német művészek illusztráltak, az olaszok dekoráltak. A kétféle felfogás egyesülése képezi a könyvdisz ideálját.

Úgy Német-, mint Olaszországban a XVI. század végén a mesterek után mesteremberek vették át a vésőt, a kik a nagy

reneszánsz művészek kincseit váltották csak apró pénzre s elége-
ltek a klasszikus világ plasztikus s architektonikus emlékein.

A mily gyors volt a sajtó hódítása, épp oly gyorsan hanyat-
lott a művészet a könyvekben. Száz év alatt fejlődött, virág-
zott és hervadt el. Oka ennek az új felfedezések, hódítások vol-
tak, a melyek mellett üzleti és kapzsi szellem hatotta át az embe-
reket. A reformáció aszkéta felfogása, a melylyel szembe helyezte
magát a reneszánsz alatt félig pogánynnyá vált katholicizmus-
sal, sem kedvezett a művészetnek. A nagy Pán birodalma rövid
ideig élt közösségben a keresztény világgal — hamar össze-
omlott. A klasszicizmus, mint a hogy az ismusokkal gyakran
megesik, fojtogató nyűgévé nőtte ki magát a könyvdísznek s a
művészi tartalom hanyatlása után a forma két századon át nem
engedett szóhoz jutni mást. Végre Franciaországban némi lendü-
let állott be a *barok* és *rokoko* arisztokratikus divatjának újszerű
díszítési módjával, főleg pedig a rézlap alkalmazásával. A réz-
metszet technikája már rég használatos, de inkább csak önálló
műlapoknál vették igénybe, ellenben a rézkarcz egyszerűbb elő-
állítási módjánál fogva hamarabb beférközött a könyvbe. Az új
eljárás bevétele újságnak újság volt, de magasabb művészi fejle-
ményt, különösen a dekoratív szempontot tekintve, nem jelentett.
Magában a technikában volt valami, a mi érdeket keltett, a mű-
vész közvetlen keze munkája képezte az alapját s a bársonyos
levonat még kisebb tehetség művénél sem nélkülözött egy bizo-
nyos gráciát. Eleinte csak magánosan, külön oldalra, előállított
műlapokat fűztek a könyvekhez, aztán már címlapokon is alkal-
mazták a rézkarczot, a mikor természetesen a felirat többnyire
benne foglaltatott a rajzban. Később szöveg közé nyomott fejlé-
cek, záró és más képek jöttek, a mi csak a nyomdász munká-
ját nehezíté, mert a rézlapok miatt minden könyvet kétszer kel-
lett a sajtón átjuttatni.

A rézmetszet és rézkarcz felvirágzása a dekoratív könyv-
dísz háttérbe szorítását jelentette. Az egyszerűbb eljárások stilsze-
rűbbek voltak. A rézlapon való sokszorosítás távolabb áll a nyom-
tatott betűtől, mint a fametszet. A lapok épségét és egységét
fenyegeti a két különböző felfogású művész és a két különböző
módszerű technika találkozása. Mig a régi fametszetek úgyszól-
ván testvérei voltak a betűknek, s ezen rokonsági köteléket soha-

CHARLES RICKETS: KÖNYVDÍSZ.

sem tagadhatták le; összhangjukat az is biztosítja, hogy egyszerre, egy tónussal lehet lenyomatukat venni. A rézlappal ellenben sohasem lehet igazodni a betűk karakteréhez.

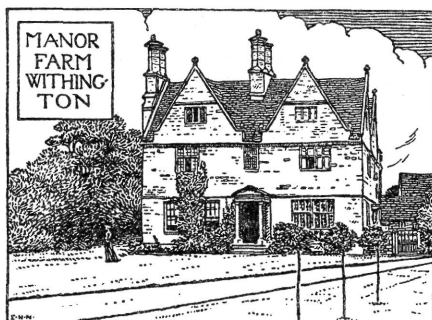
Csak a XVIII. századbeli francia művészeknek sikerült valahogy az ellentétet kiegyenlíteni s a festőiség ügyes előtérbe tolásával nyújtottak csak engesztelést a betűk stíljé ellen elkövetett vétkekért. A stílust-adó Lajosok (XIV, XV, XVI) alatt már Párisban sikerült nyomdásznak, rajzolónak, rézkarczolónak és metszőnek együtt a munkafelosztás és a technika különfélesége daczára is összhangzó műalkotást létrehozni. Természetesen ezt csak nagy áldozattal és WATTEAU vagy BOUCHER megvesztegető művészetével lehetett megcsinálni.

A *barok* és *rokoko*-korszakban Franciaországban a könyvdisz már csaknem túltengett. Vignetták alakos díszszel, keretek, fölül vagy alul jelképekkel füszerelve, kis és nagy egészoldalas illusztrációk igen kedveltek voltak.

A díszítés túlhalmozásának ellenére is azon-

ban határozott ízlést lehel e kornak minden könyve, bizonyosságára annak, hogy készítőik jól értettek mesterségükhöz, ha néha vissza is éltek vele. A szemközti oldalak egységes képet nyújtanak. A fejléc és a zárókép mindenkor számol a papiroldal szögletes alakjára; ha egyik oldalon kép foglal helyet, a másik oldal annak ellensúlyozására törekszik és mintegy kiegészíti vis-à-vis-ját.

Franciaországon kívül már e korban kezdték utánozni mindenben Franciaországot. Természetesen az itt divatos sokszoro-

NOTES UPON SOME OF THE DIFFERENCES BETWEEN ANCIENT & MODERN BUILDING.

HE question I have proposed to myself to consider is: How is it that ancient towns and villages are delightful and full of beauty, and that modern towns are, on the whole, ugly and uninteresting? By ancient I mean roughly speaking previous to the present century and more especially previous to the sixteenth century. And when I venture to speak of modern towns as ugly I do not mean that many modern towns do not possess one or more modern buildings which within certain limits are beautiful and interesting, but that on the whole modern towns are failures from the point of view of architectural interest and beauty.

54

E. H. NEW: ILLUSZTRÁCIÓ
THE QUEST CZ. MŰBŐL.

sító eljárás is sok utánpótlásra talált más országokban. De a nevesebb illusztrátorok — ha még oly művészek voltak is, mint CHODOWIECKI, HOGARTH — csak képeket készítettek és nem dekoratív könyvdiszettek; mindenre gondoltak inkább, mint arra, hogy nyomtatott sorok közé lesznek alkotásaik ékelve, s a környezettel mitsem törődtek.

A rézlap-eljárásnál Európaszerte ez időtájt úgy, a hogy a fametszet is megél valahogy az olcsóbb könyvekben. Sőt mint nyomdász nagyobb jelentőségre tesz szert. Általában a barok és rokoko korszakában a nyomdák ékítményei megszorodnak, de csak a Párisban készültek tartalmazzak ízlést közölők, a németországbeli betűöntődékeknek rokoko vagy barokk elnevezés alatt világga bocsájtott e nemű alkotásai többnyire hitványak és nehézkesek. A *magyarországi* könyvdiszítés is ugyanazokat a változatokat mutatja, mint a külföldnek e nemű áramlatai. Csak talán késve lép mintaképeinek nyomába; míg a hullámgyűrűk hazánkig tágultak, idő telt bele s a hullám ereje is lankadt.

Persze általános mértéket alkalmazva az első magyar könyvdiszettek, azt kell mondanunk, hogy nem felelnek meg mindenben a művészet kánonának és kinyomozható idegen hatás alatt keletkeztek. De azokat mégsem nézhetjük olyan szemmel, mint a minővel a történeti ereklýéket szokás. Lehetetlen meg nem becsülnünk azokat a törekvéseket, a mivel a XVI. század magyar nyomdász-művészei, eszköz és előtanulmány hiányának ellenére, a szépség ideálját próbálják megközelíteni. A könyvillusztrációban benne van az egész gondolkozási kör, melyben az emberek képzelete mozgott. Megelevenednek a címlapok, kezdőbetűk és a jobbára ötvösöktől eltanult vagy kölcsönzött záróornamentek finom vonalaikkal. Találkozunk a hősök, nymfák, amorettek mellett Ádám és Éva némi anatómiai tudással megrajzolt aktjaival. Herkules és az oroszlánál küzdő Sámson, Zeus és a szenvedő Istenember váltakozva lép képzeletük elé minden diszharmónia nélkül. S a tisztán dekoratív megoldásokban is fölleljük a stilizált akantuszt, a klasszikus delfint a magyaros »bokrvirággal«, melynek elemei a rózsa, szegfű és tulipánt.

Áttekinteni bajos a hazai könyvornamentika mestereinek tevékenységén, mivel a rávonatkozó adatok átkutatása iránt eddig nem sok történt. Pedig voltak érdemes férfaink. HONTER, mint

fametsző-művész is nagy, Bazelben tanulta a technikát és Holbein szelleme felcsillámlik nála. Már az új-szigeti nyomda STRUTTIUS nevű képiro legénye, a ki a bécsi Syngreniustól beszerzett nyomdakészletet pótolta egypár metszettel, nem volt egyéb mesterembernél. Strutius fölött magasan áll a Heltai-nyomda névtelen metszője; fejléceinél az erdélyi zománcz-technika ornamentumai is szerepelnek. G. C. mester a vándor nyomdászok rendjéhez tartozott, mint HOFFHALTER Rafael, monogrammjával sok kolozsvári, bártfai népies nyomdatermék fametszeténél találkozunk. Hoffhalternek halálát is egynémely fametszet okozta, művészetét a szentháromság kigúnyolására használván, a miért 1568-ban kivégeztetett. Igen sok könyvdisz maradt fenn e korból a magyar könyvekben, a melynek eredete a niello-lenyomatra emlékeztető ötvös »példametszés«-re vall. Ezek reneszánsz formák, némi keleti pongyolasággal közölve.

A XVII. században a politikai érdekek harcza hazánkban annyira háttérbe szorította a szellemi élet fejlődését, hogy a nyomdászat ancillája, a sokszorosító művészet, nem hogy mélyebb gyökeret vert volna, de kis ágacskákat is alig birt zavartalanul hajtani. A felső-magyarországi városokban lendült fel csak némileg a művészi és műipari élet, de olyan központok ott sem keletkeztek, a hol a tömeges gyakorlat folytán a könyvdiszítésben talán iskolát különböztethetnénk meg. A rézmetszet művelői jutottak legnagyobb elismeréshez; közülök EISENBERG, HIBNER nem egy sikerült munkát alkottak. Mint egyetlen kiváló fametsző illusztrátor, e korból említendő az eperjesi kántor, BUBENKA Jónás. Az Orbis pictusa pontos és világos felfogású rajza szenzációs sikert biztosított Commenius könyvének, a melyről külföldön, Nürnbergben, még 1708-ban is utánzatot metszettek.

A XVIII. században Magyarországon elérkezett a rézmetszet és rézkarcz általános divatja. A nagyszombati disszertációk és naptárak mellékleteként virágzott különösen. Később Pozsony és Pest is kedvenz tartózkodási helye lett a rézlapon sokszorosító művészeknek. Mindezek jóval nagyobb művészetet fejtettek ki, mint elődeik, de külföldi kortársaikhoz hasonlóan a könyvdiszítés dekoratív szempontját egészen figyelmen kívül hagyták.

Mint már a XVIII. században, úgy a XIX. században is a hazai könyvdiszítés történeti része bővül, nem tart vele arányt

azonban a művészi qualitás. A legeslegújabb időkig csak szórványosan felbukkanó tehetségek feleltek meg azon feladatnak, a melyet a könyvdiszítés iparművészeti törvényei szabnak meg. A múlt század, a végét kivéve, e tekintetben is az utánzók százada volt, egymást váltották fel benne letűnt századok stíljei. A könyvdiszerek régi minták értelmetlen összekeveréséből állottak. Intarsia, delfinek, gyümölcskétegek, kartusok stb., csak úgy hemzsegek minden vonatkozás nélkül. Sőt az építészeti ékitményeknek is nagy szerep jutott. A czimlapokon görög csarnokok, gótikus kapuk és főleg reneszánsz szörnyetegek épültek, a melyeknek művészietlen volta ijesztő például szolgálhat minden időknek.

E korban különben külföldön is a nyomdák üzletemberek kezébe kerülnek, felszereléseiket pedig gyárosok eszközlik. Mi sem természetesebb, mint hogy ily körülmények között a művészet jár legmostohábban. Tulajdonképen már ott vesztett a művészet, a hol az első gép legyőzte a kézimunkát, tehát mindjárt a nyomtatás feltalálásánál; még inkább csökkent a könyvdiszítés niveauja akkor, mikor már a gépet is gép, azaz a gyár látja el. A betűket, az ékitményeket, a dűczokat mind máshol és mások készítik, egyik helyen sincsenek figyelemmel a másíknak munkájára, úgy, hogy már maga a nagy munkamegosztás miatt is alig lehet egységet hozni a könyvbe.

Az illusztráció technikája XIX. század közepén is még a rézlapról való sokszorítás volt, csak mellékesen érvényesült itt-ott a fametszet. Az angol BEWICK után azonban, különösen a német RICHTER és MENZEL, a népies könyveken kívül a kényesebb izlésűek számára készült könyvekbe is beviszik a fametszetet, csak hogy nem az első vonalas fametszetek modorában, hanem a rézmetszetet utánzó formában, a melyek realisztikusak, festőiesek, de egy cseppet sem dekoratívak. Legnagyobb sikereket ez irányban Gustave DORÉ ért el. Nála a fametsző festővé vált és ezzel maga magát tagadta meg. Tónusokat alkalmazott, a fény és árnyék játékával hajhászta a hatásokat. Szóval tulajdonképeni karakterével keveredett ellentmondásba. A technikán tett erőszak azonban megbosszulja magát mindig, a fametszet is mesterséggé süllyedt, mióta természetes kifejezési nyelvét és technikájából származó stílusát elvetette magától. A művészek rajzolniak s a fametsző csak azt utánozza vésőjével, a maga egyéniségéből

mit sem adhat hozzá, legfeljebb ha annyira viheti mint egy virtuóz a zenében, a ki mások szerzeményeit adja elő. A kegyelemdőfést aztán a fotomechanikai eljárások adják meg.

Az újabb időben a mechanikus sokszorosítási módok a régi technikákat majdnem végelpusztulással fenyegetik. A fotomechanikai eljárások oly nagy használatnak örvendenek, hogy a könyvdiszítésnél már a fametszet és rézkarcz alig játszik szerepet. Sokan vannak, akik ebből a művészet hanyatlását jósolják. Pedig nincs azért igazuk. Helyzetök hasonlatos az ötszáz év előtti kézirat-kedvelőkéhez, a kik rémülve hallották, hogy egy nap alatt a sajtóval többet lehet nyomni, mint a mennyit egy ember éveken át írni képes. És ime, a nyomdászattal nem semmisült meg a scriptorok, rubrikátorok és illusztrátorok művészete, hanem észrevétlenül átfomalódott a nyomdász, a betűkészítő, s a fa- és rézmetsző művészetévé. Ugyanevvel a jellenséggel állunk szemben most, a betűt öntődében készítik, gyárilag, az illusztrációkat mechanikai eljárásokkal s a szedést is ide s tova gép eszközli; mindezek azonban nem okozzák vesztét a művészetnek.

Az a rézmetszet, rézkarcz és fametszet (hozzávéve még a modern művészi litográfiát), a mely nemcsak mint technika akar életben maradni, hanem azért, hogy közvetlenül közvetíthesse valamely művész egységes fölfogását, temperamentumát és gondolatát, mindig élni fog és elismerésre számíthat. A fotomechanikai eljárásokkal pedig úgy lesz, mint az első sokszorosítási technikánál volt, maguk a művészek tanulják ki és használják fel előnyeit.

A művészeknek a kimaratott czinkdúc a legnagyobb szabadságot engedi. Vele ecset, toll, irón és kréta műve egyenlő hűséggel reprodukálható. S a fotografálás folytán a méretek sem jönnek számításba. Továbbá az új eljárásoknál az eredeti alkotás megmarad, nem úgy, mint a fametszetenél, a hol a fa kivájásakor megsemmisült a rárajzolt kép. A fotomechanikai eljárások diadala azonban főként azoknak olcsósága miatt következett be.

A könyvillusztráció megújításának mechanikai föltételein dolgozott minden nemzet új reprodukáló eljárásának feltalálója, a művészeti impulzus azonban tisztán angol földről indult ki. A könyvdiszítés művészete újra éledését a múlt század második felében bekövetkezett praerafaelita művészek mozgalmának köszön-

heti. Maguk a nagy mesterek: ROSETTI, Burne JONES stb. sem vetették meg az illusztrálásnak népszerűsége vezető útját. Hozzá még RUSKIN és MORRIS irodalmi agitációja műszerető közönséget nevelt, melynek folytán a nyomdásznak és kiadónak is fejlettebb izléshez kellett igazodnia. Ez időtől fogva PENNELL szerint sokkal több modern illusztrátora van Angliának, mint a mennyi összevéve élt valaha az egész világon. A nagy művészi hatás kiáradt Európára és Amerikára is, s a könyvdísz modern mintaképe az angol könyvdísz lett. A sok Magazine, Review-kat nem említve, csak a Studio maga elég lett volna elhinteni a magot.

A legdekoratívabb illusztrátor Angliában Walter CRANE. Már több mint harmincz éve, hogy e festő-poéta a gyermekek számára kezdett mesés és dalos könyveket rajzolni.

Crane ellentétben a XIX. század művészietlen illusztrátorai-
val, a kik a mesék, mondák és gyermekversikék mellé tarka, de haszontalan képeket ütöttek össze, a melylyel a legjobb esetben is csak a szöveg alá voltak erősen rendelve s inkább zavart okoztak, mintsem magyarázták volna a gyermeki fantáziának a regevilág alakjait és jeleneteit; Crane jól átgondolt részletességgel, sokszor talán felvett naivsággal, de mindig egy meseíró találékonyságával, új ötletekkel fűszerezve a gyermek szeme előtt a szöveg társává, kiegészítőjévé, sőt vezetőjévé növi ki magát rajzaival. »Flora's Feast« és »Floral Fantasy« újkori virág mythológiájában átvarázsolja az embereket virágokká s a virágokat személyekké, a valószínűség oly látszatával, hogy a hihetlent is elhisszük neki és a csodás képzelet alkotásai egy naiv poéta-
lélek természetes megnyilatkozásaiként hatnak.

Sokan szeretik hangsúlyozni, hogy Crane, a honnét csak lehet, mindenünnét tanul. A praerafaelistáktól, Dürertől, japánoktól stb. Hivatásos műkritikusok eldöntötték, hogy ő nagy alkotásaiban igen kicsiny. Épp tanulmányainak tudjuk be azt, hogy kis alkotásaiban a mi szempontunkból óriássá nő a vonalak troubadourja.

Minden illusztrált könyve egy egységes műalkotás, befejezett és kerekded egész. A hol nem szorúl a szöveg képre, ott is egy szélidísz, egy fejléczet vagy inicziálet alkalmaz, a mely összekapcsolja a lapokat s a művészi hangulatból nem engedi kizökkenni az olvasót. A czimlaptól a záróvignettáig minden érdekes és értelmes nála. Nincs elvetni való fölöslegesség, sem pótlandó hiányos-

ság. A szoros összefüggés és harmonia azonban nemcsak a szöveg és képek közt van meg, hanem kiterjed a borítékra s könyvtáblára is.

Crane körül egész iskola képződött. Tanítványainak egy része csak a modorát utánozta, más része azonban a mesternél is több tartalmat tudott előadni a formában. Nevezetesebbek Kate GREENAWAY és Anning BELL. Ez utóbbi köztük a legmodernebb.

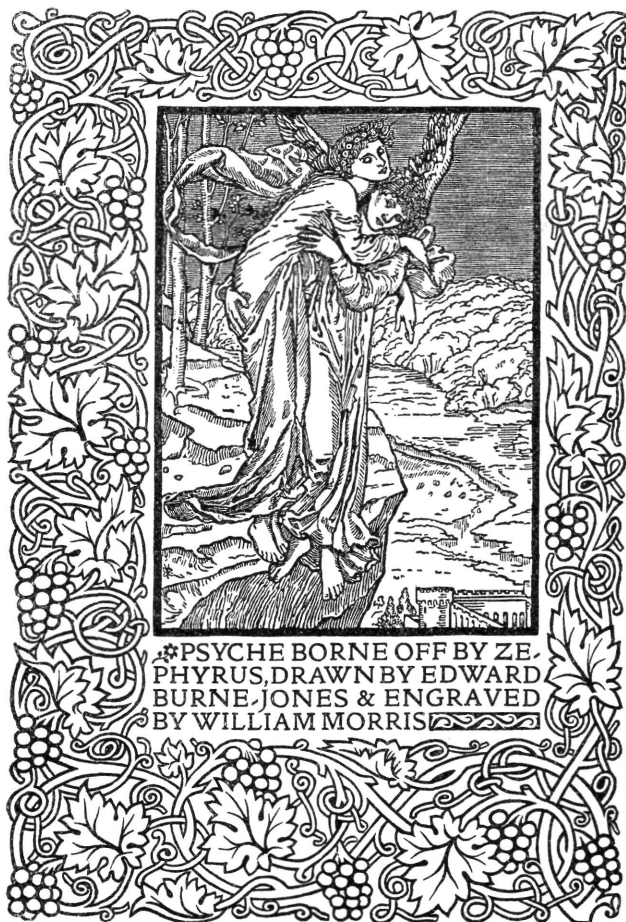
Egy másik csoportja az angol művészeknek szintén közös felfogás szerint alkotja illusztrációit, a melyhez mintaképül kizárólag a XV. és XVI. századbeli olasz fametszeteket vesz. Walter Crane-éktől ezek annyiban különböznek, hogy nem olvasztanak föl magukba oly sok oldalról jövő behatást, hanem mintaképeikhez hűen, kevés eszközzel törekszenek hatásra, keresik a fametszetszerű erőteljes vonalakat, árnyékolást és távlatot pedig majdnem seholsem alkalmaznak. Szerencsés és gazdag ornamentumaik az ily módon előállított illusztrációval harmonikusan olvadnak a nyomtatással össze.

Ennek az archaizáló csoportnak a működése Morris tevékenységével van legszorosabb kapcsolatban. A KELMSCOTT PRESS-

ANNING BELL: ILLUSZTRÁCIÓ A
BANBURY GROSS SERIOS CZ. MŰBŐL.

ben egyesültek, a melyet Morris nemzetgazdász, költő és művész egyénisége alkotott és tartott fenn. A kiváló gonddal nyomott művek, a melyek e nyomdában készültek, kézisajtó termékei s csak számozott és korlátolt példányban jelentek meg. Legmonu-

WILLIAM MORRIS ÉS EDWARD BURNE-JONES.
KÖNYVDÍSZ ÉS ILLUSZTRÁCIÓ.

mentálisabb kiadványai a Kelmscott Pressnek Shakespeare költeményei, More Utopiája és Chaucer ívrét nagyságú kiadása, a mely BURNE JONES rajzaival látott napvilágot. Az illusztrációk itt az

emberi lélek mély érzelmeit tükröztetik vissza, árnyszerű ábrázolásban, régi formákban és szándékos naivitással előadva. Tartalmi és stilszerűségi szempontból ezek a művészek magasan Crane-ék fölött állanak. Ámbár maga Crane is egy ideig hozzájuk szegődött, de azok közt a korlátok közt nem tudott oly nagygyá válni mint Burne Jones-ék.

A. GASKIN: ILLUSZTRÁCIÓ A THE GOOD KING
VENCESLAUS CZ. MŰBŐL.

Morris nyomdászati elvei az első alkotások legjelesebbjeiből és a kéziratokból vannak levonva. Nála a szemközti oldalak összefüggése is hangsúlyozva van. A szedés és díszítés a párok arányos elhelyezésére való tekintettel készül. A széldíszek alkalmazásánál tovább megy figyelmességében, a felső és középső szalagot mindig vékonyabban tartja, a két külső és alsó széldísz

rendesen szélesebb, hogy a könyvtartó kéz a nyomtatott betűkből ne takarjon el semmit. Vagy ha a díszszel nem, akkor szélesebb margó hagyásával érvényesíti a czélszerűségi elvet. Más tekintetekben is szerkezeti módon eszközli a díszítést Morris, nála a belső szükséglet, a hasznosság jelöli ki az ékítés helyét, nagyságát és karakterét.

LAURENCE HOUSMANN:
ILLUSZTRÁCIÓ A GOBLIN
MARKET CZ. MŰBŐL.

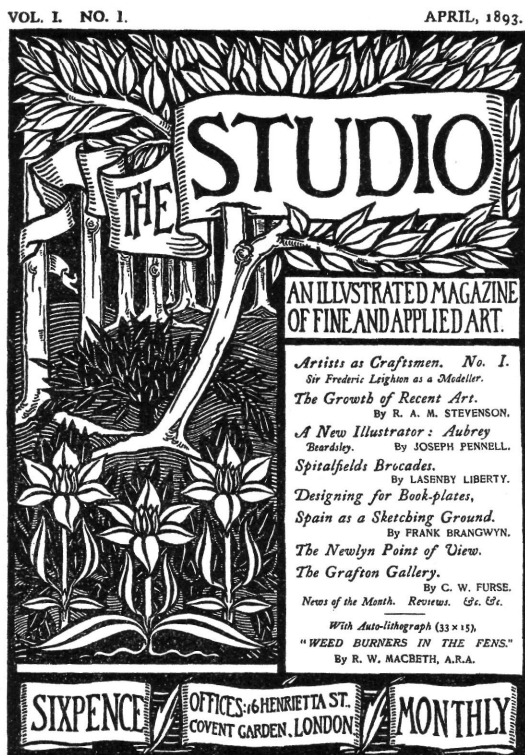

LAURENCE HOUSMANN: ILLUSZTRÁ-
CIÓ A FARM IN FAIRYLAND
CZ. MŰBŐL.

Burne Jonesnak kiválóbb művésztársai Laurence HOUSMANN, Selwyn IMAGE s követői közül legtöbbször a birminghami illusztrálóiskolából kerültek ki, a kik közül nem egy, a régi fametszet modorában, egyéniségüktől áthatott művészi alkotást produkál (Gaskin, Bradley, Mason).

A Walter Crane és Burne Jones csoportján kívül még egy főbb irányt különböztetjük meg a modern angol illusztrátorok-

nak. Az utolsó években ugyanis a Britt szigeteken Botticelli szel-
leme adott találkozót Hokusainak. A kora reneszánsz naiv kife-
jezési módja, a melybe misztikus és szimbolikus vonást is lehet
beletenni egyszerre, egyesül a japánok üde dekoratív felfogásával,
a melynek megoldása már naturalisztikusabb alapon nyugszik.
Ez irány legjellegzetesebb képviselője Aubrey BEARDSLEY.

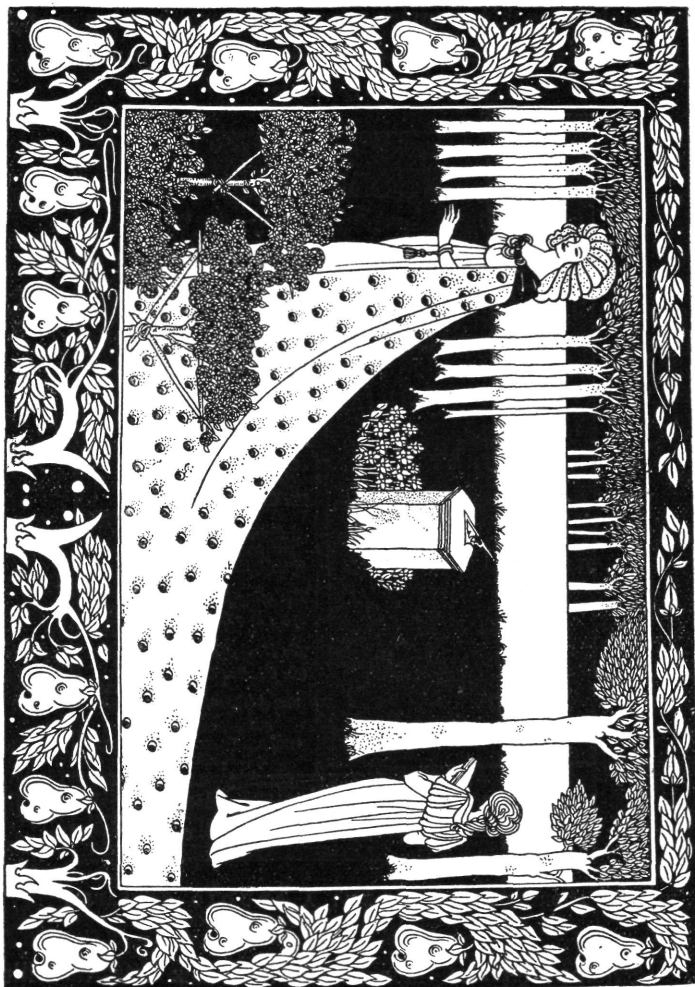

AUBREY BEARDSLEY: A STUDIO CZÍMLAPJA.

»Salome« és »Le Morte d'Arthur«-hoz készített illusztrá-
cziói különösen Franciaországban és Amerikában szerettek neki
sok elismerést és híveket. Szenzációs fekete és fehér foltjai, a
mikkel magát kifejezni szokta, a dekadens művészet igazi példái.
De az nem a kimerült dekadencia, hanem gazdag képzeletkörü
nyugtalanító, ötletes és sokszor humoros művészet. Beardsley

könyvdíszzei a legbensőbb harmoniával simulnak a szöveghez, még a motívumokat is a tartalomból veszi, mely néha fantasztikus és groteszk, de mindig eredeti és rekeszes zománcznak vagy

AUBREY BEARDSLEY: NOCTE D'ARTHUR CZ. MŰRŐL.

intarsióának is igen jól fel lehetne használni, a mi a síkdíszítőművészet jellegét bizonyítja.

A japánosok, a kik az illusztrációikkal Nietzsche szellemére emlékeztetnek, igen felszaporodtak. The Dial, The Savoy, The

Quarto című lapjaikkal széleskörű közönséget hódítottak maguknak. Beardsley-n kívül legnagyobb művészetet fejtenek ki ez irányban William NICHOLSON, SHANNON, RICKETS, SUMNER és ROBINSON.

Amerika a könyvdiszítés terén egészen angol hatás alatt

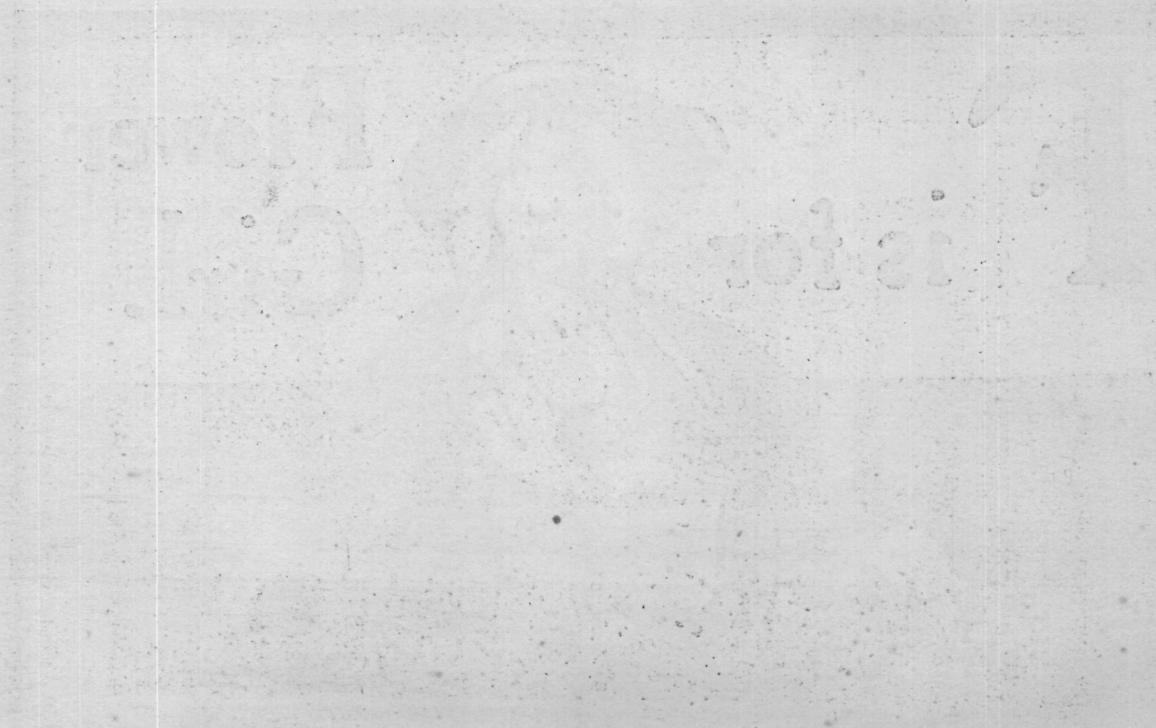
AUBREY BEARDSLEY: SALOME CZ. MŰBŐL.

áll. Legnagyobb hírnévre tett szert művészeik közül az irodalommal is foglalkozó PENNELL és Elihu VEDDER, a ki dekoratív ábrázolási módjával és eredetiségével az előbbit is fölülmúlja. Vedder szokta rajzolni a Century Magazine címlapjait, klasszikus példái az

Az Athenaeum nyomása.

W. NICHOLSON »AN ALPHABET« CZIMŰ MŰVÉBŐL.

amerikai címnapoknak, a melyben betű és díszítés szerves egészet képez. Howard PYLE és Will. H. BRADLEY is izmos illusztráló tehetségek.

Az amerikaiakon kívül az angol könyvdíszítés főleg Belgiumban és Hollandiában serkentett sok rokonfelfogású művészt munkára. A brüsszeli RYSELBERGHE Almanachja, Fernand KHNOPFF illusztrációi a legnagyobb angol illusztrátorok munkáinak méltó társai.

AUBREY BEARDSLEY MORTE
D'ARTHUR CZ. MŰBŐL.

Németországban is észlelhető az angol irány szellemében pezsdülő művészet. A hatás főleg abban nyilvánul, hogy maguknak a német művészeknek a figyelmét visszafordította az elődjeik nagy alkotásaira. — Joseph SATTLER, Otto HUPF, SEITZ, Franz STUCK illusztratív munkássága úgy tűnik fel, mintha a régi német fametszők művészete állna előttünk eredeti tehetségek által modernizálva.

Egy másik része a német művészeknek a Biedermeier-stílus ellen felvett harcz közben egy nagy mértékben dekoratív könyvdíszítési

módot alakított ki, mely bár még kiforratlan, de máris eleven-ségével és modernségével a klasszikusabb természetű angol könyv-illusztráció fürge versenytársát képezi.

Eredetileg az új német irány a müncheni szecsesszióból bontakozott ki. A plakátstílus láza, felbuzdulva a falon elért nagy sikereken, elfogta a művészeket más irányú működéseik közben is. A müncheni Jugend és Simplicissimus című lapok népszerű-

ségre vezették az általuk kívül-belül használt világító színek és széles vonások kultuszát, a melynél minden részletkérdés eltörpül az erős stilizálás uralmával szemben. Első fázisában is már ez a modor sok hívet szerzett magának. De gyöngesége hamar

CHARLES ROBINSON: ILLUSZTRÁCIÓ A KING LONGBEARD
CZ. MŰBŐL.

kitűnt, kis alakú könyvekbe nagy arányokhoz való stílus nem illik. Továbbá az egész irányt veszélyezteti az a sok komolytalan művész és dilettáns, a kik oly tömegesen esküdnek a szecsesszió zászlaja alá azon jelszóval, hogy: »a kinevettetés árán is erede-

tinek kell lenni» s csak úgy ontják a különös és furesa könyvdiszket.

A komolyabb tehetségek mérsékelt irányban fejlesztik a szecsessziót. A címlap megmarad kis-plakátnak, a mivel már a kirakatban figyelmet hívhatni fel a műre, de a belső művészi disz és az illusztráció ugyanazokkal az elvekkel, csakogy kisebb mederbe szorítva alkalmazkodik a könyvnyomtatás stílusához. E modern ízlés legművésziesebb képviselői: Melichar LECHTER,

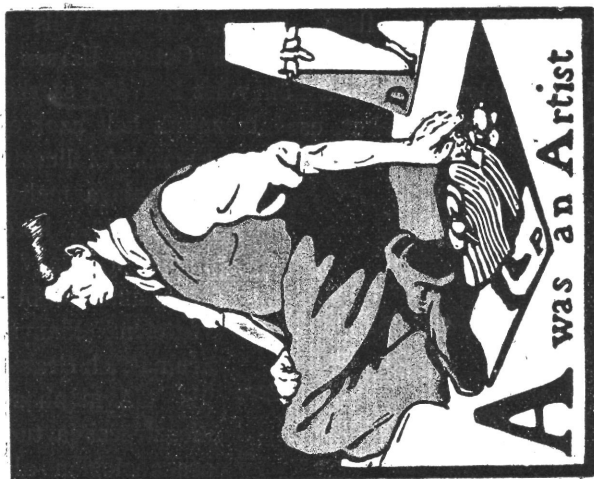

W. NICHOLSON: LONDON TYPES CZ. MŰVÉBŐL.

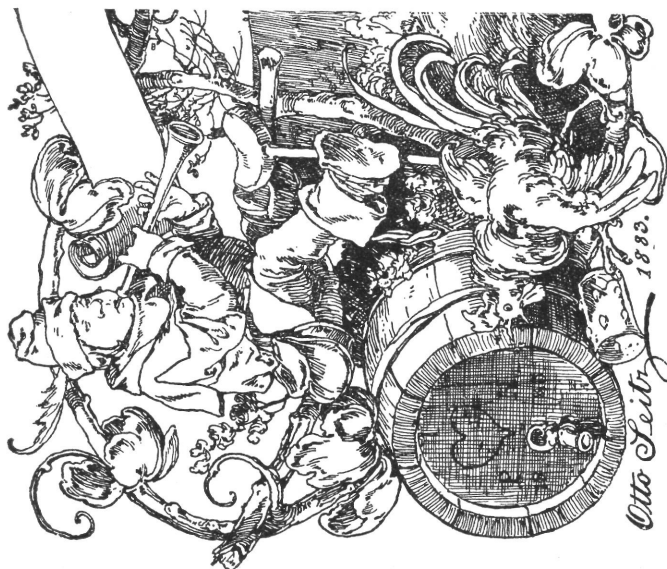
VOGELER, Peter BEHRENS, KLINGER, ECKMANN, FIDUS stb. Lapjaik a Jugenden kívül az Insel és Pan.

Egyik alcsoportját a német szecsesszióknak a bécsi modern illusztrátorok képezik, Kolo MOSER, OLBRICH, KLIMT, akik különösen a Ver Sacrum című lap köré csoportosulnak.

A francziák a könyvdisznél semmi biztos alapra nem támaszkodnak s az illusztrációt, csak mint a fényűzés egy nemét fogják fel. Még a japán befolyást sem dolgozták meg eléggé; igen

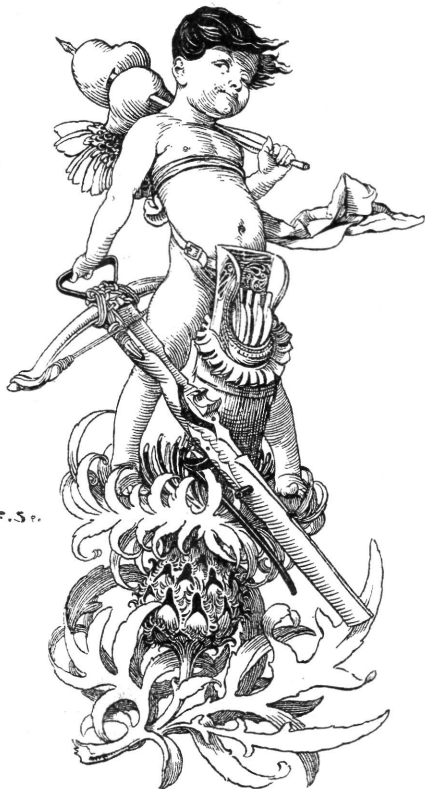

WILLIAM NICHOLSON: ÖNARCZKÉPE
ÁBÉCZÉS KÖNYVÉBŐL.

O. SEITZ: KÖNYVDÍSZ.

sokat merítenek belőle, de a leglényegesebb szépségek átültetése még nem sikerült. Az olyan »objets d'art«-okat lapozgatva, mint MUCHA *Princesse Ilsés*, GRASSET *Quatre fils d'Aymon*, Jérôme DOUCET *Contes de Haute-Lisse*, Octave UZANNE *Nouvelle Bibliopolis* (a mely kizárólag a könyvdísz kedvéért szerkesztődött) és más hasonló kiadványokat, csodálkozunk kell azok egyoldalúságain.

FRANZ STUCK: KÖNYVDÍSZ.

Az illusztratív rész gazdagsága mellett a nyomás, betűk, kötés, papír, szóval a könyv művészi hatásának többi eszközei végtelen elhanyagoltságot árulnak el. Grasset *Quatre fils d'Aymon*hoz készült illusztrációja tudományos archaeológián alapszik, a poétikus érzés szerencsésen van belevegyítve és egy-egy oldal kompozíciója mintaszerűnek mondható, mindezek dacára összhátása nem kielégítő, a sovány típusú betűkhöz a rajz alkalmazása nehézkes, a szedés vizenyős voltát pedig a színezés túlkibálja. Franciaországban ez idő szerint még nincs meg a könyvdisztés iparművészete, csak művészek vannak, a kik illusztrálás-sal foglalkoznak.

Magyarországra áttérve, szomorúan tapasztaljuk, hogy nálunk ma még elegendő művészi erő sincs lekötve a könyv disztéséhez. A kik foglalkoznak vele, azt csak mellékesen teszik és jobbára vázlatokat vagy monumentális alkotások morzsáiból nyújtanak. Hiányzanak a művészeket serkentő és fizető vállalatok. Illusztrált folyóiratok nélkül nincs alkalma a művészeknek tehet-

HOW PAN LEFT HIS SINGING FOR LOVE OF THE FAIR MAID SYRINX WHO HAVING SCORN OF HIS LOVE FLEES FROM HIM TILL FOR WEARINESS SHE SINKS INTO A GROVE OF REEDS AND SO VANISHES INTO THEIR WATERY SHADE WHEREFORE PAN IN REMEMBRANCE OF HER INVENTS AN ORGAN OF REEDS WHOSE MUSIC IS FILLED WITH HER PLAINTIVE VOICE AND SONGS.

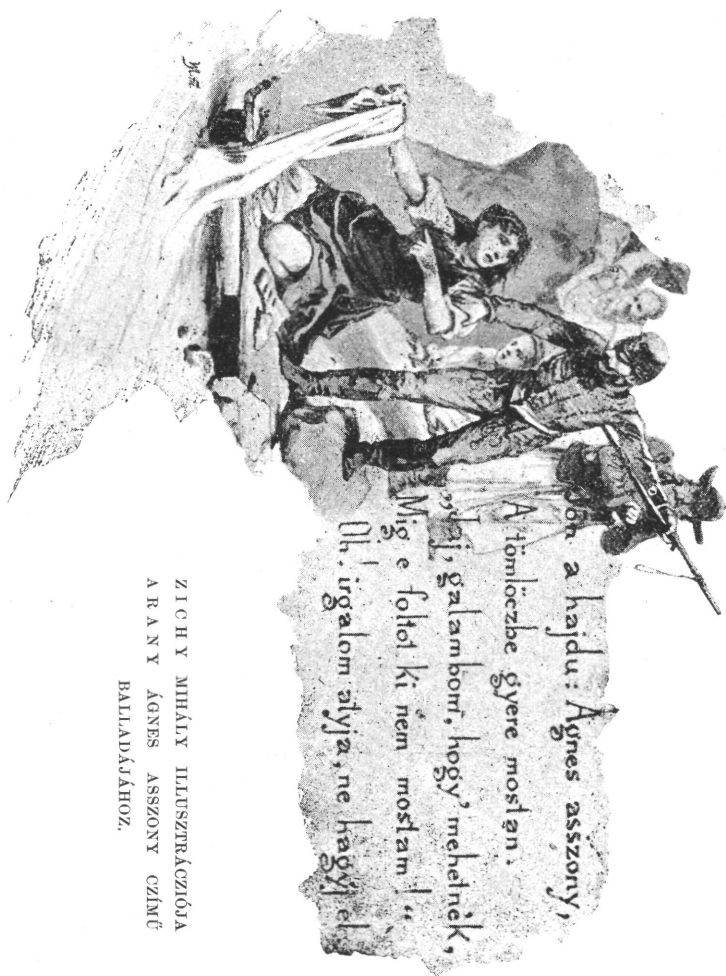
THE GENERAL OF THE METHYMNÆANS, when he had born off to Sea about ten Stadium's, would refresh, after the Incursion and plunder, his wearied and Sea sick Souldiers. Coming up therefore to a Promontore which ran into the Sea, winding it self into a half Moon, within which the Sea made a calmer station then in a Port; in this place, when he had cast anchor lest the Rusticks should mischieve him from the Land, he permitted them securely to rant and be Joviall, as in peace. The Methymnaeans (because of this direption they abounded with all things) feasted, carows'd and danc'd, and celebrated victorials. But the day being now spent, and their mirth protracted to the night, on a suddain all the Land seem'd to be on a light fire; then, anon, their ears were struck with an impetuous clattering of Oars, as if a great Navy were a coming; some cryed out, The General must arm, others call'd to have it done; here some thought they were wounded, there others saw the shapes of bleeding, falling, dying men.

41

A

RICKETS ÉS SHANNON: ILLUSZTRÁCIÓ A DAPHNIS AND
CLOE CZ. MŰBÖL.

ségüket az illusztrálásban csiszolni, anélkül azt az időt, a mit könyvdíszek tervezésére fordítanak, csak elfecsérlik. A művészileg illusztrált lapokban ismerkednek meg egymással a költő, a közönség, a rajzoló, nyomdász és kiadó s csak ezek barátkozása

ZICHY MIHÁLY ILLUSZTRÁCIÓJA
ARANY ÁGNES ASSZONY CÍMŰ
BALLADÁJÁHOZ.

után lehet csak szó a könyvnyomtatás és könyvdíszítés iparművészetéről.

Előnyösen ismert neveink már is vannak azért e téren, HÁRY, HEGEDŰS, GARAY, DÖRRE, NEOGRÁDY, KIMNACH, GORÓ, MÜHLBECK,

CSERNA, PATAKY stb. De tehetségüknek még nem jutott elég tér, valamint még soknak nem, a kik pedig már itt-ott sok biztató reménynyel kísérleteztek.

Egyedül ZICHY birt a tökéletes alkotás magaslatára emelkedni. Elragadó ábrázolási módjáról, erős realizmusáról, gazdag képzelőerejéről és bravúros technikájáról nem szólva csak azt a benső kapcsolatot állítjuk mintaképül, mely pl. Arany balladáinál a kép és a szöveg közt mutatkozik. Az illusztrátor itt költő-társ És a művész az egységességet a tartalmon kívül a külső megjelenési formára is kiterjeszti; érezte, hogy rajza nem alkalmazható a nyomtatás stílusához, s azért írta le mindjárt maga a szöveget öreges betűvel hozzá. Ahol pedig ezt nem tehette — az Ember Tragédiájánál — nem illusztrációt ad, hanem mellékletként kísérelőképet.

A magyar illusztrátorok helyes irányú munkálkodását az első képes Petőfi-kiadásnál és az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben című műnél leljük fel először. Azóta azokon kívül körülbelül az a divat kapott lábra, hogy valamint az első illusztrációk az olvasni

nem tudók kedvéért készültek, úgy a mostaniak az olvasni nem akarók számára. Az illusztrálás abban a fokban történik csak, a mennyi egy olyan személyt kielégíthet, a ki csak átlapozza a könyvet. A mi festőink közül sokan számítanak erre és jóformán maguk sem hatolnak a szöveg mélyére. Sajnos, ezt látjuk nemcsak az alkalmi sajtótermékeknél, vagy úgynevezett »ajándék-irodalomnál«, hanem nagy íróink diszkiadásainál is sokszor. Azt hisszük, a most alakult Grafikai Egyesület tevékenysége üdvös hatással lesz a jövőben a könyvdiszítés fejlődésére.

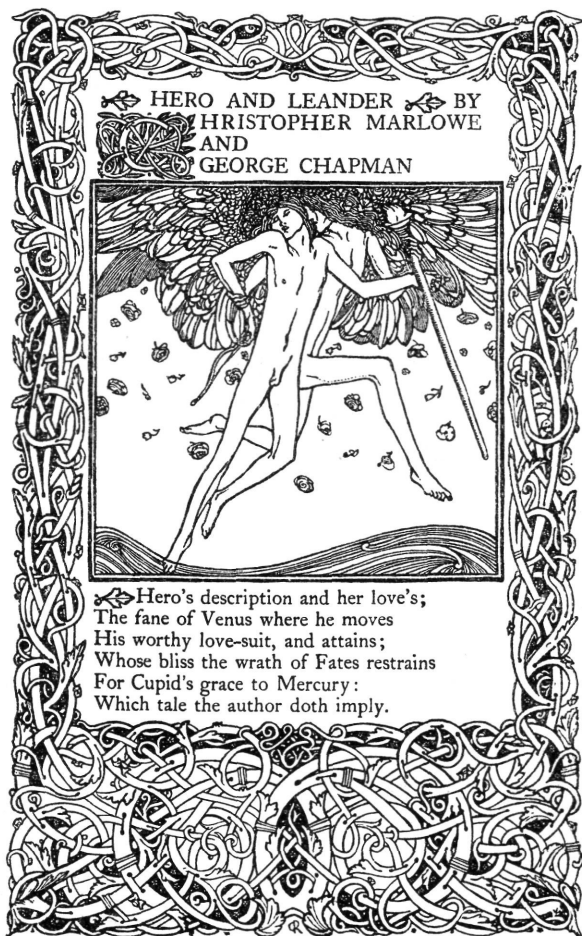
THE HOLY WELL.

As it fell out on one May morning,
And upon one bright holiday,
Sweet Jesus asked of his dear Mother
If he mught go to play.

To play to play sweet Jesus shall go,
And to play pray get you gone,
And let me hear of no complaint
At night when you come home.

C. M. GERE: ILLUSZTRÁCIÓ A BOOK
OF PICTURED CAROLS CZ. MŰBŐL.

Külön említést érdemelnek stilszerűségükért és ízlést terjesztő hatásukért a Magyar Iparművészet, Magyar Történeti Életrajzok és Magyar Műkincsek című kiadványok, melyek bár szak-

RICKETS ÉS SHANNON: HERO AND LEANDER
CZ. MŰ CZÍMLAPJA.

emberek számára készülnek, de a régi és modern magyar illusztratív anyag közlésével legtanulságosabb kincsestárai a magyar könyvdíszítésnek.

Ha visszapillantunk az illusztráció röviden érintett technikai fejlődésére, látjuk, hogy a könyvnyomtatásnál először a fametszet játszik szerepet, majd pedig a rézlap. Mindkét technikánál a szöveget kísérő kép vonalas ábrázolással állíttatik elő. A XVIII. század óta azonban egy újabb irány észlelhető a grafikai művészetekben, t. i. a vonalak helyett a tónusokban való kifejezési módra való törekvés, mely kezdődött az aquatinta eljáráson és legújabb fejlődésében a modern litografiában nyeri betetőzését. A fametszet leveti e közben karakterét és tónusos fametszetté válik, a melynek divatja mellett azonban a fotomechanikai sokszorosítási módok diadalmasan vonulnak be a nyomtatott könyvbe, hűen visszaadván vonalas, tónusos, sőt színes kompozíciókat is.

Tagadhatatlan, hogy ez az óriási fejlődése a sokszorosítási technikáknak a tudomány és a kultúra szempontjából méltán vetekszik magával a könyvnyomtatás találmányával, kérdés azonban, hogy művészetileg is haladást jelent-e?

A mindenféle ábrázolásoknak könnyű szerrel való reprodukálásának előnye nem mindig előnye egyszersmind a grafikai művészeteknek is. Az ösztinteség rovására sokszor előtérbe lép a surrogatum. A fejlettség mellett nagy a kísértés arra, hogy a technikák elrejtessenek. Épp azért a művészetnek a modern sokszorosítási eljárások mellett az felel meg, ha a technika a saját karakterét domborítja ki, pl. elvetendő minden könyvnél az a sokszorosítási ügyeskedés, melynél úgy néz ki az illusztráció, mintha

MARY NEVILLE: CZÍMLAP ANDERSEN
KÖNYVÉHEZ.

nem is nyomdászati úton állítottatott volna elő, mint a hogy a sokszorosító művészetek közül kivettetett az olajnyomás.

A technika hangsúlyozása mellett fontos szerepet játszik a művész alkotásának céltudatossága, a melynél fogva az illusztrációban is kifejezi a kapcsolatot a nyomdászathoz. E kérdés legnehezebb része a tónusok alkalmazása. A ma közönségesen hasz-

WALTER CRANE EGY CÍMLAP TERVEZETE.

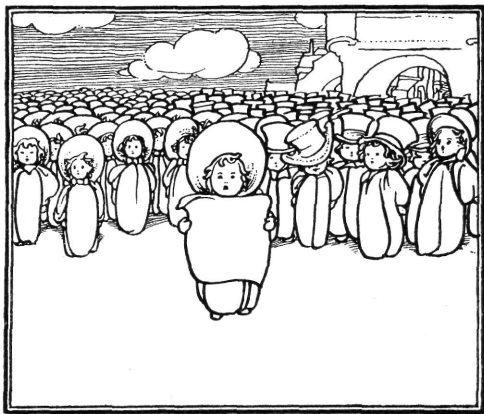
nált illusztrációk java része kerüli a vonalak nyelvét és mindent tónusokban szeret kifejezni. A nyomtatás betűi pedig nem egyebek, mint fekete rajzok, a melyek mellett a tónusos képek csomósaknak, foltosaknak tűnnek fel. Ha tehát a könyvben összhangot akarunk létesíteni, akkor az illusztrációnak a könyvhöz megfelelően kell alkalmazkodni, figyelemmel kell lennie a szövegen kívül a betűkre, a sorra, a színre, a nagyságra, sőt a szemközi

oldalra is. Az angol és amerikai könyvillusztráció épp alkalmazkodásának köszönheti bámulatos fellendülését.

Természetesen a művészi alkotás mindig művészi marad, ha mint könyvdísz nem is állja meg helyét; és viszont mindenféle dekoratív modorban összeütt kompozíció nem felel meg az iparművészetnek, ha a művészetnek nem.

Az alkalmazott művészet magasabb valami, mint a nagy művészet morzsája. A vázlatok és monumentális alkotásoknak indult részletek alkalmazása igazi értelemben vett illusztráció helyett nem helyes eljárás, mert eltekintve attól, hogy ezek élvezetéhez külön műértelem kell, az ilynemű kísérlettel az illusztráló művész mindig távolodik a szövegtől, sőt legtöbbször egyszerűen betolakodik az író és olvasó közé. Elterpeszkedik s a helyett, hogy bevilágítana a homályos részletekbe vagy hangulatokba sodorná a könyvolvasót, még inkább zavarja és kinozza.

Ennek ellentéte sem kívánatos azonban, hogy t. i. az illusztráció szigorúan ragaszkodjék a szöveghez vagy esetleg szószerint tolmácsolja az író. Senki sem szereti, ha mindent a szájába rágnak. Így az illusztrátornak is vigyázni kell, nehogy rabszolga módra jelenítse meg az író ötletét. Mert ha semmi kitalálni, elképzelni valója nem marad az olvasónak, könnyen elveszti érdeklődését. Meg kell hagyni a publikumnak a saját fantáziájában való gyönyörködés élvezetét. Ilyen esetekben többet ér a jól felfogott ornamentika, a rosszul képzett figurális dísznél.

CHARLES BINSON: ROKING LONG BEARD
CZ. MŰ ZÁRÓKÉPECSKÉJE.

A GYULAFEJÉRVÁRI BATTHYÁNY-KÖNYVTÁR.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Nyolczadik, befejező közlemény, a szöveg közt egy hasonmással.)

271. (N₅. III. 3.) GRADUALE. Saec. XV.

Ivrétben, hártván; 152 levél; elől, hátul és közbül több helyen csonka. Csinosan, gömbölyded gót betűkkel írva s torz arczokkal és kacsaringókkal cifrázott kezdőbetűkkel van ellátva. A gregoriánus hangjegyek alapját vörös vonalak képezik.

Valamely magyar egyház használatára készült; benne a magyar szentek sequentiái megtalálhatók. Tele van írkálva a XVI—XVIII. századból való jegyzésekkel s tollpróbákkal, a melyekből kitűnik, hogy a könyv a XVI—XVIII. században a szent-domokosi (Erdély) egyházáé volt. Az odavaló iskolamesterek legtöbbje beleírta a nevét a kódexbe.

A bejegyzésekből íme mutatóban egynehány:

3a. l. elseo eztendöbe zentnek hiuattatik masod eztendöbe cýak Jonak sem mondatik harmadeztendöbe ketsegnelkwl szanki wettetyk (*sámkivettetik*) Anno 1560.

8a. l. Stephanus Narý De Maros Szek liberos Juvenis (*így*) pulsator.

8b. l. fui pulsator in Szent Domokos in anno Domini 1622. Más kéz utánna vetette: Lator es teokeletlen az ki az templom koenyuit így megh irkalja.

12b. l. Ualaki ezt az keonyvett czinalta wolt Isten megh fizeti.

17b. l. Anno Domini 1670 eztendeöben 22 mensis Junii nagy tempestas leön itt Sz. Damokoson, az Sz. Mihaly hauasrol jöue az honnan soha töbzeor nem jött annak előtte s az utan sem. De nem tön kart az buzaban, hanem csiak az kenderben. 1670. Balint m(iniste)r eiusdem loci eodem anno.

24b. l. Anno Domini 1671 die 22 Februarii mortuus est

generosus dominus Gabriel Damokos de Zent Thamas propter Stephanum Gurzo, qui ipso ocusatus est armis.

Beke, Index, 22.

273. (*L*₅. VI. 13.) SERMONES VARII. *Anni 1497—99.*

Nyolczadrétű papírkézirat, félkurzivval írva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel. 333 levél.

A másoló az egyik lapra ezen jegyzést tette:

Anno Christi 1497 in Berensalas.¹ A 256. lapra pedig: 1499.

Egykorú, préselt bőrös deszkakötése erősen meg van kopva.

Az első tábla belsején ezen, a XVI. század elejéről való feljegyzés olvasható.

Anno domini M. cccc. lxxiiij feria secunda secunde scilicet die festi Beate Dorothee virginis et martiris sevissimi Turci crucis Christi inimici civitatem Waradiensem et totam eius provinciam devastaverunt et comburaverunt. Anno domini Mcccc 7^o6 serenissimus dominus Mathias rex Hungarie copulavit dominam Beatricem filiam regis Apulie. Eodem anno in festo Beati Udentini martyris sevissimi Turci Sabacz domino regi Mathie tradiderunt.

Ugyanazon kéz a hátsó táblára ezeket írta:

A fetidissimo Theurco Nandor Alba obsessa fuit anno mcccc Lvj. Theurci pepulerunt in transfiguracione.

Anno domini M: ccccc xiiij surexerunt crucigeri in Ungaria et multa mala fecerunt inter Christianos et intraverunt Transilvaniam in festo Sancte Margarete et castra metati sunt in Zamosfalva; exinde invenerunt ad campum Keresztes, hinc reversi sunt iterum ad prenominationem locum Zamosfalva, et sequunt ipsos nobiles; pervenerunt in prenominatione loco et fecerunt prolium (*így*) magnum cum nobilibus et multi ac excellentissimi eorum et ex nobilibus et de a nobilibus et plus quam duo millia interfecti in campo sepulti . . . nec in Ke (*a lap alja le van tépve.*)

A könyvecskében a lapszéleken a XVI. század legelejéről való írással néhány magyar glossza található:

1a. l. Exercicium ∙/. serkegetes vel foglalas.

Exercere ∙/. serkegethni.

44b. l. Extreмиare facere meg {comporeŷthanŷ
heruastanŷ
zomoretanŷ.

Beke, Index, 519. sz.

Kalauz, 48. sz.

¹ Jászberény.

274. (*L*₅. VI. 26.) BREVIARIUM. *Saec.* XV.

Tizenhatodréiben, hártján, 428 levél. Első két harmada egy kéz írása, végét többen írták. Az egész könyv, még a naptár is, folyóírással van írva. A XV. század végéről.

Naptárából hiányoznak a magyar szentek.

Szétrongyolt XVIII. századi kötésben.

Beke, Index, 66. sz.

275. HERMOLAUS BARBARUS, POEMA DE RE UXORIA. *Saec.* XV.

Tizenhatodréiben, finom hártján, igen szép, egyenletes félgót könyvírással. Nincs rubrikálva. A XV. század végéről.

Elején csonka.

Kötése nincs.

Beke, Index, 260. sz.

276. (*H*₅. IV. 4.) SIGISMUNDUS SENFTLEBEN, VOCABULARIUM LATINO-GERMANICUM, PREDICATORIBUS UTILE. *Saec.* XV—XVI.

Negyedrétű papírkézirat. egyhasábosan, apró betűs, de jól olvasható folyóírással írva. A rubrikatura hiányzik; a nagy kezdőbetűk helye üres. 300 levél; a hat utolsó beiratlan.

A munka két részből áll, az első nagyobb a főneveket, a második az igéket tartalmazza. Kolofonja nincs, végén mindössze ennyi áll:

Deo gracias.

A kézirat kötése, mint hazai készítmény, figyelemre méltó. A deszka táblákat igen finom, sima, vörösbarna borjúbőr fedi. A táblák részben vaknyomással, részben arannyal vannak préselve. A kivitel gondos, a minták csinosak és élesen körvonalozottak. A kapsok hiányzanak. A hátsó táblára vas lánczhorog van verve, a melyet a szerző halála után a második tulajdonos. Henckel János veretett rá. A hátsó tábla színe az elsőhöz képest, feltűnően élénk, bizonyosságul annak, hogy még Henckel könyvtárában a kötések, nem mint ma, felállítva, hanem lapjukra fektetve állottak.

A kötet első védőlapján Senftleben által írt cím olvasható:

Vocabularius predictoribus multum utilis propter almanicum.

Ez alatt Henckel Jánosnak ezen feljegyzése következik:

Scriptis hunc vocabularium dominus Sigismundus propriis manibus et petit legentes in eo, ut saltim unum Ave Maria pro anima sua dicant, aut requiescat in pace amen. Solvit autem carnis debitum prefatus dominus Sigismundus Senftleben de Podolyno vulgariter Pudleyn terre Scepusiensis civitas seu castellum, baccarius Wýnensis, altaris Sancte Barbare altaris capelle

Sancte Georgii Leutschovie, anno domini 1513 id est millesimo quingentesimo decimo tercio, in vigilia Sancti Briccii. Cuius anima feliciter vivat, Amen.

A kötet védőlapjait egy érdekes közjegyzői oklevél képezi; ugyanebből vannak hasítva az első füzetek befűzésénél felhasznált hártvaszeletkéik is. Az oklevél így hangzik:

In nomine Dei amen. Anno a nativitate eiusdem Millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo Indictione quindecima, die Mercurii, decimaquarta mensis Januarii hora vesperorum vel quasi, pontificatus vero sanctissimi in Cristo patris et domini nostri domini Pauli divina providencia pape secundi anno secundo in habitationem honorabilis viri domini Seruacij plebani de Lewtscha presbyteri Strigoniensis diocesis et signanter in maiori stuba solite sue habitationis in mei notarii publici subscripti testimonioque infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum praesentiam constitutus personaliter honorabilis vir Georgius Henisth de Lewtscha presbyter Strigoniensis (*így*) diocesis quasdam patentes tres litteras in pergameni confectas et conscriptas, tribus sub appensis magnis sigillis, unam reverendissimi in Cristo patris domini olim domini Dionisii cardinalis et archiepiscopi Strigoniensis, reliquas vero duas reverendissimi in Cristo patris domini Gregorii episcopi Milkoviensis eiusdem reverendissimi in Cristo patris domini Dionisii cardinalis vicarii in pontificalibus generalis, ordinem ac seriem promotionis ipsius ad sacros gradus ordines in se continentes, in manibus suis tenuit, ipsasque coram me notario publico et testibus subscriptis exhibuit, petens me notarium publicum humili precum cum instantia, quatenus easdem in formam publicam, ut eisdem tanquam originalibus, quas secum deferre non posset propter viarum discrimina periculaque transsummeremus et in formam publicam redigemus; quarum literarum prima gradus subdiaconatus promotionem in se continens sequitur de verbo ad verbum et est talis: Nos Gregorius dei et apostolice sedis (*kimaradt* gracia) episcopus Milkouiensis necnon reverendissimi in Cristo patris et domini domini Dionisii miseratione divina sacrosancte Romane ecclesie tituli Sancti Ciriaci in Terminus presbyteri cardinalis archiepiscopi ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui primatis et apostolice sedis legati nati ac in regno Hungarie eiusdem sedis legati de latere suffraganeus et in pontificalibus vicarius generalis tenore presentium significamus quibus expedit universis, quod cum nos ex commissione eiusdem reverendissimi in Christo patris et domini domini Dionisii cardinalis et archiepiscopi in anno domini Millessimo quadringentesimo sexagesimo primo sabbato quatuortemporum quo canitur divinum officium Venite adoremus, iuxta formam et ritum dictae Sancte Romane ac universalis ecclesie in ara Beatissimae Mariae vir-

ginis in prefata ecclesia nostra Metropolitana Strigoniensi constructa sacros clericorum ordines generaliter celebrassemus nobis in Cristo dilectum Georgium filium Jacobi Henisth de Lewtscha Strigoniensis dioecesis de legitimo thoro procreatum ad praesentationem venerabilis ac egregii viri domini Johannis Stock medicine doctoris, necnon prepositi ecclesie collegiate Montis Sancti Martini in Scepus et per examinatores per prefatum dominum dominum Dionisium cardinalem et archiepiscopum ad id specialiter deputatos diligenter examinatum in sticutia (?) etate et moribus ydoneum sufficientemque repertum de gradu acolitatus ad gradum subdiaconatus digne duximus promovendum, divina nobis gratia suffragante. In cuius rei testimonium presentes litteras nostras sigilli nostri pendentis ac autentici munimine roboratas eidem Georgio duximus concedendas. Datum et actum anno die quibus supra. Nos Gregorius dei et apostolice sedis gratia episcopus Milkoviensis necnon reverendissimi in Cristo patris et domini domini Dionisii miseratione divina Sacrosancte Romane ecclesie tituli Sancti Ciriaci in Termis presbiteri cardinalis, archiepiscopi ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui, primatis et apostolice sedis legati de latere suffraganeus et in pontificalibus vicarius generalis tenore praesentium significamus quibus expedit universis, quod cum nos ex commissione eiusdem reverendissimi in Cristo patris et domini domini Dionysii cardinalis et archiepiscopi in anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo primo sabbato quatuortemporum, quo canitur divinum officium Veni et ostende nobis etc. iuxta formam et situm dicte sancte Romane ecclesie ac universalis in ara Beatissime Marie Virginis in prefata ecclesia nostra metropolitana Strigoniensi constructa sacros clericorum ordines generaliter celebrassemus Nobis in Cristo dilectum Georgium filium Jacobi Henisch de Lewtscha Strigoniensis dioecesis de legitimo thoro procreatum ad praesentationem venerabilis ac egregii viri domini Johannis Stock medicine doctoris (*itt megszakad. Van még egy szeletkényi a kötetben :*) nostri dependentis ac autentici munimine roboratas eidem Georgio duximus concedendas. Datum et actum anno, die, loco, quibus supra. Nos Dyonisius (*itt megszakad.*)

Beke, Index, 646. sz.

Kalauz, 159. sz.

277. (*M₅. V. 12.*) GESANG- UND GEBETBUCH. *Saec. XV.*

Tizenhatodréti papírkézirat, durva, nagy betűs folyóírással írva. Rubrikálva. A XV. század végétől.

1a. l. kezdete: Hye hebt sich an dÿe tagczeÿt von vnsers herren marter

Végén csonka.

Rézkapcsos, barna bőrrel borított deszkakötésben.

Első táblája belsején a XVI. század elejéről való írással:

Hans Gessler.

Beke, Index, 432. sz.

278. (*F*₅. VI. 3.) VINCENTIUS BELLOVACENSIS, LIBER CONSOLATORIUS DE MORTE AMICI. *Saec.* XV—XVI.

Negyedrétben, papíron, csunyán és hibásan írva. A XV. század végéről, vagy a következő elejéről. Olasz eredetű.

Egykorú bőrkötésben.

Beke, Index, 635. (?) sz.

279. (*G*₅. V. 22.) LA MISTICA TEOLOGIA DEL' AMORE DIVINO. *Saec.* XV—XVI.

Negyedrétű papírkézirat a XV. század végéről, vagy a XVI. elejéről. 87 levél.

87b. l. *kolofon*: Finise la diuina de la mistica teologia del diuino amore trata in questo modo da uno venerabile maistro fratre del ordine de Certosa e tu letore prega dio plo (*így*) scrittore. AMEN.

Egy XIV. századi kódex lapjába van befűzve.

Beke, Index, 561. sz.

280. (*M*₅. IV. 20.) PASSIO DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, GERMANICE. *Anni* 1505.

Negyedrétben, papíron, vastag vonású, durva félkurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A kötetben körülbelül kétszáz, többnyire teljes lapnagyságú, durván, tollal rajzolt s könnyedén kiszínezett kép van. Nagy részük naiv, esetlen, de néhány valódi tehetséget árul el.

Kolofon 482b. l.: Diss büch das hie vor geschriben stautt, haisset das leben vnd leiden Jhesus das haut off geschriben Salame Kleberin von Ysin, in dem jar do man zalt von der geburt Christi XV. hundert jar, vñ im fwifften jare bittent gott fur si.

Valamivel későbbi fehér disznóbőr kötésben, kapcsokkal.

Előlapján:

1560.

I. H. I. G. V. M.

M. V. Villenbach.

Beke, Index, 316. sz.

281. (*L₅. VI. 6.*) KRISZTUS KINSZENVEDÉSE, ZSOLTÁROK, HYMNUSOK, LECZKÉK, EVANGELIUMOK ÉS TÖREDÉK JÓB KÖNYVÉBŐL MAGYAR NYELVEN. 1508. (Döbrentei Codex.)

A kézirat sokkal ismeretesebb, mint sem hogy leírását itt újból adnunk kellene. Könyvészetileg legpontosabban Volf György írta le a Nyelvelméltár XII. kötetében (Budapest, 1882). Álljon itt leírás helyett a codex 230. oldalán levő kolofon hasonmása:

Leg'en att'anak dicőség es fivnak tiztesseg
es zent leleknek vigasag Mikent vala kez
dedben es immar es mindenkor es oroknek
orokig amen Bertalan pap beregvarmegei
halabozsi falvbol nemzett es zoltart irta:
ziletess vian ezer ot szaz n'olc eztendoben

Leg'en att'anak dicőség es fivnak tiztesseg | es zent leleknek vigasag Mikent vala kezdedben es immar: es mindenkor es oroknek | orokig amen Bertalan pap beregvarmegei | Halabozsi falvból nemzett ez zoltart írta: | ziletess vian ezer öt szaz n'olc eztendőben.

Beke, Index, 447. sz.

282. (*L₅. VI. 5.*) CONSTITUTIONES NOVAE FAMILIAE HUNGARIAE FRATRUM MINORUM. *Saec. XVI.*

Nyolczadrétű papírkézirat, többek által írva. 102 levél. A XVI. század két első évtizedéből.

Kezdeté 1a. l. In nomine domini incipiunt constitutiones novae familiae Hungariae etc. — Constitutionibus papalibus, generalibus ac vicarialibus comportatae pro fratrū pacifico statu, regularique observantia. Ex voluntate reverendi patris vicarii, cum consensu capituli vicarialis celebrati in loco nostro de Achya. Anno domini Millesimo Quadringentesimo nonagesimo nono. Prologus in constitutiones novas vicariales sequitur.

2a. l. De officio et facultate reverendi patris vicarii prima pars constitutionum.

4a. l. De officio et facultate venerandorum patrum custodum.

5b. l. De officio honorandorum patrum gwardianorum.

6b. l. De officio patrum visitorum.

8b. l. Secunda pars constitutionum earundem, de regulae divisione. 12 fejezetet tartalmaz. A végén: Et ut scias unde novae

istiae constitutiones sint comportatae, vide litteras in margine ista representantes. *Következik a források felsorolása.*

26a. l. Tabula constitutionum novarum secundum alphabeti ordinem incipit.

30b. l. Statuta sunt haec Budae in Capitulo nostro provinciali per reverendum patrem fratrem Egidium de Czegleed vicarium familiae Hungariae Anno domini millesimo quingentesimo quinto die 15. Maij. *Végződik a 32b. levelén. Részben áthuzgálva, úgy látszik nem is irták le végig, csak egy részét.*

33a. l. (*Az eddigittől elűtő írással*): Sequitur exhortatio generalis ad fratres prima. 34b. l. 2a. 36a. l. 3a. 38a. l. 4a. *Végződik nek a 39a. l. közepén.*

39a. l. (*Az első rész írásával*): De modo visitationis.

39b. l. Regula visitationis.

42a. l. Exhortatio praecedens correctionem. *Végződik 44a. l.*

45a. l. Exhortatio fratrum. Orate pro invicem ut salvemini. Jacobi V. Benne a Regula fratrum minorum Sti Francisci.

49b. l. (*Más írással*): Exhortatio de correctione. *Végződik 52a.*

53a. l. (*Más írással*): Circa visitationem apud fratres Cis-montanos hic modus observari dicitur.

55b. l. Tractatus Rogerii super proprietate. *Végződik 59b. l.*

60. l. *üres.*

61a. l. (*Az első rész írásával*): Incipit expositio quatuor magistrorum super regulam fratrum minorum. *Tizenegy fejezet. Végén (69b. l.) Explicit expositio quatuor magistrorum super regulam fratrum minorum.*

70a. l. Incipiunt declarationes sancti Bernardini de Senis super regulam fratrum minorum, eiusdem ordinis vicarius generalis. *Végén*: Pistorii Anno domini millesimo quadringentesimo nono, die 2-da Decembris.

71b. l. Incipit confirmatio domini Juliani presbiteri sanctae Romanae ecclesiae cardinalis Sancti Angeli nuncupati super regulam fratrum minorum. *Végén*: Apud locum Capriolae nostri ordinis prope Senas: Mccccxl. Octobris VII.

72a. l. Incipiunt ordinationes seu constitutiones Beati patris fratris Johannis de Capistrano super regulam fratrum minorum. *12 fejezetből áll s ezek*: I. De vita minorum fratrum. II. De his, qui volunt vitam istam accipere et qualiter recipi debeant. III. De divino officio et ieiunio et quomodo debent fratres ire per mundum. IV. Quod fratres non recipiant pecuniam. V. De modo laborandi. VI. Quod fratres nihil sibi approprient et de elemosina petenda, et de fratribus infirmis. VII. De poenitentia fratribus peccatibus imponenda. VIII. De electione generalis ministri et de capitullo pentehecosten. IX. De predicatoribus. X. De admonitione fratrum. XI. Quod fratres non ingrediantur monasteria mona-

chorum. XII. De euntibus inter Saracenos et alios infideles. — Ex sacro nostri conventu Montis Alvernae, millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio, die vigesimo quarto septembris..... Frater Johannes supradictus manu propria me subscripsi et solito feci sigillo muniri: Deo gratias Amen.

85a. l. (*Más írással*): Ordinationes infrascriptae factae sunt in provinciali capitulo Strigonii celebrato in festo sancti Thomae Aquinatis doctoris per reverendum Fratrem Jacobum Grumellum commissarium reverendissimi patris fratris Hyeronimi Thornielis vicarii generalis Cismontani tempore reverendi patris fratris Oswaldi de Lasko, tunc in vicarium provincialem electum, sed tunc in capitulo a patribus non receptae; in loco tamen Pakos, 15. die Augusti celebrato per dictum patrem vicarium, cum omnibus ferme patribus, qui fuerunt in capitulo Strigoniensi fuit roboratum et fuit quasi provinciale capitulum. *Pontjai ezek*: De electione vicarii; de electione discreti ad capitulum; de prelati persistentia; de electione omnium officialium; de publicis defectibus corrigendis; de visitatione reverendi patris vicarii; de divino officio; de orationibus in Missali; de receptione alimentorum.

87a. l. Ordinata noviter Budae in capitulo provinciali Anno M. D. XV.

89b. l. Haec est tabula diffinitionis huius nostrae congregationis generalis totius ordinis minorum anno domini M. D. II. in festo Pentecostes in conventu Corpensi provinciae Bononiae. constitutus.

92a. l. (*Más írással*): Circa processus visitationis.

94b. l. Modus visitationis. *Végén az évszám*: 15. xijj.

97. l. üres.

98a. l. (*Más írással*): Maxima gratiarum per sedem apostolicam nobis gratiose concessarum.

99a. l. (*Más írással*): Istaе sunt gratiae et indulgentiae, quas sanctissimus noster papa Leo X. concessit nobis fratribus minoribus regularis observantiae *Végződik a 101a. lapon. A lap alján a XVI. század végéről való írással*: Nota. Sunt pulchra haec privilegia si perlegeris.

101b. l. (*A XVI. század végéről való írással*): Registrum super nomina locorum nostrae familiae in ordine recto custodiarum.

1. In custodia Strigoniensi: Strigonium. — Buda. — Pest. — Tata. — Vissegrad. — Gyöngyös. — Berény.

2. In custodia Vylak: Vylak. — Atya. — Dereczke. — Diako. — Kölöd. — Kobol. — Futak. — Alsany.

3. In custodia Transiluanensi: Vasarhely. — Claudiopolis. — Huniad. — Töuis. — Alba ecclesia. — Felfalu. — Meggies. — Chyk. — Bako. — Corona. — Tergauistya.

4. In custodia Jenő: Varadinum. — Szalard. — Gyula. — Jenő. — Zegedinum. — Czanadinum. — Caran Sebes. —

5. In custodia Bania: Bania. — Bator. — Szölös. — Kusalý. — Meggies allia.

6. In custodia Ozora: Ozora. — Pakos. — Gyergi. — Hederhely. — Kereshegy. — Czakaný. — Sellie.

7. In custodia Patak: Patak. — Zanto. — Cheke. — Homonna. — Souar. — Liptouia.

8. In custodia Sclauoniae: Atýana. — Polýancz. — Zent Lazlo. — Varallia. — Petrocz. — Remetincz. — Juancz.

9. In custodia Sanctispiritus: Papa. — Szent grot. — Sanctispiritus. — Talad. — Palota. — Tarnok. — Eger var.

10. In custodia Szeccen: Szeccsen. — Filek. — Vamos. — Galgocz. — Szakolcza.

Summa locorum. 70.

A kéziratban három a XVI. század elejéről való magyar glossza is található:

megellen irreprehensibilis (?)

chedwezes favor.

partholast collicationes.

XVIII. századi rongált papírkötésben.

Beke, Index, 133. sz.

Kalauz, 129. sz.

283. (*M₅. V. 14.*) MANUALE CUIUSDAM FRATRIS ORDINIS MINORUM. *Saec. XVI.*

Tizenhatodréti papírkézirat, 235 levél. A XVI. század első harmadából.

1a—3b. l. Életrendi regulák részben versekben, kezdete:

F. E. V.

Ve vites penam de potibus incipe cenam

A versekből álljon itt néhány mutatóúl:

Singula post ora pocula sume nova,

Post pisces nux sit, post carnes caseus assit,

Unica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.

Nobilis est ruta, quia lumina reddit acuta;

Auxilio rutae vir quippe videbis acutae.

Salvia cum ruta, faciunt tibi pocula tuta;

Adde rosae florem, munit potenter amorem.

Si fore vis sanus, ablue saepe manus.

Inter prandendum sit saepe parumque bibendum.

Si sumas ovum, molle fit atque novum.

Cur moritur homo, cui salvia crescit in orto
 Contra vim mortis, non est medicamen in ortis.
 Feniculus, verbenā, rosa, celidonia, ruta,
 Ex istis fit aqua, qui lumen reddit acuta. stb.

3b—15a. l. *Czím nélküli sz. beszéd. Kezdeté: Mortui estis et vita vestra abscondita est cum Christo Szerzetesekhez intézve, mert benne előfordul a hallgatók megszólítása: patres in domino honorandi.*

15b. l. De Apostatis.

17a. l. De tribus votis. *Kezdeté: Regula et vita fratrum Minorum hec est A három ismert fogadás: obedientia, paupertas et castitas.*

23a. l. Exhortatio pro novitiis noviter ad ordinem ingressis ante prandium ut moris est fienda per praelatum. *Több rendteli következik egymásután. Végződik a 31b. l. közepén.*

32a—37a. l. üres.

38a. l. Exhortatio de obedientia.

54a. l. De paupertate.

71a. l. Exhortatiunculae pro sextis feriis.

83a. l. De pace.

84a—93b. l. üres.

94a. l. Exhortatiunculae pro sextis feriis.

109a—110b. l. üres.

111a. l. De modo visitandi fratres.

124a. l. Exhortatiuncula ante visitationem.

130b—134b. l. üres.

135a. l. Exhortatio de castitate.

144b—146b. l. üres.

147a. l. Exhortatio de obedientia.

153a—156b. l. üres.

157a. l. De periculo male absolventium et male absolutorum.

164a. l. Nicolaus de Ausmo in sua quadriga. (De paupertate, stb.)

176a. l. De fructibus monasticae vitae.

195a—199b. l. üres.

200a. l. De electione sermo.

213a. l. De consistentia religiositatis.

233b. l. *Rövid kronológiája a szerzetes-rendek alapításának.*

430—1215 között.

234b. l. Benedictio corporalium.

A 235. levéllel végződik a kódex.

Egykorú, egyszerűen préselt bőrkötésben.

Az első tábla belsejében a XVI. század elejére valló írással:

Johannes Wytez episcopus Wesprymiensis obiit Budae et sepultus est Wesprimii anno 1499.

Alatta hasonló írással:

Sturio	kechye.
Tynca	czompo.
Cetegus	kezegh.
Carpo	retthke.
Uso	vyza.
Luceus	chwka.
Truta	pyztrang.

Alább későbbi, a XVI. század derekáról való írással:

Mortarium	mosar.
Pistillus	mosar terw.

A hátsó tábla belsejében van egy ősrégi magyar népdal első két sora a hozzávaló hangjeggyel együtt.¹

Batya, batya melly az wt Bechkerekere
uram uram ez az wth Bechkerekere.

Alatta ugyanazon írással: Philipus Pomÿnoczkÿ.

A dal s a névalírás körülbelül 1515—20-ból való.

Beke, Index, 120. sz.

284. (*H₅. III. 1.*) REPERTORIUM IURIDCIUM SECUNDUM
ORDINEM ALPHABETI. *Saec. XVI.*

Ivrétben, papíron, folyóírással írva. A XVI. század első negyedéből.

Félbőrös deszkakötésben, a mely lánczsal van ellátva. (Henckel könyvtárából.)

Beke, Index, 472. sz.

285. (*K₅. I. 7.*) ANTIPHONARIUM LATINO-POLONICUM.
Saec. XVI.

Nagy ívrétben, papíron, csínosan írva, szép kezdőbetűkkel és lombos széldiszekkel. A XVI. század elejéről.

Az első lap alján egy czímer: kékben két egymáson keresztben átdöfött késpenge.

Beke, Index, 21. sz.

286. (*L₅. III. 14.*) VISIONES ELISABETHAE ANCILLAE
CHRISTI, QUAS CONSCRIPSIT ECKEBERTUS MONACHUS IN
ABBATIA SCHÖNGAUENSI. *Saec. XVI.*

Ivrétben, 215 papírlevélen, éles törésű gót írással írva; vöröskék kezdőbetűkkel. A XVI. század elejéről.

A XVI. század derekán készült csinos préselésű barna bőrkötésben.

Beke, Index, 179. sz.

¹ Már Veszely közölte volt a Gyulafejevári füzetekben.

287. (*F₅. VI. 17.*) FORMULARIUM ECCLESIASTICUM
MATHAEI BENE. *Saec. XVI.*

Negyedrétű papírkézirat, 338 levélen, apró nehezen olvasható folyóírással írva. A XVI. század első két évtizedéből.

A munka címe egykorúan írva a kódex tábláján található:

Stylus fori ecclesiastici

Mathei Bene Ethy.

Tartalmát közel ezerre menő oklevélminta képezi, a mint a részben kiirt nevek és évszámok mutatják, eredetiekről véve. Az előforduló legkésőbbi évszám 1513. Éthi Bene Máté valószínűleg a veszprémi egyházmegyében írta össze könyvét, mert az oklevelek, kevés kivétellel, a veszprémi egyházat és püspököt illetik.

Ezen nevezetes jog- és művelődéstörténeti forrás mindeddig felhasználatlan.

Puha hártvaborítékban.

Beke, Index, 39. sz.

288. (Az ősnymtatványok között.) VARIA DOCUMENTA
HISTORIAM ECCLESIASTICAM TANGENTIA. — BROCCARDICA
JURIS CANONICI. — STATUTA CAPITULI VARADIENSIS.
Saec. XVI.

Ivrétű kötet, a mely a fentebb elősorolt kéziratokon kívül három XV—XVI. századi nyomtatványt is tartalmaz. Az egésznek leírása, valamint a váradi káptalan rendszabásainak teljes szövege található *Bunyitay Vincze* ezen művében: *A váradi káptalan legrégibb statutumai*. Nagyvárad, 1886. A pontos és teljes leíráshoz nincs mit hozzátenni.

A kódex Henckel János könyvtárából származik.

VI.

A Batthyány-könyvtár újkori kéziratai a történetíróra nézve alig kisebb értékűek mint a középkoriak. A gyűjtemény főleg Erdély történetét illető forrásokban gazdag s felszázad óta kiapadhatatlan kincses bányája volt a kutatóknak, kik közül elég legyen gróf Kemény Józsefet, Mikó Imrét, Ötvös Ágostont és a legbuzgóbbat, Szilágyi Sándort felemlíteni.

A közel félezer kötet kézirat Beke *Indexében* jól-rosszul fel van sorolva. Egy jobb, használhatóbb katalogus készítésére idő híján nem vállalkozhattam. Hogy azonban mégis előmozdítam a jövőbeli kutatásokat, az alábbiakban csoportosítom a Bekénél szétszórva található anyagot és kiegészítem annak hiányos s hibás mutatóját, megtoldva az egészet néhány, a helyszinén

vett jegyzetel. Újból hangsúlyoznom kell, hogy a Beke-féle lajstromból a kéziratok jelzetei hiányoznak s így annak alapján nem lehet a keresett darabokat fellelni.

Az újkori (1526) utáni kéziratok száma 375; nem számítva azokat, a melyek még sem a kézíratos, sem a Beke-féle nyomtatott katalogusba nincsenek felvéve.

Nyelvek szerint olyan arányban oszlik meg a gyűjtemény, mint régibb hazai könyvtáraink legtöbbjénél. Túlnyomó benne a latin és pedig 278 mű, tehát háromnegyede az egésznek; azután következnek a német nyelvűek: 42 munka; ennek csaknem felét teszik a magyarok: 22 művel, mihez járúl még 17 olasz, 5 francia, 3 török vagy arab, 1 spanyol, 1 szláv és 1 örmény kézirat.

A Beke-féle Index közli a hozzá tartozó Registrumban a nyelvek szerinti kimutatást is, de hiányosan. Így *Italica* alatt csak 14 számot említ, *Gallica* alatt hármat, *Hungarica* alatt pedig épen csak négyet. Ezért és mivel az Index számai szerint — a mint már említettem — a könyvek úgy sem találhatók meg, közlöm a magyar, olasz, francia, spanyol és keleti kéziratok könyvtári szignaturáit, melléjük tévén az Index számait is, hogy az érdeklődők megtalálhassák a keresett czimeket.

Magyar nyelvűek a XVII. századból: ¹ K₅. II. 7. (1.) — K₅. IV. 10. (161.) — F₅. VI. 25. (183.) — M₅. V. 26. (394.). A XVIII. századból: G₅. VI. 7. (38.) — G₅. V. 17. (628.) — K₅. VI. 20. (284.) — K₅. V. 26. (631.) — K₅. V. 11. (392.) — K₅. V. 3. (549.) — L₅. V. 3. (263.) — N₅. V. 21. (312.) — N₅. V. 32. (399.) — M₅. V. 18. (440.) — M₅. V. 19. (182.) — M₅. IV. 9. (310.) — N₅. II. 9. (89.) — L₅. VI. 21. (273.) — G₅. V. 26. (393.) — K₅. V. 18. (169.) — G₅. V. 10. (309.) — Ismeretlen jelzetű. (654.).

Olasz nyelvű kéziratok: N₅. V. 5. (76.) — G₅. V. 28. (79.) — G₅. V. 29. (80.) — L₅. III. 18. (101.) — G₅. V. 20. (136.) — G₅. V. 9. (181.) — F₅. VI. 2. (238.) — F₅. VI. 5. (239.) — N₅. V. 17. (267 és 272.) — N₅. III. 12. (300.) — K₅. IV. 9—10. (323.) — N₅. V. 30. (359.) — I₅. IV. 13. (389.) — M₅. II. 32. (391.) — K₅. IV. 18. (538.) — F₅. V. 2. (629.) — K₅. IV. 20. (637.).

Francia nyelvűek: ² L₅. VI. 29. (28.) — N₅. V. 29. (178.) — L₅. VI. 11. (242.) — I₅. IV. 16. (324.) — F₅. V. 13. (551.).

¹ Korábbiak, kivéve a középkoriakhoz számított Döbrentei-kódexet, nincsenek.

² Mind XVIII. századi.

Török (vagy arab) nyelvűek: L₅. IV. 5. (483.) — L₅. VI. 34. (197.) — G₅. V. 10. (166.).

Spanyol: L₅. III. 31. (335.). — Szláv: L₅. III. 9. (184.). — Örmény: Ism. sign. (433.).

A Beke-féle Index registruma a szerzők felől sem nyújt kellő tájékoztatást; gondosabb átnézés után kitűnt, hogy a felsorolt újkori kéziratok íróinak (s fordítóinak) egy harmada hiányzik belőle. Itt adom a teljes lajstromot, megjegyezvén, hogy a nevek után álló szám az *Index* száma, a zárjelben levő pedig a könyvtári szignatura.

*Ágoston (Szent). 312. (N₅. V. 21.)¹ Amidenius Theodor. 642. (N₅. V. 14.) *Ammon Hans. 217. (E₅. VI. 6.) Angerer Constantinus. 164. (L₅. VI. 7.) *Apor Péter. 656. (Sign.?) *Aristinus Alexius. 322. (M₅. III. 9.) *Atienza-Ossovia Andrea. 335. (L₅. III. 31.) Auersperg gróf (Erdélyi kormányzó, 1771.) 32. (K₅. I. 14.) Bartholinus Thomas. 350. (N₅. II. 13.) Batthyány Ignác püspök. 35 és 121. (G₅. V. 4.) — 30. (K₅. VI. 24.) — 34. (F₅. VI. 11—13.) — 36. (M₅. I. 5.) — 193. (N₅. V. 18.) — 203. (L₅. VI. 12.) — 373. (F₅. V. 1.) — 566. (G₅. V. 18.) — 628. (K₅. V. 22.) Bethlen Farkas. 195. (N₅. II. 5.) Biesman Gáspár. (Jezsuita 1716.) 106. (L₅. VI. 14.) Bíró István. (Jezsuita.) 188. (K₅. V. 12.) (H₅. IV. 14.) Biron Etienne. (1757.) 356. (L₅. VI. 24.)² Bojthi (Veres) Gáspár. 81. (N₅. II. 1.) 655. (Ism. sign.) Borgsdorf Frigyes báró. (1699.) 53. Braidl Clausz. (1593.) 462. (E₅. VI. 16.) Bruck-Angermund Jakab (Rosenthali). 306. (L₅. IV. 23.) *Buffon. 240. (N. V. 28.) *Buririger Andreas (Transylvanus, 1653.) 327. (E₅. VI. 15.)³ Burlamachi Federigo. (1723.) 238. (F₅. VI. 2.) Bussoni Michael Angelo. (1694.) 101. (L₅. III. 18.) Bzenszky Rudolf. (Jezsuita, 1699.) 163. (L₅. IV. 22.) Caraffa Vincentius. (Jezsuita.) 469. (F₅. VI. 22.) Carthier Gallus. 173. (M₅. III. 14.) *Comring Herman. 99. (F₅. V. 28.) Csepelényi Ferencz. (Jezsuita.) 582. (K₅. VI. 7.) *Cserei Mihály. 653. (Sign.?) Csete István. 138. (F₅. VI. 16.) Daniel Imre. (Batthyány püspök olaszországi megbízottja.) 96. (L₅. III. 16.) — 97. (K₅. IV. 5—7.) — 98. (K₅. IV. 1—4.) — 141. (K₅. IV. 13—14.) — 142. (K₅. V. 8.) — 367. (N₅. I. 10.) — 375. (K₅. IV. 15—16.) *Daxen Leonhard. 217. (E₅. VI. 6.) Denk Hans. (1526.) 361. (G₅. VI. 2.) Dersi

¹ A csillaggal jelölt nevek az *Index*-ből hiányoznak.

² Valószínű, hogy ezen Biron nem más mint Bíró István a tudós jezsuita. Szinnyi (Magyar Írók) sem ezen nevet nem ismeri, sem Bírónak ilyen művéről nem tesz említést. A munka címe: *Meditationes sacrae. successivis horis in Transsylvania concinnate*.

³ Ezen író hiányzik Szinnyi művéből. Munkájának címe: *Libellus elegantiarum seu phrasium Decad. 3. Livii, privatim Leutschoviae collectarum* 1653.

István. (1764.) 393. (Q₅. V. 26.) *Diodorus Siculus. 201. (L₅. III. 6.) *Dionysius Carthusianus. 168. (L₅. II. 2.) *Diotallerius. 169. (K₅. V. 18.) Dobra Petrus. (1722.) 322. (M₅. III. 9.) Dölles Isaak. 177. (G₅. VI. 5.) *Drexelius. (Jezsuita.) 175. (G₅. VI. 23.) *Dzubiczki. 345. (M₅. V. 24.) Engelhardt Godofréd báró. 632. (M₅. II. 28.) *Fassel Jörg. 217. (E₅. VI. 6.) Felmer Márton. 230. (K₅. I. 13.) *Firmianuss Philippus. (Apostoli követ Magyarországon. 1279.) 135. (F₅. V. 4.) Focky Ferdinand Daniel. (1732.) 126. (N₅. V. 16.) *Fodor P. 231. (G₅. V. 5.)¹ Forrai Márton. 273. (L₅. VI. 21.) Frank Josephus. 102. (G₅. VI. 33.) *Fullonius Joannes Erardus (Jezsuita). 269. (M₅. IV. 16.) *Füzéri György. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) Gejza József. (1764.) 393. (G₅. V. 26.) *Gellért (Szent) püspök. 243. (M₅. II. 31.) *Giorio Urban. (1698.) 300. (N₅. III. 12.) Goffroy Joannes. (1764.) 466. (G₅. VI. 29.) Gressel Josephus. 431. (L₅. VI. 17.) *Grotius Hugo. 201. (L₅. III. 6.) *Gyergyai Pál. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) Gyulaffy György. (1732.) 256. (G₅. VI. 18.)² Haller Gábor gróf 394. (M₅. V. 26.) *Házi János. (1626.) 183. (F₅. VI. 25.) *Henrique Diego. 335. (L₅. III. 31.) Hermann Dávid (Medgyesi). 443. (F₅. VI. 28.)³ Hevenessy Gábor. (Jezsuita.) 346. (M₅. I. 6—8.) Holstenius Lucas. 326. (K₅. IV. 11.) Huszti András. 628. (G. V. 17.) *Johannes episcopus Chemensis (?) 403. (J₅. IV. 17.) Jörger Joannes Quintus (Eques). 366. (L₅. VI. 35.) *Káldi György.⁴ (Jezsuita.) 309. (G₅. VI. 10.) *Kemény János fejedelem. 655. (Sign. ?) Kersenbroch Hermann. (1573.) 261. (L₅. III. 19.) Krancz Gottlob. 99. (F₅. V. 28.) Lázár János gróf. 645. (F₅. V. 23.) *Lorentz Simon. (1647.) 189. (L₅. VI. 36.) *Loyola Ignatius. 204. (L₅. VI. 15.) Malhitz István.⁵ 310. (M₅. IV. 9.) *Marmontel. 38. (G₅. VI. 7.) Martonfy Antal. (1785.) 426. (F₅. V. 16—17.) Mihálcz István (Gelenczi). 631. (K₅. V. 26.) Milledoni Antonio. 272. (N₅. V. 17.) Molnár János. (1775.) 390. (L₅. V. 1.) *Molnár Ker. János. (1761.) 169. (K₅. V. 18.) Mor Maximilián gróf. 250. (L₅. IV. 3.) Morgenthal Hans. (1581.) 301. (G₅. VI. 8.) Nagy Szabó Ferencz. 399. (N₅. V. 32.) Onderliczka Johannes Nepom. 402. (K₅. VI. 3.) — 456. (K₅. VI. 4.) Opatius Josua. 405. (K₅. III. 8.) *Orbán Ferencz. 18. (L₅. I. 2.) *Pataki István. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) *Pater Pál. (1734.) 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) Pfeffershoven Josephus

¹ Szinnyi i. m., úgy látszik, ezen író t nem ismeri. A munka címe: *Opus philosophicum*. Ms. Saec. XVIII.

² Szinnyi nem ismeri. Munkája címe: *De diversis quaestionibus juris Hungarici*.

³ Hermann munkájának *Protocollum actorum publicorum status ecclesiae Saxonum in Transsylvania* eredeti kézírata a Magy. Nemz. Múzeum kézírattárában van.

⁴ Bekénél tévesen Káldy Márton áll.

⁵ Magyar minorita. 1782.

Baro. 102. (G₅. VI. 33.) Práy György. 190. (N₅. V. 13.) *Prileszky Pál. (1717.) 159. (L₅. II. 18.) Reesch Ambrosius. 153. (L₅. VI. 30.) — 154. (G₅. VI. 1.) *Ridemann Peter. 122. (G₅. VI. 25.) *Riverius. 621. (F₅. VI. 27.) Rudbeck¹ Olaus. 73. (L₅. II. 19.) *Sailer Wolf. 122. (G₅. VI. 25.) *Saimer Peter. 122. (G₅. VI. 25.) *Samuel Rabbi. 456. (K₅. VI. 4.) Sattler Vilmos. 478. (K₅. VI. 13—16.) Schatzberg Johann von, 482. (K₅. V. 23—25.) — 526. (N₅. V. 2—4.) — 528. (L₅. V. 26.) *Schmidt Hans. 122. (G₅. VI. 25.) Schönwiesner Stephanus. 481. (K₅. IV. 8.) Servet Michael. 520. (L₅. VI. 23.) Simigianus Ambrosius. (1604.) 265. (M₅. II. 33.) Socinus Faustus. 289. (F₅. VI. 21.) Soterius György. 624. (N₅. V. 19.) Szamosközy István. 550. (N₅. II. 22.) Szellár Ferencz. (Jezsuita 1728.) 611. (G₅. VI. 15.) Szent-Ábrahám Mihály. 129. (N₅. V. 16.) Szeredai Antal. 549. (K₅. V. 3.) Szilvási János. 554. (J₅. IV. 21.) Telekesy István püspök. 196. (M₅. V. 11.) Trieb Hiacynthus. (Ferenczrendi. 1785.) 229. (N₅. V. 22.) Tsétsi János. 628. (G₅. V. 17.) Vanier Jacobus. (Jezsuita.) 631. (K₅. V. 26.) Volf Christian. 648. (M₅. V. 8.) *Voltaire. 645. (F₅. V. 23.) Walter Gerhard. 461. (N₅. II. 19.) Wranyeczki Éliás. 348. (F₅. VI. 4.) *Zsedényi János. (1760.) 182. (M₅. V. 19.) Zsidó György János. 334. (F₅. VI. 30.) *Zuchenhämmer Hans. 122. (G₅. VI. 25.).

Álljon itt továbbá azon egyéb személyek névlajstroma, a kikről az *Indexben* említés történik:²

*Acatius Ferdinand. (Jezsuita.) 336. (L₅. III. 5.) — *Albert szász herczeg. (1581.) 301. (G₅. VI. 8.) — *Apor. 458. (L₅. III. 23.) — *Aranyasi Ferencz. (1741.) 3. (N₅. II. 18.) — *Aspermont Gobert gróf. (1728.) 546. (G₅. V. 7.) — *Bakócz Tamás primás. 430. (K₅. IV. 12.) — Barkóczy Ferencz püspök. 37. (L₅. II. 8.) — 268. (F₅. VI. 19.) — 530. (F₅. V. 21.) — *Bartalis Antonius. 99. (F₅. V. 28.) — *Batthyány Ernő gróf. 7. (K₅. II. 19.) — Batthyány József gróf érsek. 88. (G₅. V. 14.) — Buckisch Godofréd. 13. (L₅. II. 9—15.) — Collalto-Vinciguerra gróf. 87. (K₅. II. 9—10.) *Comnenus János császár. 322. (M₅. III. 9.) — Contareni Aloisio velencei dózse. 136. (G₅. V. 20.) — *Dini Josephus. (1782.) 303. (N₅. V. 12.) — Draskovich György püspök. 224. (L₅. II. 22.) — *Dunod atya. (1689.) 467. (M₅. III. 8.) — *Ferencz. II. csász. és kir. 190. (N₅. V. 13.) *Fórika Josephus, de Tekerőpatak. 88. (G₅. V. 14.) — Fuscarenó Joannes Bapt. (Velencei procurator. 1625.) 76. (N₅. V. 5.) — *Gonzaga Philippus marchio. 178. (N₅. V. 29.) — *Quadrius Josephus. (1708.) 181. (G₅. V. 9.) — Hocsai Jakab. (1646—96.) 274. (M₅. IV. 10.) — *Hutter Jakab. 647. (G₅.

¹ Bekénél tévesen *Budbeck*.

² A középkori kéziratok czímeiben előforduló nevek természetesen ebben a jegyzékben sem szerepelnek.

VI. 1.) — Imre György (Szigeti). 7. (K₅. II. 19.) — *Incze (X.) pápa. 101. (L₅. III. 18.) — *József (II.) császár. 190. (N₅. V. 13.) — Kaszner András. (1764.) 9. (K₅. II. 5.) — Kérészi István. (1717—18.) 302. (L₅. VI. 33.) — *Khevenhiller gróf. 206. (L₅. III. 3.) — *Kollonich Lipót primás. 442. (L₅. III. 25.) Kollonicz Zsigmond gróf püspök. 162. (L₅. III. 24.) — Lasky Jeromos. (1527.) 80. (L₅. III. 8.) — Lázár János gróf. (1773.) 188. (K₅. V. 12.) — *Lipót (II.) császár és király. 190. (N₅. V. 13.) — Manzador Pius. 164. (L₅. VI. 7.) — Margit, -Szent. 228. (M₅. IV. 3.) — 320. (L₅. VI. 33.) — *Martinuzzi György. 641. (Sign.?) — Memmo Marcus Antonius velencei dózse. 359. (N₅. V. 30.) — *Migazzi Kristóf gróf püspök. 9. (K₅. II. 5.) — Molino Francesco velencei dózse. 389. (J₅. IV. 13.) — Muray Miklós. (1721.) 117. (K₅. VI. 18.) — Müller Mathias. 99. (F₅. V. 28.) — Nedeczky András. (1764.) 4. (N₅. II. 2—3.) — *Ottoboni Pietro bibornok. 300. (N₅. III. 12.) — *Pius (VI.) pápa. 303. (N₅. V. 12.) — Rákóczy (íjf.) György fejedelem. 114. (N₅. 9.) *Rondellus Hieminianus. (1708.) 181. (G₅. V. 9.) — Rufinus de Cibino. (collector apost. in Hung. 1317.) 194. (N₅. V. 15.) — Sanz, Marchese Gerolamo Baro de. 391. (M₅. II. 32.) b — Schwegler Cristoph. (1689.) 296. (M₅. IV. 17.) — *Stephani Tóbiás (lőcsei iskolamester 1653.) 327. (E₅. VI. 15.) — Stephanos tergovisti püspök. 322. (M₅. III. 9.) — *Suleiman pasa. (1689.) 296. (M₅. IV. 17.) — *Szegedi Georgius. 88. (G₅. V. 14.) — Székely Sámuel (Dobai). 225. (F₅. VI. 34.) — 256. (G₅. VI. 18.) — 542. (G₅. VI. 19.) — 544. (G₅. VI. 19.) — 545. (G₅. V. 31.) — 546. (G₅. V. 7.) — 547. (K₅. II. 6.) — 548. (K₅. II. 14—15.) — *Szluha Ferencz. (Jezsuita.) 330. (L₅. III. 5.) — *Sztoyka Zsigmond. (1741.) 3. (N₅. II. 18.) — Telekesy István püspök. 286. (M₅. V. 10.) — *Ulászló (II.) király. 147. (N₅. IV. 2.) — *Urbán (VIII.) pápa. 101. (L₅. III. 18.) — 629. (F₅. V. 2.) — Vajda János. (1593.) 428. (L₅. IV. 16.) — Vizay János József. (1728.) 611. (G₅. VI. 15.) — Zeiler Simeon. (1682.) 85. (L₅. II. 23.) — *Zsigmond király. 147. (M₅. IV. 2.).

A szakok és tárgyak szerinti mutató majdnem teljesen hiányzik a Beke jegyzékéből. A kutatók használatára e szempontból is készítettem egy lajstromot, a melynek addig, míg a kéziratgyűjtemény katalógusa elkészül (ha ugyan belátható időben egyáltalán elkészül), jó hasznát lehet venni. A tulságosan sokféle való osztályozást, tekintettel a kéziratok csekély számára, mellőztem. Nehány olyan kéziratnál, a melyet alkalmam volt megnézni s jegyzékbe venni, az *Index* szűkszavú címeinek pótlására csillag alatt megtettem a magam megjegyzéseit.

Ime a jegyzék:

Albumok (társulatiak): 15. (K₅. II. 18.)¹ — 395. (K₅. III. 10.)²

Alkorán: 197. (L₅. VI. 34.).

Anabaptistákra vonatkozók: 41. (M₅. V. 31.) — 122. (G₅. VI. 25.)³ — 143. (M₅. V. 30.) — 153. (L₅. VI. 30.)⁴ — 154. és 646. (G₅. VI. 1.)⁴ — 177. (G₅. VI. 5.) — 189. (L₅. VI. 36.) — 192. (M₅. V. 21.) — 217. (E₅. VI. 6.) — 261. (L₅. III. 19.) — 262. (L₅. VI. 31.) — 293. (E₅. VI. 13.) — 313. (E₅. VI. 12.) — 358. (E₅. VI. 11.) — 361. (G₅. VI. 2.) — 369. (E₅. VI. 10.) — 462. (E₅. VI. 16.) — 480. (E₅. VI. 14.) — 584. (M₅. V. 2.).

Apátság: lásd Sz.-Gothárd.

Borsod megye statútumai. 1761. 532. (L₅. II. 2.).

Chiromantia: 92. (E₅. VI. 7.).

Cisterciák: 438. (F₅. VI. 7.).

Csillagászat: lásd Mennyiségtan.

Eger: 530. (J₅. V. 21.) — 531. (F₅. VI. 31.) — 274. (M₅. IV. 10.) — 469. (F₅. VI. 22.) 330. (L₅. III. 5.) 398. (L₅. IV. 4.).

Egyházi társulatok: Archiconfraternitas Ss. Trinitatis Redemptionis Captivorum: 15. (K₅. II. 18.) — Congregatio Ascetica Austriaca divo Benedicto devota. 134. (K₅. IV. 17.).

Egyháztörténet (hazai): 1. (K₅. II. 7.)⁵ — 13. (L₅. II. 9—15.) — 29. (M₅. II. 35.) — 34. (F₅. VI. 11—13.) — 36. (M₅. I. 5.) — 135. (F₅. V. 4.) — 193. (N₅. V. 18.) — 194. (N₅. V. 15.) — 228. (M₅. IV. 3.) — 268. (F₅. VI. 19.) — 274. (M₅. IV. 10.) 286. (M₅. V. 10.) — 397. (L₅. III. 7.) — 430. (K₅. IV. 12.) — 441. (M₅. IV. 21.) — 470. (F₅. V. 3.) — 471. (F₅. VI. 8.) Lásd még külön az egyes szerzetesrendeket és a zsinatokat.

Életrajzok. Árpádházy Boldog Margit: 320. (L₅. IV. 6.) — XI. Incze pápa: 637. (K₅. IV. 20.) — Lázár Antal († 1719.). 639. (K₅. VI. 2.) — Vitae Summorum Pontificum et Cardinalium: 642. (N₅. V. 14.).

Éremtan: 481. (K₅. IV. 8.).

Esztergom: 341. (L₅. III. 10.) 442. (L₅. III. 25.).

¹ A foglyok kiváltására alakult Szent-Háromság társulat gyulafejevári testületének albuma. 1716-tól kezdődő bejegyzésekkel. Benne két nagy festett czímer: Sorger György báró és Zéthényi Klobusitzki Ferencz báró erdélyi püspökök. Az előbbié úgy a magyar mint az erdélyi Siebmacherből hiányzik; leírása a következő: fehérben természetes zöld sziklán álló, a jobb sarokból kibukkanó arany napba tekintő, természetesen ábrázolt fekete sas, jobbjaiban kettős arany keresztet tartva. Az album kötése műipari szempontból érdekes; vörös bársony szép mívű ezüst veretekkel.

² A római collegium Germanico-Hungaricum növendékeinek albuma 1676-ból.

³ Nagyérdekű XVI. századi anabaptista énekeskönyv. Bővebb leírása egy kis mutatvánnyal a Gyulafejevári Füzetekben közli Veszely, I. 121. l., 117. sz.

⁴ Bővebb ismertetése ugyancsak a Gyf. Füzetekben. I. 123. l. 148. sz.

⁵ Evangélikusokra vonatkozik. 1681. 1715. 1721. 1722.

Filozófia: 35. és 121. (G₅. V. 4.)¹ — 171. (G₅. V. 2.) — 231. (G₅. V. 5.) — 419. (F₅. VI. 29.) — 645. (F₅. V. 23.).

Formularék, ars notarialisok: XVII. századiak: 232. (F₅. V. 19.) — 545. (G₅. V. 31.) — XVIII. századiak: 234. (K₅. VI. 1.) — 235. (M₅. IV. 4.) — 544. (G₅. VI. 19.).

Győr: 274. (M₅. IV. 10.) — 286. (M₅. V. 10.).

Gyulafehérvár: 198. (K₅. V. 2.).

Hadtudomány, regulamentumok: 28. (L₅. VI. 29.)² — 178. (N₅. V. 29.)³ — 206. (L₅. III. 3.)⁴ — 222. (N₅. V. 31.).

Iskolák. Eger. (XVIII. sz.) 398. (L₅. IV. 4.) — Kassa. (XVIII. sz.) 657. (Sign.?) — Kolozsvár. (XVIII. sz.) — 396. (L₅. IV. 7.) — 458. (L₅. III. 23.) — 517. (L₅. V. 4.) — Róma (Collegium-Germano-Hungar.) 395. (K₅. III. 10.).

Iskolai drámák: 176. (K₅. VI. 19.) — 284. (K₅. VI. 20.).⁵

Ítéletek, hétszemélyes táblai és curiai végzések, pöriratok másolatai: 11. (M₅. I. 13—16.) — 12. (M₅. II. 3—27.) — 145. (K₅. II. 2.) — 223. (L₅. III. 20.) — 225. (F₅. VI. 34.) — 514. (L₅. I. 3—17.) — 515. (L₅. II. 20.) — 521. (M₅. I. 12.).

Jezsuiták: 82. (N₅. II. 12.) — 88. (G₅. V. 14.) — 132. (M₅. V. 15.) — 158. (L₅. II. 5.) — 176. (K₅. VI. 19.) — 160. (M₅. III. 10—11.) — 284. (K₅. VI. 20.) — 324. (J₅. IV. 16.) — 329. (L₅. III. 11.) — 330. (L₅. III. 5.) — 362. (L₅. VI. 8.) — 387. (F₅. VI. 20.) — 388. (M₅. V. 29.) — 398. (L₅. IV. 4.) — 410. (F₅. VI. 9.) — 458. (L₅. III. 23.) — 468. (N₅. II. 21.) — 469. (F₅. VI. 22.) — 517. (L₅. V. 4.) — 541. (M₅. V. 9.) — 639. (K₅. VI. 2.) — 657. (Sign.?)

Jogtudomány (hazai): 18. (L₅. I. 2.) — 108. (L₅. II. 17.) — 159. (L₅. II. 18.) — 165. (L₅. VI. 22.) — 256. (G₅. VI. 18.) — 295. (N₅. I. 7.) — 304. (L₅. III. 13.) — 428. (L₅. IV. 16.) — 429. (L₅. II. 7.) — 443. (F₅. VI. 28.) — 532. (L₅. II. 2.) — 542. (G₅. VI. 19.) — 605. (L₅. VI. 19.) — 607. (K₅. V. 7.)⁶ — 626. (N₅. II. 15.) — 627. (N₅. III. 11.).

Jogtudomány, külföldi, lásd a Történelemnél.

Karmeliták: 339. (N₅. V. 23.).

Kassa. 657. (Sign.?)

¹ Batthyány Ignác *Nugae Philosophicae* cz. kötete, a melynek végén van egy kiadatlan régészeti illetve egyháztörténeti értekezése: *De usu calicis in Hungaria*.

² Francia nyelvű gyakorlati szabályzat szép színes ábrákkal, a XVIII. századból.

³ Hasonlóan szép ábrákkal.

⁴ A Savoyai Eugén dragonos ezred regulamentuma, színes ábrákkal.

⁵ Magyar nyelvűek is.

⁶ Bekénél hibásan saec. XIV., saec. XVIII. helyett.

Kódexek (középkoriak) másolatai: 135. (F₅. V. 4.)¹ — 194. (N₅. V. 15.)² 320. (L₅. IV. 6.)

Kolozsvár. 17. (F₅. V. 22.) — 150. (L₅. III. 4.) — 396. (L₅. IV. 7.) — 435. (N₅. I. 11.) — 517. (L₅. V. 4.) — 605. (L₅. IV. 19.)

Könyvtárak katalógusai: Bibliotheca Aulico-Graecensis. (1682.) 85. (L₅. II. 23.) — Collalto Vinciguerra gróf könyvtára. (1753—58.): 87. (K₅. II. 9—10.) — R. D. F. D. F. könyvtára (XVIII. sz.): 84. (L₅. II. 25.) — Ismeretlenek: 83. (L₅. III. 27.) — 86. (K₅. II. 11—13.)

Legenda, sz. Margité. 320. (L₅. IV. 6.)

Marosvásárhely: 158. (L₅. II. 5.) — 160. (M₅. III. 10—11.)

Mennyiségtan és csillagászat: 482. (K₅. V. 23—25.) — 526. (N₅. V. 2—4.) — 528. (L₅. V. 26.) — 619. (K₅. V. 10.)

Minoriták: 137. (K₅. V. 17.)

Nagyszeben: 428. (L₅. IV. 16.)

Nevelésügy, Paedagogia. 236. (L₅. V. 3.) — 291. (G₅. V. 3.) — 362. (L₅. VI. 8.) — 387. (F₅. VI. 20.) — 410. (F₅. VI. 9.) — 462. (E₅. VI. 16.)

Német lovagok: 464. (L₅. III. 1.) — 625. (L₅. III. 28.)⁴

Oklevelek (részben eredetiek), okmánytárak, levélgyűjtemények, regesták: 8. (L₅. II. 4.) — 78. (K₅. IV. 19.) — 114. (N₅. IV. 9.)⁵ — 115. (N₅. IV. 2—5.) — 116. (N₅. IV. 6—7.)⁶ — 117. (K₅. VI. 18.) — 135. (F₅. V. 4.) — 166. (Q₅. V. 10.)⁷ — 188. (K₅. V. 12.) — 194. (N₅. V. 15.) — 198. (K₅. V. 2.) — 224. (L₅. II. 22.) — 296. (M₅. IV. 17.) — 323. (K₅. IV. 9—10.) — 337. (Sign.?)⁸ 348. és 630. (F₅. VI. 4.)⁹ — 365. (N₅. I. 2—4.) —

¹ Fermói Fülöp pápai legatus 1279. constitúciói.

² Szebeni Rufinus pápai adószedő lajstroma. (1317—37.)

³ Szent-Margit legendája egy velencei kódexből.

⁴ A német lovagrendnek a pápáktól nyert összes kiváltságlevelei 1216-tól 1500-ig, hiteles átiratban. Kiadta az oklevelet Egidius de Swaruelde de Basrode, clericus Cameracensis dioecesis publicus apostolica et imperiali auctoritate notarius. Keltezése nincs. Körülbelül a XVI. század közepéről. Könyvalakban, egykorú hártakötésben.

⁵ Beke szerint: *Correspondentiae Georgii Rákóczy junioris*. Veszely szerint i. h. 111. l., 109. sz. Thököly Imre és Zrinyi Ilona levelei 1696-ból. Ugy ezeket, mint az alább következő XVI—XVII. századi, Erdély történetére igen fontos leveleket s okiratokat már régen kiadták Kemény József, Mikó Imre, Ötvös Ágoston és Szilágyi Sándor.

⁶ A 116. 117. sz. bővebb ismertetését lásd Veszelynél i. h. 112—120. l. különben az egész gyűjtemény ki van már adva vagy legalább fel van dolgozva.

⁷ Bekénél: *Dictionarium turcico-persicum*, valóságban XVI—XVII. századi török defter.

⁸ A XXIV szepesi plebánus társulatának 1520—1613 közti jegyzőkönyve, melyet azonban — legnagyobb sajnálatomra — nem láthattam, miután ki van kölcsönözve. Valószínűleg csak másolat volt, bár nincs kizárva az a lehetőség, hogy az egykor talán Lőcsén őrzött eredeti jutott Batthyány kezébe.

⁹ A Bekénél kétszer is leírt kézirat nem 230 s nem is 262 oldal,

438. (F₅. VI. 7.)¹ — 552. (M₅. I. 11.) — 629. (F₅. V. 2.) — 650. (N₅. IV. 9.) — 652. (Sign.?) Ehez járulnak még a Daniel Imre által Batthyány püspök részére Olaszországban készített másolatok s ugyanennek olaszországi naplói és levelei: 96. (L₅. III. 16.) — 97. (K₅. IV. 5—7.) — 98. (K₅. IV. 1—4.) — 141. (K₅. IV. 13—14.) — 142. K₅. V. 8.) — 367. (N₅. I. 10.) — 375. (K₅. IV. 15—16.)²

Országgyűlési végzések: *I. Magyarország.* Zsigmond és Ulászló törvényei, 1563. évi kézirat: 147. (M₅. IV. 2.) — 1681: 161. (N₅. IV. 10.) — 1728: 546. (G₅. V. 7.) — 1741: 3. (N₅. II. 18.) — 7. (K₅. II. 19.) — 1751: 6. (N₅. I. 5—6.) — 1764—1765: 4. (N₅. II. 2—3.) — 9. (K₅. II. 5.) — *II. Erdély.* 1505—1614. 25. (K₅. II. 34.) — 1540—1653: 23. (L₅. II. 16.) — 1617—1629: 26. (L₅. I. 1.)

Orvostudomány: 100. (K₅. V. 16.) — 144. (G₅. VI. 3.) — 157. (K₅. VI. 10—12.) — 168. (G₅. VI. 14.) — 233. (K₅. V. 20.) — 334. (F₅. VI. 30.) — 350. (N₅. II. 13.) — 360. (F₅. VI. 26.) — 368. (L₅. III. 32.) — 416. (F₅. V. 25—26.) — 478. (K₅. VI. 13—16.) — 536. (J₅. IV. 18.) — 615. (M. II. 29.) — 616. (K₅. VI. 25—29.) — 621. (F₅. VI. 27.)

Szent-Gotthardi apátság: 468. (N₅. II. 21.)

Szerkönyvek (egy kivételével mind a XVIII. századból): 19. (G₅. IV. 27.) — 283. (N₅. III. 10.)³ 341. (L₅. III. 10. — 411. (K₅. V. 9.) — 444. (G₅. V. 21.).

Szótár, latin-magyar, a XVIII. századból: 631. (K₅. V. 26.).

Természettudományok: 102. (G₅. VI. 33.) — 181. (G₅. V.

hanem 309 számozott és vagy 40 számozatlan oldal. Első és nagyobbik felét Mátyás királynak egész sereg levele s okirata foglalja el, a 228. oldalon következő ezen zárszóval: *Has litteras conscripserat ex vero autographo egregius juvenis Ladislaus Lauro sororinus meus, ultima aprilis 1732 in Domino obdormiens.* A levelek igen szép, még a XVII. századra valló kancelláriai írással vannak írva. A zárósorok a kötet második tulajdonosától valók, a ki a benfoglalt többi dolgokat írta. A 229. levélen ezen cím olvasható: *Epitaphia partim lapidarii, partim vero metrico stylo diversis temporibus conscripta, quibus accesserunt alia quoque carmina, occasionum exigentia per me Eliam Wanyeczí sacrae Caesareae Majestatis consiliarium et simul actualem Hungaricum aulicum secretarium concinnata. Viennae Austriae.* Az emlékkersek közt sok van magyarokra szóló, p. o. Hunyadi Lászlóra, Illésházy Miklósrá, Brezniczky Jánosra, Patachich Boldizsár báróra, Wanyeczí Jánosra (egerszegi parochus), stb.

¹ A kézirat 1611-ből való.

² Daniel Imre iratai még rengeteg fel nem használt beces adatot tartalmaznak. Bővebb, de éppen nem kielégítő ismertetésük Veszelynél a 109. lap, 92., 93. és 122. lap, 136—137. sz. alatt található.

³ A Batthyány-féle Hymnarium néven ismert nevezetes énekeskönyv. Kiadva a Nyelvemléktár XIV. kötetében. Volf György pontos leírásához csak azt tesszük hozzá, hogy a kézirat olaszos, gömbölyded, félgót betűkkel igen szépen van írva. Kezdbetűi kifestéséhez készült csinos tollrajzok, de éppen nem olyan művésziek, mint Volf mondja őket.

9.) — 240. (N₅. V. 28.) — 420. (G₅. V. 15.) — 616. (K₅. VI. 25—27.) — 617. (K₅. V. 19.).

Történelem és földrajz. *I. Magyarország*: 10. (L₅. III. 8.) — 34. (F₅. VI. 11—13.) 108. (L₅. II. 17.) — 147. (M₅. IV. 2.) — 190. (N₅. V. 13.) — 198. (K₅. V. 2.) — 200. (F₅. VI. 6.) — 270. (N₅. I. 1.) — 346. (M₅. I. 6—8.) — 363. (L₅. III. 21.) — 364. (M₅. II. 30.) — 365. (N₅. I. 2—4.) — 371. (L₅. V. 27.) — 374. (M₅. I. 9.) — 407. (K₅. V. 1.) — 543. (M₅. III. 1—7.) — 547. (K₅. II. 6.) — 548. (K₅. II. 14—15.) — *II. Erdely*: 17. (F₅. V. 22.) — 18. (L₅. I. 2.) — 23. (L₅. II. 16.) — 32. (K₅. I. 14.) — 43. (N₅. V. 24.) — 81. (N₅. II. 1.) — 163. (L₅. IV. 22.) — 195. (N₅. II. 5.) — 230. (K₅. I. 13.) — 241. (L₅. V. 28.) — 265. (M₅. II. 33.) — 271. (N₅. I. 9.) — 372. (N₅. I. 12—13.) — 394. (M₅. V. 26.) — 399. (N₅. V. 32.) — 443. (F₅. VI. 28.) — 467. (M₅. III. 8.) — 550. (N₅. II. 22.) — 552. (M₅. I. 11.) — 624. (N₅. V. 19.) — 628. (G₅. V. 17.) — 651. (Sign.?) — 653. (Sign.?) — 655. (Sign.?) — 656. (Sign.?)

Történelem, földrajz és jogtudomány, külföldi. Világtörténelem: 8. (L₅. II. 4.) — 44. (N₅. II. 4.) — 53. (H₅. IV. 14.) — 73. (L₅. II. 19.) — 76. (N₅. V. 5.) — 78. (K₅. IV. 19.) — 79. (Q₅. V. 27.) — 80. (G₅. V. 28.) — 101. (L₅. III. 18.) — 103. (F₅. VI. 15.) — 136. (G₅. V. 20.) — 162. (L₅. III. 24.) — 180. (N₅. I. 8.) — 199. (G₅. VI. 28.) — 201. (L₅. III. 6.) — 236. (M₅. III. 12.) — 238. (F₅. VI. 2.) — 239. (F₅. VI. 5.) — 242. (L₅. VI. 11.) — 250. (L₅. IV. 3.) — 264. (L₅. V. 22.) — 266. (G₅. VI. 11.) — 275. (M₅. IV. 1.) — 290. (G₅. VI. 24.) — 300. (N₅. III. 12.) — 301. (G₅. VI. 8.) — 303. (N₅. V. 12.) — 306. (L₅. IV. 23.) — 307. (M₅. V. 8.) — 315. (L₅. II. 21.) — 326. (K₅. IV. 11.) — 335. (L₅. III. 31.) — 351. (M₅. IV. 11.) — 359. (N₅. V. 30.) — 389. (J₅. IV. 13.) — 391. (M₅. II. 32.) — 437. (L₅. II. 24.) — 461. (N₅. II. 19.) — 465. (N₅. IV. 1.) — 466. (G₅. VI. 29.) — 486. (M₅. V. 6.) — 538. (K₅. IV. 18.) — 551. (F₅. V. 13.) — 596. (G₅. V. 8.) — 612. (G₅. VI. 22.) — 629. (F₅. V. 2.) — 642. (N₅. V. 14.).

Trencsén. 469. (F₅. VI. 22.)

Udvarhely városi esperességi szék protocoluma. 441. (M₅. IV. 21.).

Unitáriusok. 129. (N₅. V. 16.) — 289. (F₅. VI. 21.) — 520. (N₅. V. 16.).

Utleírás: 302. (L₅. VI. 33.).

Vallástudomány: 30. (K₅. VI. 24.) — 42. (L₅. VI. 9.) — 89. (N₅. II. 9.) — 90. (F₅. VI. 23—24.) — 106. (L₅. VI. 14.) — 111. (G₅. V. 1.) — 124. (K₅. V. 4—6.) — 126. (N. II. 7—8.) — 129. (N₅. V. 6.) — 130. (G₅. VI. 32.) — 138. (F₅. VI. 16.) — 139. (G₅. VI. 6.) — 164. (M₅. VI. 7.) — 168. (L₅. II. 3.) — 169. (K₅. V. 18.) — 170. (K₅. V. 13.) — 173. (M₅. III. 14.) — 175.

(G₅. VI. 23.) — 182. (M. V. 19.) — 184. (L₅. III. 9.) — 191. (G₅. V. 30.) — 196. (M₅. V. 11.) — 202. (L₅. V. 5—24.) — 203. (L₅. VI. 12.) — 204. (L₅. VI. 15.) — 205. (L₅. VI. 16.) — 207. (K₅. V. 15.) — 229. (N₅. V. 22.) — 243. (M₅. II. 31.) — 269. (M₅. IV. 16.) — 273. (L₅. VI. 21.) — 285. (K₅. VI. 28.) — 289. (F₅. VI. 21.) — 309. (G₅. VI. 10.) — 310. (M₅. IV. 9.) — 312. (N₅. V. 21.) — 322. (M₅. III. 9.) — 345. (M₅. V. 24.) — 353. (L₅. VI. 32.) — 354. (L₅. VI. 25.) — 355. (N₅. II. 20.) — 356. (L₅. VI. 23.) — 373. (F₅. V. 1.) — 393. (G₅. V. 26.) — 402. (K₅. VI. 3.) — 403. (J₅. IV. 17.) — 405. (K₅. III. 8.) — 408. (M₅. V. 7.) — 426. (F₅. V. 16—17.) — 431. (L₅. VI. 17.) — 433. (M₅. V. 22.) — 434. (M₅. V. 27.) — 440. (M₅. V. 18.) — 456. (K₅. VI. 4.) — 460. (L₅. III. 12.) — 520. (L₅. VI. 20.) — 525. (M₅. V. 16.) — 549. (N₅. II. 10—11.) — 566. (G₅. V. 18.) — 580. (F₅. VI. 18.) — 582. (K₅. VI. 7.) — 583. (L₅. V. 2.) — 598. (N₅. III. 8.) — 611. (G₅. VI. 15.) — 632. (M₅. II. 28.) — 638. (K₅. V. 22.) — 648. (M₅. V. 5.).

Városok, lásd: Eger, Esztergom, Győr, Gyulafejervár, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagy-Szeben, Szent-Gotthárd, Trencsén, Udvarhely.

Zene, egyházi: 182. (M₅. V. 19.) — 444. (G₅. V. 21.).

Zsinatok, egyházi végzések és statútumok: Boroszló (1279-től): 104. (G₅. VI. 30.) — Eger (1714-től): 531. (F₅. VI. 31.) — (1749): 37. (L₅. II. 8.) — 530. (F₅. V. 21.) — Pozsony (1737): 2. (L₅. II. 6.) — Salzburg (1549): 118. (L₅. III. 2.) — Trident (1561—63): 224. (L₅. II. 22.) — 272. (N₅. V. 17.) — 323. (K₅. IV. 9—10.).

* * *

Végére érve munkácskámnak, látom, mennyi hiba torzítja el, mily tökéletlen és hiányos. Ámde, ha hibái daczára elősegíti a kutatást, használ a bűvárnak, nyújt egy-egy darabot a történetírónak, az irodalomtörténet munkásának vagy a könyvésznek, úgy czélját elérte s fáradságom nem volt hiábavaló.

Szívemből kívánom, hogy a Batthyány-könyvtár ismertetéseinek sorát ne az én dolgozatom zárja le, hanem hogy mihamarább kövesse ezt egy teljesebb, jobb, tökéletesebb, a mely legalább annyira múlja ezt felül, mint amennyire ez előzőit meghaladta.

A NAGYVÁRADI NYOMDÁSZAT TORTÉNETE.

NAMÉNYI LAJOSTÓL.

(Első közlemény négy hasonmással.)

II.

A virágzás kora.

A Hofhalter-időszak után mintegy 60 évig nem találjuk nyomát annak, hogy Váradon nyomda működött volna. Miller idézett munkájában említi ugyan Szárászi Ferencz Catechesis-át, mely Váradon jelent volna meg 1604-ben, de ez adat teljesen megbízhatlan, mert forrása: Lampe, (illetőleg Ember Pál) munkája, a *Historia ecclesiae reformatae in Hungaria*, a melynek 128. lapjára hivatkozik, nem ismeri.

A XVII. század elejéről ugyan még egy könyvnek a címét ismerjük, miből arra lehet következtetnünk, hogy talán mégis működött egy nyomda a század elején Váradon. Ugyanis Gyöngyösi Pál 1787-ben említi Benkő Józsefhez írt levelében, mely meg volt a nagy-enyedi ref. kollégium könyvtárában, hogy 1609-ben Váradon. hagyta el a sajtót Szegedi Dániel »Magyar prédikációik« című 4-r. könyve. Ugyanezt Kemény József is említi »Lexicon Eruditum Hungariae« című kéziratában, de az említett két könyvnek ma egyetlen példánya sem ismeretes és így a könyvnyomtató nevét, működési idejét, nyomtatványainak számát meg sem állapíthatjuk.

Hanem e nagyobb szünet után, hatvan év elteltével, beáll a váradi nyomdászat történetében a virágzás kora. Feltűnő, hogy míg Európában e században a nyomdászat terén bizonyos hanyatlás állott be, addig hazánkban ép ez időtájt utalhatunk a Brevernyomda és Szenczi Kertész Ábrahám sajtójának kiválóságaira és

a könyvnyomtatásnak a művelődés előmozdításának szolgálatában elért nagy sikerekre.

Szenczi Kertész Ábráhámmal, a biblia nyomtatóval ez ideig vajmi keveset foglalkozott a bibliographia. A mit róla tudunk, az alig néhány sor. Ha nem is szerencsés kézzel, de némi buzgósággal gyűjtöttük össze mindazt, mit a véletlen kezünkre játszott és így legalább mégis teljesebb képét nyújthatjuk ama nyomdászunk életének, kinek nevéhez a legszebb kiállítású biblia nyomása fűződik.

Születési évéről nincs biztos tudomásunk. A mi neveltetését, iskoláit, tanulmányait illeti, arról mindeddig alig volt feljegyzésünk. Legutóbb felszínre került Szenczi Kertész Ábrahám nemesi levele és ez némileg megvilágítja a kérdést

Valószínű, hogy Szempecz-ről származott, miután nevét az armalis *Kertész alias Szempezi*-nek írja. Nagy Iván előnevét Szemperi-nek, mondja, a mi valószínűleg csak a helytelen olvasásból eredt. Kertész Ábrahám szempezi származását mindig megjelölte, de nála az »mp« betűk idővel »n«-né változtak és ezért a II. Rákóczy Györgytől 1648. december 10-én ajándékozott nemesi levelen kívül sohasem találjuk nevét másképp megjelölve, mint Szenczi Kertész Ábrahám.

Szülei — mint a nemeslevélből kitűnik — becsületes, tisztességes emberek voltak, sőt arra is következtethetünk, hogy némi vagyon felett rendelkeztek, mert a nemesi levél kiemeli, hogy állapotuk miatt épen nem szegénylődő szülőktől származott, kik ha a sors mostohasága miatt a nemesség sorába nem is vétettek fel, azért mindent elkövettek gyermekök nevelése érdekében, egyengetve az utat, hogy Kertész Ábrahámnak már gyermekkorában megnyilatkozott tehetségét fejlesszék. Alig sajátította el az alapvető ismereteket, csakhamar külföldre ment; bejárt, mint a nemesi levél említi, sok országot és vidéket, elsajátítva több nemzet szokásait. Itt tanulta meg a nyomdászat mesterségét is, mert a mint hazánkba visszatért, mindjárt nyomdát alapított, melynek megalapításával, mint ezt a nemesi levél is kiemeli, nevének dicséretet, egyházának dicsőséget és az egész országnak hasznót hozott.

Hogy hol tanulta a nyomdászat mesterségét Kertész Ábrahám, arra nézve biztos adatunk nincs. De ha könyvnyomtatói

jelvényét vizsgáljuk, akkor csakhamar betekintést nyerünk e kérdésbe is. Mert ott, hol ezt használja, híven követi az Elzevirek nyomtatói jelvényét. A mint Elzevir Izsák (szül. Leyden 1596. május 11.

VÁRAD CZÍMERE SZENCZI KERTÉSZ
ÁBRAHÁM NYOMTATVÁNYAIN.

† 1651. okt. 8.) jelvényét Carl B. Lorck jellemzi: »Als Druckzeichen nahm Isaack eine Ulme an, die von einem Rebstock voll Trauben umschlungen wird, daneben steht ein Einsiedler; Die Devise lautet: non solus«¹ —

ép úgy Kertész Ábrahámnak is ez a jelvénye. Két alkalommal tér csak el ettől, a biblia kiadásánál, hol az új testamentum előtt mást használ. De itt is megvan az olajfa, melynek törzsét, szallagon, ez a felirat ékesíti: »ne extra oleas.« A jobb oldalon Minerva áll, kezeott nyugszik a szalagon, míg balról a fa alatt egy bagoly van nyitott szárnyával. A nyomdájának megalapítása első évében megjelent munkán: »Az keresztyéni hitnek ágazatiról való prédikációknak tárházá«-n oktáv alakú, csinos rozettákból

A SZENCZI KERTÉSZ ÁBRAHÁM
ÁLTAL HASZNÁLT ELZEVIR-
JELVÉNY.

alkotott keretben egy alabárdos oroszlánt használ nyomtatói jelvénynek. Ez Várad címere és itt Szenczi Kertész Ábrahám a nyomtatás helyét akarta kitüntetni jelvényével.

Ha látjuk, hogy Kertész Ábrahám mily szolgálilag utánozza Elzevir Izsák könyvnyomtatói jelvényét, arra a feltevésre kell jutnunk, hogy a nyomdászat mesterségét ott tanulta az Elzevireknél.

Szenczi Kertész Ábrahámnak a Rákóczyak voltak első sorban támogatói, törekvéseinek előmozdítói, sőt ha hitelt adunk Bod Péternek,² akkor egyedül a biblia nyomtatása adott okot arra,

¹ Handbuch der Geschichte der Buchdruckerkunst. I. 235—236. 1.

² A szent bibliának Históriája 153. 1.

hogy Váradon nyomda alapíttassék. Pápai Páriz Ferencz Erdélyi Feniksében (33. l.) világosan megmondja, hogy: »a mely Typographia készült sok költséggel, és sok Fejedelmi Embernek 's népes Ecclesiáknak adakozásokból, tzeleozván az egész Bibliának nagy formában és bőv magyarázattal való kinyomtatására.«

De míg a biblia készült, míg a szükséges betűket beszerezték, »az alatt sok apróság, tanuló gyermekek számokra való könyvecskéket bocsátott világra.«¹

A biblia újbóli kiadását I. Rákóczy György és neje, Lorántffi Zsuzsánna tervezték. Ennek mintegy indoklása, hogy mindketten »igen Szent Írást szerető emberek voltak«. Bár Rákóczy György életét folytonos hadakozásban töltötte, huszonkétszer olvasta át a bibliát. Ott hordta magával a táborban is és pihenése közben, annyi veszély után a biblia szavaiban talált vigasztalást. Ép ily istenfélő volt Lorántffi Zsuzsánna is, ki a szentírást jól ismerte és e törekvéseket készséggel előmozdította. Már 1638-ban rendeletet adott ki a fejedelem, hogy »a Sidó és Görög Nyelvekhez jól tudó és Isten-félő Emberek által ujabbán meg-vi'sgáltassa az egész Bibliát 's ha hol valami hiba volna az Fordításban azt megjobbítaná«. Sőt mikor a fejedelem meghalt, Lorántfi Zsuzsánna továbbra is felkarolta ez eszmét és »Angliából a Polyglotta, az-az, sok Nyelveken ki-adott Bibliát e végre felette nagy Summán meghozatta.«

A biblia azonban nem úgy sikerült, mint tervezték. 1657-ben fogtak nyomtatásához, oly időben, mikor hazánkat a török dúlta, pedig Kertész Ábrahám is elismeri a bibliához írt előszavában, hogy arra kellene ügyelni, minél tisztább s hibátlanabb legyen a

¹ Tévesek azonban Pápai Páriz Ferencznek a nyomdászatról írt versében a következő sorok:

Várad' Városába hata e jó osztán
Ki eddig é jóból üres vala s pusztán;
De bezzeg é hibát ki-pótolá osztán
A'hires Szentzi Ábrahám oda szállván:
Ez Hollandiából szép Betűket hozá
Tellyes könyv-nyomtató Műhelyt állata.
Melyből sok szép haszon Nemzetünkre szállá,
Mindaddig, míg Várad Török kézre juta.

Tudvalevő u. i. hogy már Szenczi Kertész Ábrahám előtt volt Váradon nyomda, a mint ezt Bod Péter a vers újbóli kiadásakor már említi.

biblia, e fegyverünk minden lelki ellenségünk ellen, de a gondviselés az utolsó néhány esztendőben »sokképen ajándékozza meg«, ezért ez a biblia nem is új fordítás — úgy mond — hanem a régi, csupán itt-ott lett néhány szó alkalmasabbal felcserélve.

Különb en elégséges lesz a vizsolyi, amsterdami és váradai bibliát összehasonlítani, hogy az eltérésekről, újításokról meggyőződünk.

A váradai biblia legnagyobb részt szolgálai lenyomatása a Károlyi-féle vizsolyi bibliának. A kettő között csak alig van eltérés. Így a beosztásnál a következők ötlenek szemünkbe. A »királyok könyve« előtt kimutatja, hogy az egyes királyok hány évig uralkodtak s külön csoportosítja Judea és Izrael királyait. A »Kronika könyvek«-nél előzőleg kimutatja, hogy az egyes könyvek, hány esztendő történetét ölelik fel. Ép így meg van Ezdrás első könyvének bekezdése előtt a 49 esztendő részletezése.

Ellenben meg van a vizsolyi bibliában, míg a váradiban hiányzik: Menasses könyörgése a babyloni fogságban, Ezra harmadik és negyedik könyve, Tobias és Judit könyve, bölcsességnek könyve, Baruch és Maccabensok könyve.

Ezekkel szemben Eszter könyvének hiányzik a vizsolyi bibliában a foglalat, ép így a zsoltárok könyvének. Salamon példabeszédeinél a váradai biblia megemlíti, hogy ez öt részből áll és fel is sorolja ezeket.

A vizsolyi bibliában a 687. oldallal, a bölcsesség könyve után véget ér az első rész, a váradai bibliában ezután következik a próféták könyve és itt a beosztásnál ragaszkodik az amsterdami bibliához.

Az új testamentomban a vizsolyi biblia közli Jézus Krisztusnak »ember szerint való nemzetségét«, a mi az amsterdami és váradai bibliában hiányzik; ellenben a váradiban fel vannak a tartalomban sorolva Szent-Pál és a többi apostolok levelei.

E többé-kevésbé lényeges eltérésektől eltekintve, különösen az énekek énekétől kezdve a széljegyzetek sokkal bővebbek, mint a vizsolyi bibliában.

A mi a nyelvezetet illeti, bár ennek elemzése nem tartozik feladatunkhoz, megemlíthetjük, hogy a váradai biblia hű lenyomata a vizsolyi bibliának, de felhasználja a nyelv újításait és nem

követi az amsterdami kiadást, ott hol ez sokkal terjengősebben adja vissza az eredeti héber szöveget. A Szcenci-féle kiadás ragaszkodik tehát az eredeti tömör, szakgatott, költői mondatfűzéséhez, vissza tükröztetve az eredeti sajátságos szépségeit.

A mi még különlegessége a váradi bibliának, az a biblia végén található: az »ó- és új testamentumból citált bizonyosságoknak lajstroma«. Ez a jegyzék felöleli a bibliának mindama többé-kevésbé elterjedt kifejezéseit, melyek a nemzet nyelvében úgyszólván közmondássá váltak. Szcenci Kertész Ábrahám bibliája csoportosítja ezeket, megjelölve, hol találhatók. (Nemcsak kenyérrel él az ember Math. 4. 4. Szemet szemért, fogat fogért Math. 5. 38.) és így akaratlanul is okot ad arra, hogy ez igék utóbb úgyszólván szálló-igéivé legyenek a magyar nemzetnek.

E négy oldalra terjedő lajstromon kívül még registromát és magyarázatát nyújtja egy néhány zsidó, görög, deák igéknek és néhány idegen nyelven való neveknek, melyek a szent bibliában előfordulnak.

A biblia elején ott van »a betű-szedésben esett némelly fogyatkozásoknak igazítása«, de ez csak Mózes könyvére terjed ki. Itt 28 sajtóhibát sorol fel, mi aránylag véve nem is sok, a többi az időnek »szoros volta miatt« nem állította össze.

A kimaradt részekre, különösen az apokrifusokra nézve megjegyzi Kertész a biblia előszavában, hogy ezeket ki nem nyomathatta, mert sem idő, sem papíros, sem költség erre nem volt »és az országnak is villongásban lévén dolga.« De a bibliát mégis közrebocsátották, mert nem akarták véka alatt tartani. Ha Isten időt enged és e nyomorult országnak az elveszett békeségét újból megadja, miután költség van ezeknek kinyomatására, majd »abban is nem lészen hátramaradás«.

A biblia nyomtatásához, mint Bod Péter írja, az 1657-ik esztendőben fogtak; a munkával pedig 1661-ben készültek el. A nemzet érdeklődése e könyv iránt oly nagy volt, hogy eredetileg tizezer példányban nyomták.

A nyomtatást első sorban öreg Bethlen István mozdította elő, ki 1646 augusztus 27-én kelt végrendeletében, miután »Medgyesi Pál uramtól úgy értesült, hogy az váradi typographus az szent bibliát in folio ujonnan akarná kinyomatni«, 500 aranyat hagyó-

S Z E N T
B I B L I A,
A Z A Z:
I S T E N N E K O E S
U J T E S T A M E N T O M A -
B A N F O G L A L T A T O T T

egész Szent Írás.

MAGYAR nyelvre fordított

C A R O L I G A S P A R

által.

MOSTAN PEDIG UJJOBBAN EZ ÖREG
formában némely nehezebb, és homályosabb fordítású Sz. Írásbeli Lo-
cu.oknak értelmes magyarázatival. az Istennek a Magyar nemzet-
ben levő Anyazentegyházanak hathatós épülésére ki-
bocsátatott.

V Á R A D O N,

Kezdettettet nyomtatása a' velze delem előtt: és elvégeztetett Co-
LOSVARAT, SZENCI K. ABRAHAM által.

M. D C. L X I.

mányozott ennek költségeire, egyedül azt kötve ki, hogy utódai annyi példányt kapjanak »a mennyi 500 arany után illenék«.

A bibliát ékessé, tetszetőssé teszik első sorban csinos tojásdad metszésű betűi, miket I. Rákóczy György hozatott 1640-ben Lüneburgból. Ugyanott vásárolták a könyvsajtót is.¹

Ezenkívül még Rhédey Ferencz, Barcsai Ákos fejedelmek, Gyulai Ferencz, váradai kapitány és némely ecclesiák járultak a nyomtatás költségeihez, kiknek neveit Szenczi Kertész Ábrahám feljegyzi a biblia előszavában, ép úgy mint Mózes is feljegyezte azok neveit, kik a ceremonias oltár felszentelésére holmi aján-dékokat adtak vala.

Az alak megválasztása id. gróf Bethlen Isván kívánsága szerint történt, ki ezt testamentumában írta elő. Ezenkívül — úgy-mond Szenczi Kertész — a tanítóknak tetszése és az ecclesiáknak szüksége is így kívánta. Nagyobb betűket használt, hogy »az haj-lott idejű és az ennek világában homályosodottabb lelkű tanítók is inkább előmehessenek tisztekben a nagyobb betűkkel való nyom-tatás által«. Reméli, hogy kisebb formában is kinyomathatja, ha a kívánt nyugodtsága meg lesz.

Ebben az alakban terjedt el akkor a biblia az országban. Tíz, tizenkét forint volt az ára, sőt még magasabb árban is elkelt.² Vitték'szerte e hazában, ott volt minden tehetősebb házban : vigasz-talója a sors üldözte nemzetnek. Hozzá fordult annyi csapás után, igéiben találta lelke vigaszát, megiffjodott a hit szavain, bánatát, keservét, mérhetlen fájdalmát, kitörő örömét, a biblia magasztos szavaiban kereste és találta.

Hány példányban nyomatták, ez ma teljes biztossággal meg nem állapítható. Tótfalusi Kis Miklós azt állítja, csak 1500 pél-dányban, míg Bod Péter szerint 10000 példányban kezdték el nyomatni, de nagyobb része még megjelenése előtt elveszett és csak 6000 példányt mentettek meg akkor, mikor a török elfog-lalta Váradot (1667. augusztus 27.-én).

¹ Bunyitai Vincze : Nagyvárad a török foglalás korában 1660—1692. 14. l. — Különben Szalárdi János is említi »*Síralmas Krónikájá*«-ban: »Az váradai iskolához és ecclesiához szinte a lüneburgumi herczegségből ugyan Lüneburgumból igen szép typographiát nagy költséggel hozatott volt.«

² Tótfalusi Kis Miklós: Maga Személyének, életének és különös tsele-kedetének mentsége, 7. l.

A nemzet akkor annyira csüggett e biblia nyomtatásán, hogy még a vár átadása feltételei közé is befoglalta. Az átadási feltételek ötödik pontjában a következőkép biztosították ezt:

»Azonképen a könyvnyomtatásnak gyakorlása megtartassék, ahhoz való minden eszközök is.

A nyomtatásban levő bibliai exemplárok és mindennemű könyvek a könyvnyomtatónak kár nélkül kiadatnak valamikor érlette jön, és vagy maga házához, vagy máshová akarja szállítani, megengedtetik. Az alatt pedig azon ház zár s pecsét alatt tartatik a hatalmas vezér parancsolatjából.«

Ezt Ali pasa a várbelieknek adott válaszában a harmadik bekezdésben meg is erősíti, mondva:

»Könyvek és ahhoz tartozó eszközök kezekbe adatván, szabadon élhetnek.¹

Mit mentettek meg Várad ostroma alkalmából, azt Sárdi Nagy János vallomása igazolja:

1669. február 4-én. Én sárdi Nagy János, mivel Veresegyházi Mihály uram kívánván töllem azt, hogy ha mit tudok, hogy az idvezült Szenczi Kertész Ábrahám uram Typographiájához való volt volna, mindeneket jó lelkem esmérési szerint minden kedvezés és hízeltetés nélkül megmondanék; azért a mint nekem is eszembe jut, mikor a szegény Szenczi urammal a váradi várból, azután Kolozsvárról és legutóbban Szebenben is ujjabb-ujabb szállásra költöztetvén, mindaddig míg a thypographia Udvarhelyi Mihály kezére szállott, én ugyan a betűknek számát, mennyiségét, nem tudom, de azt tudom két plerumhoz való minden eszközök megvoltak, csak az egyik plerumnak a fája égett Váradonn a rejtek pinczében; azonkívül a compactori műszert is egy néhány torculáron kívül szintén úgy hoztuk a török kezéből ki, mint a typoghráphiát. Mikor pedig a szegény Szenczi uram meghala, akkor is hogy valakinek vagy compactori műszert vagy penig typographiát valakinek testálta volna, úgy hogy résziben jutott volna, olyant semmit nem tudok. A mi penig a plerumi eszközöket illeti, úgy jut eszemben, hogy két rézfundamentum meg tégel is hasonlatosképpen kettő, vasráma is kettő, vasrud is kettő, vas-

¹ Egykorú másolata az Erdélyi Muzeum kéziratárában. Gróf Kemény József, Erdély története eredeti levelekben, X. k. Ujból kiadva: Török-Magyar-kori Államokmánytár, V. k. 1870. 486—488 l.

rámában való srófok, a számát nem tudom mennyi szintén, de tudom, hogy egy füzölék volt azon kívül, a mi a rámákban volt naponkint.

Anno 1669. die 4. Februarii.

Idem qui supra m. p.¹

E nyilatkozatban fel van sorolva, miből állott Szenczi Kertész Ábrahám nyomdája a váradi ostrom idejében, sőt mint ebből kitűnik, Szenczi ezt előbb ott hagyta és csak később vitte e Kolozsvárra, már akkor, mikor Várad török kézben volt. Addig valószínűleg Váradon saját házában őriztette, mert, mint Tótfalusi Kis Miklós említi,² Szenczi Kertész Ábrahámnak volt egynéhány palotája Váradon. Ebből arra is következtetünk, hogy Váradon a nyomdászat eléggé jól jövedelmezett, elannyira, hogy Kertész még házakat is építhetett.

Szenczi Kertész Ábrahámnak első sorban a biblia kinyomtatása képezi főérdemét. Különösen a nyomtatás külsőségeire ügyelt legjobban, betűit is akkép válogatva, hogy az egész tetszetős volt. Ez annál is inkább szükséges volt, mert a magyar nyomdászatnak külföldön nem volt jó hírneve. Tótfalusi Kis Miklós is feljegyezi:³ »a szomszéd keresztény nemzetek példabeszédképen emlegették a magyarok csúf nyomtatását. Nálunk 100 esztendeig használtak egyfolytában egy rendbeli betűt.« E rossz hírnév eloszlásához első sorban Szenczi Kertész Ábrahám járult hozzá bibliájával, mely a korabeli könyvek között ékességével feltűnik. Bod Péter pedig azt mondja, hogy »ez a Biblia sokkal nagyobb betsületet érdemelne, mint sem szokták betsülneni, a' benne való szép Magyarázatokért«.⁴

Hatása tehát tagadhatlan. Az országban úgy, mint a külföldön. Bizonyosságul, hogy daczára a nyomtatott 6000 példánynak, csakhamar szétkapkodták és már 1678-ban újabb mozgalom indult meg a biblia nyomtatása végett.

E mozgalmat a gályarabságra ítelt protestáns papok kezdeményezték, kiknek Lipót császár adta vissza szabadságukat. Részükre ugyanis, mikor Svájcba, Belgiumba és Angliába mentek, ez országokban annyi pénzt gyűjtöttek össze, hogy azt sem tudták,

¹ Tört. Tár, 1890. évf. 399. l.

² Mentség, C. 2.

³ I. m. 28. l.

⁴ A Szent Bibliának Históriája, 153—156. l.

mihez fogjanak a tenger pénzzel. Elhatározták a bibliának újbóli kinyomatását. Vettek betűket, matriczokat és elhozták Boroszlóig 1678-ban. De a hadakozások és az általános nyomor gátolták őket a további szállításban. Időközben Otrókocsi Főris Ferencz, kit megbántottak, elhagyta őket és vallását, eladta a betűket és matriczokat és így lehetetlenné tette a biblia kinyomatását.¹

Kertész, a váradai ostrom után Kolozsvárra vonult és itt fejezte be a bibliát. Más könyve itt nem is jelent meg. A mint ezzel elkészült, tovább vonult és Nagy-Szebenben telepedett meg. 1662-ben érkezett ide és 1663-ban már megkezdte működését.

Az általa nyomtatott művekről számoljon be e kimutatás:

		Magyar	Latin	Német
Nagyváradon	1640-ben	2	1	—
»	1641-ben	2	—	—
»	1642-ben	4	—	—
»	1643-ban	5	3	—
»	1644-ben	2	1	—
»	1645-ben	4	—	—
»	1646-ban	2	2	—
»	1647-ben	1	1	—
»	1648-ban	3	—	—
»	1649-ben	4	3	—
»	1650-ben	2	4	—
»	1651-ben	5	5	—
»	1652-ben	4	1	—
»	1653-ban	4	3	—
»	1654-ben	5	3	—
»	1655-ben	3	—	—
»	1656-ban	4	9	—
»	1657-ben	3	1	—
»	1658-ban	2	2	—
»	1659-ben	—	1	—
Nagyvárad és Kolozsváron	1660/61-ben	1	—	—
Nagy-Szebenben	1663-ban	3	5	—
»	1664-ben	1	2	—
»	1665-ben	8	10	1
»	1666-ban	6	4	—
»	1667-ben	—	3	—
Összesen		80	65	1 = 146

nyomdatermék.²

¹ Bod Péter, A Szent Bibliának Históriája, 153—154. l.

² Ebből Szabó Károly RMK. 139-et ismer. — Azóta azonban a Magyar

ERDELY S' EGESZ MAGYAR NÉP
 egymás után csak hamar hamar érkezett
HARMAS JAJJA
S' SIRALMA.

Mellyel e' KÉT keferedett H A Z A T, amaz halhatatlan emlékezetű
 H A R O M F E J E D E L M I E M B E R E K N E K,
néhai

N A G Y R A K O C I G Y Ó R G Y N E K,
 Erdély Országának Fejedelmének, Magyar Ország fok Réfzeinek Urá-
 nak, és Székelyek Íspánnyának, 1649-ben, az Első Honak
 vagy Januariusnak 10-dik napján ;

Es az után csak hamar, az ő Nága igen nagy reménységű kedves Fiának,
 kiben az egész igaz Magyar Haza fiak meg-nyugod-
 tak, és igen meg-vidultak vala,
néhai

R A K O C I S I G M O N D N A K,
 1652-ben, a' Negyedik Honak vagy Aprilisnek
 28-dik napján.

Eonek-felelte az előtt 1648-ben, Harmadik Hónak, vagy Martiusnak 29-dik
 napján, ritka példájú, kegyes és istenfélő
néhai Öreg

G R O F B E T L E N I S T V A N N A K,
 Gyula-Fejérvári mulando Fris Házoktul, a' Sirban
 meg-indítáforkor
 S I R A T T A S' S I R A T T A T T A
 M E D G Y E S I P A L.

V A R A D O N,
 Nyomtatott SZENCI ABRAHAM által, M. D. LIII.

Nyomdájában korának számos érdekes könyve jelent meg, így *Kecskeméti Miklós*, nagyváradai tanító: *Angyalok Éneke*; *Keresztesi H. István*: Az Keresztyéni Hitnek ágazatiról való Praedicationknak Tar-haza; *Keresztúri Pál*: Fel-soerduelt Keresztyén; *Nyéki Vörös Mátyás*: Dialogus; *Comenius Amos János*: Jaunae Linguae Latinae Vestibulum Primum; *Medgyesi Pál*: Praxis Pietatis; *Geleji Katona István*: Valtsg Titka; *Kereszturi Pál*: Lelki Legeltetés; *Szenczi Molnár Albert*: Psalterium Hungaricum; Cathecismus; Dávid király és a proféták százötven zsoltára; *Enyedi F. János*: Mennyei szó; *Gönczi György*: Énekes könyve; *Sélyei Balog István*: Temető kert; *Verécsi Ferencz*: Lelki Hartz; Jesuita Paerek Titkai; *Hornius György*: Szent Geonologia; több kalendárium stb. stb.

Jó ideig halálának évét sem tudtuk biztosan. Bod Péter az »Erdélyi Feniksz«-ben (33. l.) és ennek alapján Német János 1676-ra tették halálozási évét. A Pallas Lexikon X. köt. 910. lapján 1702 van említve. Azonban több adat a mellett bizonyít, hogy Szenczi Kertész örökös nélkül 1667 elején halt el és ekkor nyomdája a »fiscus«-ra szállott. Ezt tanúsítja Udvarhelyi Mihály szebeni nyomdász reversalisa, hol felemlíti, hogy Apafi Mihály neki adta át a nyomdát. Ez irat 1667 július 5-én kelt. De már ez év május 22-én sem volt életben Szenczi Kertész, mert ismerünk egy ily keletű rendeletet, mit Apafi Mihály bocsátott közre a hagyaték összeírása ügyében.¹

1668-ban még mindig érintetlen volt a hagyaték, legalább ezt bizonyítja a szebeni nemzeti levéltárban levő számadás könyvekben található következő bejegyzés:

»3. Aug. schicke den Mattyas György nach St. Peter zu Ihr Fürstliche Gnaden mit Schreiben des auff's fisci ration allhier versiegelten Trukerey wegen«.

1668-ban Udvarhelyi Mihálynak adták át a nyomdát, ki az erdélyi fejedelemsasszony, Bornemissza Anna megbízásából nyomtatni kezdte Nadányi János »Kerti dolgoknak leírása« című könyvét. De,

Könyvszemle a könyvtáblákból kiáztatott nyomtatványok között 7 oly nyomtatványt sorol fel, mit Szenczi Kertész Ábrahám nyomtatott; ebből esik Váradra 6, Szebenre 1 könyv. Így Szenczi Kertész Ábrahámtól ma 146 könyvet ismerünk.

¹ Szilágyi Sándor, Az erdélyi nyomdászat történetéhez. Magyar Könyvszemle, 1890. XIV. köt.

mert restséggel vádolták és eddigi munkáinak díját sem kapta meg, lemondott a vezetésről és a nyomdát Kolozsvárra tették át, hol Veresegyházi Szentyel Mihály volt a vezetője 1669—1672 október 12-éig.

Ekkor a nyomdát Apafi S. Pataki István tanácsára, félve attól, hogy később nem református egyén is lehet fejedelem és ekkor a református írók vallásos műveinek nyomtatása megszüntetnék,¹ az enyedi és kolozsvári ref. collegiumoknak ajándékozta Szenczi Kertész Ábrahám nyomdáját. Erről egyebek közt adománylevele így szól:

» Mivel minden idvezülendő keresztyén embereknek, azok között nevezetesen a felsőbb méltóságban helyezettett személyeknek, e világi minden dolgoknál feljebb kell becsülni az Isten dicsőségéhez való kötelességeket; mi is legfőbb tisztünknek ezt eszmervén és a mennyire a sok akadályok közt lehet, elkövetni is igyekezhvén: mostan legközelebb való alkalmatossággal, az Erdélyben levő orthodoxa ecclesia számára, nevezet szerint pediglen, az enyedi és kolozsvári azon religion lévő collegiumok számára, conferáltuk örökösön a Szenczi Ábrahám defectussán fiscusra szállott typographiát egészben.«

Ez volt Szenczi Kertész Ábrahám nyomdájának további sorsa. Alapul szolgált a két ref. collegium virágzó nyomdájának, mely 1693-ig állott fenn Kolozsvárott, egyesülve 1673-ban a gyulafehérvári fejedelmi nyomdával.

De mielőtt befejeznők Szenczi Kertész Ábrahám pályafutásának vázolását, közölni óhajtjuk nemeslevelét s meg akarunk emlékezni nemesi czímeréről, mely még eddig napvilágot nem látott s Siebmacher alapvető munkájában sincs említve.

Kertészt már I. Rákóczy György megakartá nemesíteni, de szándékában a halál meggátolta. II. Rákóczy György tehát, mint ezt adománylevelében kiemeli, csak az atyai nyomokon halad, mikor méltányolva érdemeit, Szenczi Kertész Ábrahámnak s utódainak a nemességet adományozza.

Az adományozott czímer két részre osztott pajzs, melynek felső kék mezejében egy szedőszekrényen álló jobbra néző, kiterjesztett szárnyú griff áll, karmaiban festéklabdákkal, az alsó *fekete*

¹ Koncz József, Egyháztörténeti adalékok. Protestáns Közlöny, 1889. 4. szám.

mezőben két fehér rózsa által kísért sárga liliom látható. A pajzs feletti sisak koronájából egy a pajzsbelihez hasonló griff emelkedik ki.

Az oklevél szövege a következő:

Nos Georgius Rákóczi dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. tibi fideli nostro Abrahamo Kertesz, alias Szempezi cognominato, typographo ecclesiae orthodoxae Varadinae laudatissimo, salutem et gratiae erga te nostrae principalis continuum incrementum. Cum manifestum sit imperia et respublicas iisdem, quibus acquisitae sunt, artibus retineri, reges et principes in eo vel praecipue elaborare decet ut virtuti suus semper honos habeatur, sua cuique praemia reddantur, et qui aut bellicae disciplinae studio, aut domestico adiuventi attulerint, in eos principes cum coetera munificentia, tum honestissimis titulis elargiendis sint propensi; quos ingenia, recte instituta omnibus huius vitae commodis, quae ex fortunae arbitrio dependent, longe anteponeere consueverunt. Quod praecclarum institutum et nos ab initio felicitis regiminis nostri praestare semper in fideles subditos nostros conati: posteaquam intelligamus, te Abrahamum Kertesz, alias Szempezi cognominatum, honestis quidem et neutiquam poenitendis ortum parentibus, qui et si fortunae iniuria ad praecclarum nobilitatis ordinem aspirare nequissent, vitae tamen integritate, honesta educatione viam tibi ad eam adipiscendam praestavissent, quorum tu disciplina imbutus, mox in ipso rudis pueritiae tempore, non obscura futurae virtutis argumenta edidisse, degustatisque bonis literis ac peragratis exteris, iisque variis provinciis ac regionibus, nec non exploratis in iis diuersarum nationum moribus, mox tum ad eam, quam inde ab aliquot annis in praedicta ecclesia orthodoxa Varadina, insigni nominis tui cum laude magno Christiani coetus emolumento, reipublicaeque commodo exercuisti artem typographicam, tum vero coeteros virtutis cultus animum adiecisse, insignemque in eo vitae genere, ad praesens usque operam navasse perhiberis. Quorum omnium intuitu cum celsissimus quoque princeps, condam dominus Georgius Rákóczi, dei gratia alias huius regni nostri Transilvaniae princeps etcetera, praedecessor desideratissimus ac genitor noster gloriosae reminiscantiae, dignum te esse censuerit, qui munificentia sua hac principali exorneris, nisi sibi fatis cedere oppido contigisset, per hocque literae sub nomine eiusdem celsitudinis in aprium prodiisse potuissent: Nos itaque paternis vestigiis hac in parte insistere volentes, te uti mereris, in coetum et numerum verorum, natorum, et indubitatorum regni nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandum, aggregandum,

cooptandum et adscribendum esse duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus, et adscribimus per præsentes, decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper temporibus, tu Abraham Kertesz Szempezi, tuique hæredes et posteritates utriusque sexus universi pro veris et indubitatis nobilibus sitis, habeamini, et reputemini. In signum autem huiusmodi veræ et indubitatae nobilitatis vestrae, hæc arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet erectum, linea transversa bipartitum, superiori dimidia parte coesii, inferiori nigri colorum, cuius in superioris spatii sive areæ fundo super castam typographicam varios cancellatim continentem typos expressus est gryphus, naturali suo colore seu pennis, erecto corpore incedenti similis, capite versus dextrum scuti latus verso, alis erectis, anterioribus utrisque pedibus pilas typographicas ad consuetum quasi laborem accommodatas tenens; inferius vero scuti spacium ad utrumque angulum continet duas rosas albas, ex adverso sibi correspondentes, infra quas flos lili crocei est delineatus; supra scutum galea militaris aperta est posita, quam contegit diadema regium, gemmis preciosis et unionibus coruscum, de quo prominet gryphus dimidiatus priori per omnia similis; quæ si diligentius tecum reputes, non obscuram sortis in iis tuæ rationem comperies: nam gryphus velox meditantumque animal esse perhibetur; pari ratione ad virtutem non nisi perpetuo irrequietoque studio, et industria, via patet, instrumenta typographica, tuam in eadem arte laudabilem expriment experientiam, summo labore, inter varias, easque exterarum nationum partem; inferior scuti margo declarat te ex obscuritate parentum perpetuo animi candore, vitæque suavitate, quod ipsum rosæ et lilium appositissime representant, ad claritatem nominis te ipsum asseruisse; quæ omnia in capite sive principio præsentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris suis propriis coloribus depicta esse cernuntur, animo deliberato, et ex certa scientia liberalitateque nostra principali, tibi Abrahamo Kertesz, alias Szempezi, tuisque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus, et contulimus, annuentes et concedentes, ut tu, tuique hæredes, et posteritates utriusque sexus universi præscripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum, verorum, natorum, et insignitorum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium et militarium hominum, ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, aulaeis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub veræ et perfectæ nobilitatis titulo, quo te, tuosque hæredes et posteritates utriusque sexus universos ab omnibus et singulis cuiuscunque status, ordinis, conditionis, gradus, honoris, officii, digni-

tatis, præeminentiae et functionis homines existant, insignitos dici. teneri, nominari et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et prærogatiuis, quibus cæteri veri et indubitati regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobiles et militares homines, quomodocunque de iure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere possis ac valeas, hæredesque, et posteritates tui utriusque sexus universi possint et valeant. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentem literas nostras in forma libelli, pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, tibi Abrahamo Kertesz, alias Szempczy, tuisque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia, die decima Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo quadragesimo octauo.

Georgius Rákóczy m. pr.

Joannes Szalárdy m. p.
vice-secretarius.

Anno domini millesimo sexcentesimo quadragesimo nono. die vero trigesima mensis Martii, in generali congregatione universorum dominorum magnatum et nobilium incliti comitatus Bihariensis Varadini celebrata exhibitae, praesentatae, lectae, proclamatae et publicatae sunt praesentes haec literae armales introscriptorum nemine, neque tunc tempore publicationis, neque post integerrimis et immediate subsequentibus quindecim diebus legitime completis contradicte apparente, ac propterea suo in vigore sunt relictae.

Extradatae per Franciscum Beliniesy requisitorem capituli ecclesiae Varadiensis ac annotati comitatus Bihariensis iuratum notarium.¹

A nemesi levelet Szalárdi János, a Siralmas Krónika írója ellenjegyezte, mint vice-secretarius.

Ez a váradi nyomdászat második időszaka.

Mint az első korszakot, úgy ezt is nagy szünet követte. De visszatekintve ez időkre, tagadhatlan, hogy Szenczi Kertész Ábrahámnak, ki honának szolgálatot téve, a fejedelem részéről is oly elismerésben részesült, minő annak idején nyomdásznak alig jutott osztályrészül, igen nagy érdemei vannak. A magas kitüntetés, az elnyert nemesség, legfényesebb jele, hogy Szenczi Kertész Ábrahámnak a nyomdászat terén szerzett érdemeit a kortársak is méltányolták.

¹ Az oklevél eredetije a nagyszombati levéltárban őriztetik.

JELENTÉS AZ 1900-IKI PÁRISI BIBLIOGRAFIAI ÉS KÖNYVTÁRNOKI KONGRESSZUSOKRÓL.

DR. ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

(Második, befejező közlemény.)

II.

A könyvtárnoki kongresszus időben közvetlenül az előbbihez csatlakozott. Augusztus hó 20—23-ik napjain folyt le a Sorbonne egyik termében. Kétségtelenül egyike volt a legnagyobb jelentőségűeknek a mult évi nagy számú párisi kongresszusok közt. Nevezetessé teszi már az a körülmény, hogy voltakép az első kísérlet a kontinensen szorosan vett könyvtári szakkérdések nemzetközi tárgyalására. Programja, mint látni fogjuk, felölelte a könyvtárügy egész körét, s ebben hasonlított az 1897. londoni könyvtárnoki kongresszushoz, mely azonban első sorban az angol könyvtári viszonyokkal foglalkozott s így a kontinentális európai törekvésektől egy kissé távol állott. Az 1894. évi antwerpeni kongresszus pedig kifejezetten a bibliologia kérdéseinek szánta egyébként szintén szép eredményű működését.

Érthető, hogy a párisi vállalkozás hire: egyesíteni a kontinens egyik leghatalmasabb központján, a könyvtári élet terén amúgy is nagy multú és virágzó jelenű francia fővárosban a könyvtárügy iránt érdeklődőket, mindenütt rokonszenves fogadtatásra talált. Fokozta az érdeklődést az a körülmény is, hogy a kongresszusi szervező bizottság élén olyan férfiak állottak, a kiknek neve az egész világon a legjobb hangzásuak közé tartozik, Ugyanis a bizottság elnöke maga Leopold *Delisle*, a párisi nemzeti könyvtár nagynevű kormányzója volt, a kihez csatlakoztak

Émil Picot, I. Deniker, Henry Martin és egész sora a párisi és franciaországi könyvtárnoki kar legkitünőbb tagjaiknak.

Az ő meghívásukra jelentkezett a kongresszusra összesen 241 tag, a kik huszonhárom különböző nemzetiséghez tartoztak. Az államok, a melyek magukat hivatalosan képviseltették, a következők: Belgium, Canada, Cuba, Dánorság, az Északamerikai Egyesült-Államok, Görögország, Magyarország, Luxembourg nagyhercegség, Mexico, Monáco hercegség, Oroszország, Románia, Svédország. Ezeken kívül képviseltették magukat különböző testületek és könyvtárak is és sokan voltak az önkéntes jelentkezők is különböző országokból. Magyarországról a jelentéstevőn kívül még dr. Récsy Viktor vett részt a kongresszuson, mint a Szent-Benedek-rend pannonhalmi központi könyvtárának kiküldöttje. Dr. Ferenczi Zoltán, a budapesti egy. könyvtár igazgatója, a ki szintén szerepelt a jelentkezők névsorában, akadályozva volt a megjelenésben. Hogy a kongresszus nemzetközi fiziognómiájáról pontosan beszámolhassak, fel kell említenem, hogy a könyvtári disciplina terén oly nagy súlyú Németországból többen jelentek ugyan meg a kongresszuson, azonban ennek munkálataiban — kétségtelenül az ügy kárára — nem vettek részt oly mértékben, a mint az kívánatos lett volna.

Az augusztus 20-ikán tartott megnyitó ülésen a kongresszus tiszti kara a következőleg alakult meg: elnök: Léopold Delisle, alelnökök: Guido Biagi (Olaszország), Roland Bonaparte herceg (Franciaország), I. Deniker (Franciaország), Dr. Wilhelm Erman (Németország), jelentéstevő (Magyarország), Domingo Figarola-Caneda (Cuba), Henri Hymans (Belgium), E. Kovalevsky (Oroszország), Sidney Lee (Nagy-Brittania), Dr. Bernhard Lunsdt (Svédország), James Mavor (Canada), Fernando Ferrari Perez (Mexico), Émil Picot (Franciaország), Herbert Putnam (Egyesült-Államok), Gustave Saige (Monaco), Gustave Servois (Franciaország), Andreas Sch. Steenberg (Dánia), A. Typaldo-Bassio (Görögország), Al. Tzigara-Samurcasi (Románia) és F. Vander-Haeghen (Belgium).

A kongresszusi munkaterv a következő négy csoportba foglalta a felölendő anyagot: I. A nyilvános könyvtárak története, kormányzása, szervezete; a köteles példányok ügye. II. Könyvtári épületek, butorzat és berendezések. III. Kéziratok, nyomtatványok,

térképek, metszetek, fényképek könyvtári kezelése; lajstromozás, lebélyegzés, leltárak, katalógusok és repertoriumok, a könyvtári anyag megóvása, javítások, könyvköttetés. IV. A könyvtárak használata. — Körülbelül befoglaltatnak e programmban a könyvtárügy legfontosabb kérdései. Látni fogjuk ugyan, hogy e tárgycsoportok némelyike csak kis mértékben került tárgyalás alá a kongresszuson, azonban már az is örvendetes, hogy a nemzetközi megvitatásra alkalmas kérdések ilyen széles körére hivatott fel az érdeklődés, a minek majd későbbi kongresszusokon fog eredménye mutatkozni. Egyáltalában ezt a kongresszust csak úgy ítéltük meg helyesen, ha úgy tekintjük mint első kísérletet a kontinentális könyvtári törekvések nemzetközi alapra való fektetésében.

A megalakulás után a kongresszus elnöke tartotta meg megnyitó beszédét. Jellemző a kiváló tudósra, hogy jóllehet nemzetközi társasághoz szólott s nemzetközi érdeklődés felköltése volt a feladata, fejtegetéseit minduntalan az ő megfigyeléseinek és tapasztalatainak körébe eső franciaországi állapotok jellemzésével szőtte át. Nem hangzatos általánosságokkal keresett muló hatást, hanem tények komoly vizsgálatával jelezte az egész kérdés nagy fontosságát. Miket kell még keresztülvinni, hogy a francia könyvtárak megoldhassák azokat a feladatokat, a melyek megoldását joggal követelni lehet tőlük? Erre a kérdésre adott felelet a megnyitó beszéd.

Szervezetük észrevehető hiányosságának egyik főokát azokban a téves eszmékben keresi, a melyek általánosságban el vannak terjedve a nyilvános könyvtárak jellege és természete felől. Mig ugyanis a népkönyvtárak vagy a különböző iskolákkal és intézetekkel kapcsolatos szakkönyvtárak rendeltetése világosan körvonalozva van, az általános nagy könyvtárak, a melyek különböző véletlen körülmények alakulásai folytán jöttek létre, a legtöbb esetben kénytelenek úgy a közönséges olvasótermek, mint a tudományos könyvtárakkal szemben támasztott igényeket kielégíteni; ebből a kétféleségből pedig állandó bizonytalanság jön létre úgy a személyzet megválogatása, mint a könyvek osztályozásánál és használatra adásánál követendő elveket és szabályokat illetőleg. S ha a kisebb városokban ez kivihetetlen is, a nagyobbakban s különösen Párisban okvetetlenül létesíteni kellene a népkönyvtárak és a magasabb rendű tudományos könyvtárak között

álló áthidaló könyvtárakat, a melyekben az állandóan keresett könyvek kisebb-nagyobb száma kényelmesen rendelkezésükre állana azoknak, a kiknek ezekre gyorsan szükségük van, különösen a gyors munkára kényszerített irodalmi embereknek. Ilyen módon a tudományos könyvtárak igazán a behatóbb tanulmányokat igénylő komoly tudományos és irodalmi munkálatok feltételei szerint volnának berendezhetők és kezelhetők.

Egy másik, nem kevésbé fontos reform volna, hogy könyvtárakban csak olyan egyének alkalmaztassanak, a kik a rájuk váró feladatok megoldására komoly előtanulmányokat tettek. A könyvek kedvelése s bizonyos fokú szellemi színvonal még nem képesítenek a könyvtárnokságra; ide, mint minden komoly hivatáshoz, az inaszkodáson kezdődő technikai gyakorlottság s egészen speciális szellemi képességek szükségesek, a melyeket, sajnos, nem mindenütt kívánnak meg azoktól, a kikre a nyilvános könyvtárakkal kapcsolatos érdekek bizva vannak.

Nevezetes szerepet játszanak a könyvtárak fejlődésében és kifelé gyakorlandó hatásaiban a bibliografiai segédeszközök. Párisi és vidéki könyvtárakról már sok részleges katalógus jelent meg nyomtatásban; a franciaországi könyvtárak kéziratának összefoglaló katalógusa már majdnem teljesen közzé van téve s az inkunabulumoké is biztatóan halad, a párisi nemzeti könyvtár a British Museum mintájára megkezdte már általános katalógusának kinyomtatását. Mindezen örvendetes körülményeknek okos felhasználásától igen sok függ. Így pl. a nemzeti könyvtár nyomtatott katalógusának hasznossága csak akkor tűnne ki igazán, ha kiegészítették mindazoknak a könyveknek jegyzékével, a melyek a nemzeti könyvtárból hiányoznak, de más párisi könyvtárakban megvannak. Továbbá össze kellene állítani mindezen könyvtárak másodpéldányainak jegyzékét s e példányokból egy folyton fejlesztendő u. n. tudományos vándorkönyvtárt lehetne megteremteni, a melyből a vidéken élő tudósok megkaphatnák a kutatásaikhoz szükséges s ott hiányzó régi és modern könyveket, a nélkül, hogy a párisi könyvtárak kénytelenek legyenek ezeket rövidebb-hosszabb időre elvonni saját közönségüktől.

Ha majd össze lesz állítva a párisi könyvtárakban meglevő könyveknek teljes jegyzéke, rendkívüli gazdagság képe mellett igen sok hiány és hézag is fog feltűnni. Az újabban megjelenő francia

kiadványok megszerzése, különösen ha sikerülni fog a köteles példányokról szóló törvényt kellően reformálni s annak szigorú végrehajtásáról gondoskodni, nem ütközik nagyobb nehézségekbe. Azonban a régi irodalom rekonstruálása: a francia történet és irodalom szempontjaiból sok nagy jelentőségű de régibb keletű könyvnek, továbbá a Franciaországot érdeklő külföldi irodalom termékeinek megszerzése már nem oly könnyű feladat, tekintve az állam által erre a célra szánt összegek elégtelen voltát. A kormánynak, a mely a felsőbb oktatásra és múzeumokra oly sokat fordít, lehetővé kellene tenni a javadalom fölemelésével a nyilvános könyvtáraknak oly arányú fejlődését, hogy a hozzájuk fűzött tudományos és irodalmi igényeknek minden tekintetben megfelelhessenek. A mi a könyvek épségben maradását s így az irodalom termékeinek a késő jövő számára való biztosítását illeti, most már valóban komolyan kellene foglalkozni a papiros minőségének fontos kérdésével. E tekintetben a legszomorúbb jelenségekkel találkozunk s egész biztosra vehető az újabb sajtótermékek egy jó részének már a közel jövőben bekövetkező elpusztulása. Nem lehet észre nem venni továbbá azokat a nagy károkat, a melyek a pénzhiány miatt be nem köttethető könyvek szétrombolódásával fenyegetnek. Kényes kérdés a becses kéziratoknak és nyomtatványoknak üvegszekrényekben való közszemlére tévése is, tekintve, hogy az állandóan így elhelyezett darabok a világosság stb. hatásai alatt némely részeikben okvetlenül változásokat szenvednek, mint erről a Bibliothèque nationale u. n. »galerie Mazarin«-jében több példa tanuskodik. Elejét kell venni továbbá a kéziratok miniatűr-jeit, továbbá a metszeteket fenyegető azon veszedelmeknek, a melyeknek ezek a használat, másolás stb. következtében ki vannak téve. És végül a könnyelmű és hanyag olvasók által okozott károk ellen is védekezni kell. Összefoglalva mindezt, elmondhatjuk, hogy a szervezet hibái, a fejlesztés forrásainak elégtelensége, a könyvek használatra bocsátásánál a liberalitás és a kellő óvatosság összeegyeztetése azok a problémák, a melyek ez idő szerint a könyvtári életben első sorban várnak megoldásra.

Ez volt az eszmemenete az elnöki megnyitó beszédnek, a mely a maga előkelő egyszerűségével, alaposságával, a tudós és az általános művelődési érdekeket szolgáló könyvtárnak szem-

pontjainak őszinte feltárásával mindenkire igen nagy hatást tett. Egyetlen frázis sem volt benne; pedig a könyvtárak kulturális jelentőségéről szólva, mi sem könnyebb, mint nagy szavakkal dolgozni. Azonban annál több gyakorlati érzék, tapasztaltság. Valóban a könyvtári élet legfontosabb részeire vetett olyan világosságot, a melyre csak az tehet szert, a ki a tudományos könyvtári tevékenységnek minden ágában a lehető legnagyobb otthonosságra tett szert. Állíthatom, hogy a kongresszus impressziói között talán a legbecsesebb az, a mit Delisle egyénisége gyakorolt rám. Ugy a kongresszus ülésein, mint egyebütt s különösen mikor végigkálauzolt bennünket a vezetése alatt álló könyvtár nagy labirintusában a könyvtárnok ideálja gyanánt tűnt fel előttem, a kiben a nagy szempontok, a tudomány és nemzeti művelődés nagy érdekei iránti finom fogékonyság a legapróbb gyakorlati kérdésekben való jártassággal egyesül.

Az augusztus 20-iki délutáni ülés P. Colosnak, a lorienti (Morbihan) városi könyvtár conservateur-jének a nyilvános könyvtárakban működő könyvtárnokok tevékenységéről szóló felolvasásával kezdődött, a mely lelkes hangjával és több helyes észrevételével kedvező hatást tett. Nevezetes kérdést tárgyalt s érdekes adatokkal ismertetett meg A. Steenbergnek, Dánia hivatalos kiküldöttjének előadása Dániának a népkönyvtárak szervezése körül mutatkozó törekvéseiről. Két intézmény szolgálja különösen e kis országban a nagyjelentőségű közművelődési eszközt, u. m. a Comité pour la subvention des bibliothèques populaires, a mely szervezi és alapokkal látja el a népkönyvtárakat, továbbá a Comité pour le développement de l'instruction populaire, a melynek feladata, hogy ezeknek a könyvtáraknak céljaira alkalmas kiadványokról gondoskodjék. A kérdés iránt érdeklődők sok becses adatot fognak találni e dolgozatban, melyről jelzett ismertetésemben én is hosszabban fogok szólni. — Ezután dr. Récsey Viktornak Mátyás király könyvtáráról és egy abból származó s a pannonhalmi könyvtárban őrzött inkunabulumról szóló dolgozata került bemutatásra. Az első rész a Korvináról ismert adatok vázlatos összefoglalása volt. A második részről, mely az ismeretlen inkunabulumról szól, csak akkor lehet érdemlegesen nyilatkoznom, ha a fejtegetés egész terjedelmében előttem lesz. Az inkunabulumnak a kolofonban megőrzött címe ez: Explicit tertia pars Summe beati Antonini, archiepiscopi florentini

ac sacre pagine interpretis eximii: impressa Venetiis, industria atque impensa Leonardi Wild de Ratisbona, 1480. Récsey dolgozata végén felszólítást intézett a tudósokhoz, hogy a Korvinából eredő inkunabulumok után kutassanak. *Delisle* a maga részéről minél szebb eredményeket kívánt a kutatásokhoz. Kár, hogy Eugène *Müntz* nem volt jelen az ülésen. Ő, a ki oly mélyreható tanulmányokban foglalkozott középkori kulturánk e nevezetes emlékével, kétség nélkül nagy hatással emelhetne volna ki a nemzetközi társaság előtt a renaissance ez érdekes hajtásának a magyarországi szellemi élet szempontjából is kiváló jelentőségét. — Történeti tárgyú volt Louis de *Forcy* előadása is az angersi székesegyház XV. századi könyvtáráról. — Erre általános érdekű előadás következett. Henry *Martin* fejtegette ugyanis a fővárosokban szervezendő hírlapkönyvtárak szükségességét. Magyarázta, hogy mily előnyös volna, ha a hírlapok és időszaki kiadványok külön gyűjteményekben őriztetnének és kezeltetnének, s javasolja, hogy az ilyen gyűjtemények hemerotékáknak nevezteszenek. Előadása nyomán élénk vita keletkezett, a mely első sorban időszaki kiadványok különböző jellegének és céljának megállapítására irányult s a nagy többségben azt a meggyőződést érlette meg, hogy a tudományos folyóiratok nem különítendők el a voltaképeni könyvtáraktól, a melyekre azokban lépten-nyomon szükség van s hogy a tervezett hírlapkönyvtárakban való összegyűjtésre csak a szoros értelemben vett hírlapok, a politikai sajtó termékei és a hirdetési időszaki vállalatok maradnának. Továbbá, több kongresszusi tag szükségesnek tartotta fölemlíteni, hogy hírlapkönyvtárak a nemzeti könyvtárakkal kapcsolatban már több helyen léteznek s ebben a kapcsolatukban is eleget tudnak tenni hivatásuknak. E jelentés írója szintén kötelességének tartotta megismertetni a magyar nemzeti múzeum könyvtára hírlaptárának állapotait. Mindezek mellett az az eszme, hogy a hírlapok nagy tömegétől a könyvtárak megszabadíttassanak s ez a különben igen fontos forrásanyag külön gyűjteményekben őriztessék és álljon megfelelő kezelés mellett a közönség rendelkezésére, igen népszerű lett a kongresszuson. Ki is mondatott, hogy a kongresszus kívánatosnak tartja, hogy a nagyobb városokban külön könyvtárak állíttassanak fel a hírlapok összegyűjtésére. — Közérdekű volt H. *Hymans*-nak, a brüsszeli kir. könyvtár conservateurjének felszólalása is, a mi arra irányult,

hogy a kongresszus vizsgálja meg a könyvtári fűtés és világítás kérdését, megállapítandó a legmegfelelőbb rendszert. Azonban mindössze B. *Lunstedt*, a stockholmi kir. könyvtár igazgatója szólott a kérdéshez, elmondva, hogy a vezetése alatt álló könyvtárban melegviz-fűtés és villamos világítás van s mindkettő igen czélszerűnek bizonyult. — Archibald *Clarke*, a londoni kir. orvosi intézet alkönyvtárnokától mutattak be ezután egy történeti dolgozatot Fréderic Rostgaard (1671—1745), dán udvari levéltárnok életéről és könyvtárakban végzett munkásságáról. — Most a bibliográfiára került a sor. F. *Dietrich*, lipcei kiadó bemutatta *Bibliographie der deutschen Zeitschriftenliteratur* című vállalatát, a melyet 1897 óta ad ki s a mely fogyatkozásai mellett is igen nagy szolgálatokat tesz. Ugy erről, mint Fr. *Funck-Brentano* kritikai bibliográfiai vállalatáról, mely szintén bemutatott ezen az ülésen, a bibliografiai kongresszusról szóló jelentésemben volt már alkalmam megemlékezni. — Az ülést F. *Vuacheux*, havrei publicista két dolgozatának bemutatásával fejezték be, melyek közül az egyikben a francia könyvtárak kettős példányainak vidéki könyvtárak gazdagítására való fordítását javasolta. Másik dolgozata történeti tárgyú volt. Címe: *La bibliothèque des religieux Pénitents de la paroisse d'Ingouville*. — Végül *Lunstedt* itt is bemutatta a svédországi bibliográfiáról szóló kis munkáját, melyet a bibliografiai kongresszusról már ismerünk.

Az augusztus 21-iki délelőtti ülés első tárgya E. *Ginot*nak Poitiers város könyvtárnokának előadása volt a vezetése alatt álló könyvtár átköltöztetéséről, a mi 1900 április 23-ikától 28-ikáig hajtatott végre. Ismertette az eljárási módokat különösen arra nézve, hogy a számozatlan könyvek sorrendjében ne történjék semmi zavar. Ezzel kapcsolatban *Latieule*, Autun város könyv- és levéltárnoka szintén előadta tapasztalatait a könyvtár-költöztetés terén. A kérdés tagadhatatlanul igen fontos, s a szakirodalomban több ezzel foglalkozó becses munkát találhatók. Érdekes lesz majd megismerni az említett két előadás adataival is, ha majd a teljes szöveg rendelkezésünkre fog állani. — Osztatlan érdeklődés kísérte L. *Hiriart*nak, Bayonne város könyvtárnokának előadását, a mely a könyvtárakra nézve káros rovarokról szólt. Az egész kongresszus érezte, hogy bizonyos tekintetben életkérdés az, a miről szó van, s ha sikerül ebben életrevaló eredményre

jutni, vagy legalább is ehhez vezető nagyobb lépést tenni, a kongresszus valóban nevezetes mozzanattá lehet a könyvtárügy történetében. Az előadást, tekintettel a benne foglalt s különböző tudománykörökbe vágó sok adatra, szintén csak a teljes szöveg birtokában méltányolhatjuk a maga jelentőségéhez mérten. Most csak annak főlemlítésére szorítkozom, hogy az előadó különösen a bőrkötéseket pusztító rovarokkal foglalkozott, beszámolva azokról a kísérleteiről is, a melyekkel a nagy veszedelemmel szembe szállni törekedett. Hosszas és igen élénk vita fűződött az előadáshoz, a melynek során megérintették a kérdésnek majdnem mindenik oldalát. Szó volt arról, hogy a könyveket pusztító rovarok mennyire különbözők, a mennyiben némelyek a könyvtárak faanyagában fészkelnek s a régi kötések fatábláiban, mások magukban a könyvekben, némelyek a kötések enyvanyagát, mások a bőrt vagy a papírt kedvelik; hogy az éghajlati viszonyok szerint egy részük északi vidékeken tenyészik nagyobb mértékben, míg bizonyos fajok a déli részekben lépnek fel fenyegető alakban; továbbá, hogy az eddig alkalmazott ellenszerek egyike sem bizonyult általános hatásúnak s épen ezért a rovarok különböző fajait külön-külön kellene beható vizsgálat alá venni, hogy mindenik ellen a megfelelő óvintézkedéseket lehessen megtenni; s hogy a szokásos védelmi műveletek némelyike mint pl. a könyvek kiporolása némely esetekben a könyv épségét veszélyezteti s a kéziratok bizonyos fajánál keresztül sem vihető stb. Egy szóval világossá lett, hogy ezen a téren igen sok a megoldatlan kérdés s hogy az eddigi óvintézkedések tökéletleneknek vagy legalább is elégteleneknek bizonyultak. A kongresszus épen ezért a legőszintébb lelkesedéssel tette magáévá Ch. Mortet következő javaslatát:

Fejezze ki a kongresszus azt az óhajtását, hogy a könyveknek ártalmas különböző rovarok tenyészése és terjedése, szigoruan tudományos módszerrel végzett kísérleti tanulmányok tárgyává tétessék könyvtárnokok, vegyészek és természettudósok együttes közreműködésével, a pusztítások meggátlására alkalmas szerek és elővigyázati intézkedések megállapíthatása végett, melyek egyrészt a könyv anyagát szolgáltató iparban (papír, bőr stb.), más rész a könyvtári berendezések (állványok, szekrények, más butorok) anyagának megválasztásánál irányadókul szolgálhassanak. —

A következő előadást Borivoj Prusik, a prágai csász. és kir.

könyvtár tisztviselője tartotta a csehországi bibliografiai törekvésekről. Több igen érdemes vállalkozásról számolt be, a melyek új oldalról mutatták be azt az intenzív munkásságot, a mit különösen Prágában a régi cseh irodalom felkutatása és a mainak minél szélesebb körökben való megismertetése céljából kifejtettek. E. *Picot* a kedvező benyomást keltett előadás hatása alatt a maga részéről is szükségesnek tartotta kifejezni őszinte elismerését különösen a cseh nemzeti múzeum könyvtára iránt, a melyet alkalmá volt behatóbban tanulmányozni. — Dr. *Durceu*, az orvosi akadémia könyvtárnoka azt az indítványt terjesztette elő, hogy a párisi nyilvános könyvtárak addig is, míg végleges katalógusaikkal elkészülnek, közös havi kiadványban tegyék közzé újabb szerzeményeik jegyzékét. — E. *Picot* bemutatta Edv. Aug. Petherick *A bibliography of Australasia and Polynesia* című művének mutatvány-füzetét. A vállalat igen nagy szabásúnak ígérkezik s beosztása, a mint a prospektusból látható, igen helyes tudományos és bibliografiai érzékről tanuskodik.

Az augusztus 23-iki délutáni ülés, az utolsó, a főtitkárnak azon örömdetes híradásával vette kezdetét, hogy a kongresszusnak egyik tagja, a ki ismeretlen kíván maradni, 1500 frankot ajánlott fel két olyan dolgozatnak jutalmazására, a melyek a könyvekre kártékony rovarokról s a legalkalmasabb ellenszerekről szóljanak. Az első díj 1000 frank, a második 500. A dolgozatokat 1901 december 31-ig kell benyújtani a kongresszus szervezőbizottságához. Ha érdemes munka a megjelölt határidőre nem érkezik, a pályázat még kétszer kiírandó, egy-egy évi határidővel. A főtitkár még egy nemes ajánlatot terjesztett elő ugyancsak egy magát megnevezni nem akaró kongresszusi tag részéről, a ki 1000 frankot bocsát a bizottság rendelkezésére különösen a kétéseket támadó rovarok elleni védekezésről irandó legjobb dolgozat jutalmazására. Az elnök hálás köszönetet mondott a két nagy-lelkű adományozónak. Az így megindult mozgalom igen szép reményekre jogosít ebben a nagyon fontos kérdésben, melynek ilyen előtérbe állítása a kongresszus szervezőinek helyes érzékéről és komoly törekvéseiről a legékebben szóló bizonyság. — Az elnök bemutatja ezután Daruty de *Grandpré* márkinak következő című kis művét: *Vade-mecum du bibliothécaire ou Règles pratiques pour la rédaction des catalogues et le classement des*

volumes, suivies d'une Instruction raisonnée sur le format des livres (1897). — Hasonlóan rövid szavak kíséretében bemutatják Karl *Geiger*, tübingai egyet. könyvtári igazgatónak Ueber Vermehrung der Bibliotheken durch den Austausch amtlicher Publikationen című füzetét. — *Brocard*, bar-le-duc-i könyvtárnok a könyvek különböző kategóriáinak jelölésére alkalmas színes jelző-czédulákról tartott felolvasást. — Nagy érdeklődést keltett Mary W. *Plummer*nek a brooklyni Pratt Institute könyvtárnoknőjének felolvasása az Egyesült-Államok nyilvános könyvtárainak és nyilvános iskoláinak kooperatív tevékenységéről. Dolgozatában azt fejtette ki, hogy Amerikában a könyvtárnokok pedagógiai és társadalmi feladatokat is iparkodnak könyvtári működésükkel megoldani, s hogy néhány év óta a több mint 4000 helyiségben felállított könyvtárak az iskolákkal összhangzásban teljesítik különösen a népnevelés nemes misszióját. A tanító és a könyvtárnok közösen munkálkodnak, hogy az olvasmány valóban gyümölcsöző időtöltés legyen. Együttesen irányítják a könyvtárak látogatóit rendszeres munkára, úgy hogy az iskolai tanulás és a könyvtár használata mintegy kiegészítik egymást. — A. *Vidier*nek, a párisi nemzeti könyvtár könyvtárnokának erre következő felolvasása a szerző megnevezése nélkül megjelenő sajtótermékek katalógusainak volt szentelve. A könyvtári gyakorlat ismerői tudják, hogy mily nehéz probléma az u. n. anonim nyomtatványok könyvtári kezelése. A német szakirodalom is sokat foglalkozik vele. A jelzett kongresszusi dolgozat első része ügyesen csoportosította az ilyen természetű nyomtatványokat, míg a második részben a különböző megoldási módokat fejtegette. Tagadhatatlan, hogy egységes nemzetközi megállapodások nagy mértékben megkönnyítenék e bonyolított könyvtári feladat megoldását, azonban itt is, mint a katalógizálás egyéb ágaiban az a legnagyobb akadály a egységes reformoknak, hogy századok munkáját kellene megbolygatni egyes könyvtárakban. Ugy van ilyen kérdésekkel minden könyvtárnok, hogy áhitattal meghallgatja a felmerülő sokszor igazán helyesnek látszó nézeteket, azonban könyvtárában kénytelen megmaradni régi rendszere mellett, mert hosszú évtizedek munkája olyan töke, a melyet egyszerűen megsemmisíteni csak igen kedvező körülmények; rendkívüli anyagi és munkaerő mellett volna lehetséges. — Mint azt képzelni lehetett, a kongresszus egyik legélén-

kebb érdeklődést keltett kérdése: a köteles példányok ügye volt, a mely körül még mindig a legellentétesebb nézetek állanak egymással szemben úgy az alapelveket, mint a végrehajtás részleteit illetőleg. Ismeretes, hogy Németországban legújabbban is sokat foglalkoznak a probléma megoldásával. A kongresszuson pedig meggyőződhattunk, hogy Franciaországban sem működik az intézmény, a különböző érdekeket egyaránt kielégítő módon. H. *Stein*, az Archives nationales tisztviselője s a Le Bibliographe Moderne című előkelő szakfolyóirat szerkesztője tette szavá a kérdést, kifejtve a Franciaországban ez idő szerint érvényben levő törvény hiányait. Nézete szerint helytelen, hogy a könyvnyomtató és nem a kiadó van a példányok beszolgáltatására kötelezve, baj továbbá, hogy a reklamálásokra igen rövid határidő van szabva, s igen megnehezíti végül a dolgot az a körülmény, hogy a példányok a közvetítő hatóságok egész során mennek keresztül, a míg rendeltetési helyükre jutnak. Több javaslatot formuláz, a melyek alapján az egész törvényt át kellene alakítani. A felolvasást követő vitában némelyek szintén arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az ügy érdekében czélszerűbb, ha a kiadó köteles beszolgáltatni a példányokat. Azonban *Delisle* igen nyomós érveket talált az ellenkező álláspont védelmére is. Így mindenekelőtt utalt a kiadó nélkül napvilágot látó sajtótermékek nagy tömegére, a melyek csak a nyomdász révén biztosíthatók a könyvtárak részére. Egyáltalában sok érdekes és mélyreható észrevétele volt az egész kérdést illetőleg. *Pellechet* k. a., a kongresszusnak e rokonszenves tagja s — fájdalom — első halottja is, továbbá U. *Robert*, könyvtári és múzeumi felügyelő különösen a közvetítő hatóságok által előidézett késedelmezések káros hatásait ecsetelték. Mások is hozzászóltak a kérdés egyik-másik részletéhez s a vita eredményeül a kongresszus *Mortet* javaslatára kifejezte azt az óhajtását, hogy a köteles példányokról szóló törvény minél előbb dolgoztassék át és juttassa érvényre különösen ezt a két alapelvet: 1. minden kötet vagy füzet teljesen és olyan állapotban szolgáltatassék be, a mint forgalomba kerül; 2. a példányok minden közvetítés nélkül egy központi bibliografiai hivatalba legyenek beküldendők s az egyes könyvtárak innen kapják meg az őket megillető részt. — Ch. E. *Ruelle*, a Sainte-Geneviève könyvtár vezetője ismét a könyvtárak közötti csere ügyét hozta felszínre

előadásában. Azt óhajtja, hogy az egyes országok különböző könyvtárai tegyék közzé kettős példányaik jegyzékét s hogy a kölcsönös csereügyletek lebonyolítása lehetőleg minél kevesebb formalitással történhessék meg. Több kongresszusi tag mondta el a kérdésre vonatkozó tapasztalatait s maga az elnök is több érdemleges észrevételt tett, mire a kongresszus megformálta azt az óhajtását, hogy *az egyes országok könyvtáraiban levő kettős példányok kölcsönös kicserélése kellő intézkedésekkel minél könnyebbé tétessék.* — Érdekes volt *Pellechet* kisasszony rövid ismertetése is a bordeauxi községi könyvtárról, a hol reggel 8-tól este 10-ig nyitva álló dolgozó-terem rendeztetett be tudományos kutatók részére. — *Maurice Godefroy*nak, a marseillei tudományos fakultás könyvtárnokának a nyomtatott katalógus-czédulákról tartott előadása a könyvtári életben ujabban felmerült reform-eszmék egyik legfontosabbikát tette megvitatás tárgyává. Arról van ugyanis szó, hogy a sajtó alól kikerülő művekhez nyomtatott (a szerzőt, címet stb. tartalmazva) czédulák csatoltassanak, a melyek aztán a könyvtárak czédulakatalógusaiban egyszerű felragasztás által felhasználhatók legyenek. A vita folyamán fölmerült az az eszme is, hogy a bibliográfiai munkákat kellene úgy nyomtatni, hogy azok adatai kivágás által felragasztásra is fel legyenek használhatók. Fölhozták példakul a *Bibliotheca belgica* és a *Bibliotheca zoologica* című ilyen természetű kiadványokat. Azonban a kongresszus többsége ezt az eljárást nem tartotta eléggé könnyednek és gyakorlatinak. Egyrészt mert az ilyen formájú kiadványok, mint kézikönyvek nagy terjedelműekké válnak s így kezelésük nehézkessé válik, másrészt, mert a könyvtárnokokra sok tekintetben kényelmetlen fölkeresni a bibliográfiai segédkönyvekben az egyes lajstromozandó munkák címzeit. Épen ezért a kongresszus *Deniker* és *Mortet* szövegezése alapján azt az óhajtását fejezi ki, hogy *a könyvek és folyóiratok kiadói kiadványaik minden példányához mellékeljenek legalább négy czímmásolatot, lehetőleg meg-egyező alakban s a könyvtárakban használatos czédulák átlagos nagyságát tartva szem előtt.* Nem szükséges mondanunk, hogy ha sikerülne ez eszmének a kiadók körében népszerűséget szerezni, a könyvtári katalógusok problémája nagy lépéssel közeledne a megoldás felé. — Az ülés utolsó tárgya *Ulysse Robert* minket is közlelő érdeklő felolvasása volt, a besançon-i városi könyvtár

négyszéki kódexéről, melyek közül szerintem kétségtelen Korvin-kódex, míg a másik kétségtelenül szintén a nagy király gyűjteményéből származik.

Ugy erről a dolgozatról, mint azokról, a melyeknek a kongresszuson csak címeit jelezték, de időhiány miatt bemutatásukról le kellett mondani s melyek éppen ezért vita vagy tanácskozás anyagául nem is szolgálhattak, részletesen meg fogok emlékezni a kongresszusi kiadványról a Magyar Könyvszemle részére irandó ismertetésben. Most még a történeti hűség kedvéért fölemlítem, hogy a kongresszus tagjai testületileg meglátogatták a világkiállítás könyvészeti részét, a nemzeti könyvtárt és Roland Bonaparte herczeg remek magánkönyvtárát s ezeken kívül kirándulást tettek Chantillybe. Mind e helyeken a leghivatottabb szakemberek magyarázataiban volt részünk.

Az utolsó ülésen egyhangulag elhatároztatott, hogy ezentúl ötévenként nemzetközi könyvtárnoki kongresszusok fognak tartatni

Az elmondottak után a kongresszusok jelentőségét ismételtén hangsúlyoznom fölösleges. Mondhatom, több irányban nyertem erős impulzust a könyvtári tevékenység körében. S remélhetőleg nálunk is mind kedvezőbbek lesznek a viszonyok arra, hogy a modern könyvtári elvek keresztülvitelében a munkakedv és lelkesedés megtalálja a maga feladatait.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1901. ÁPRILIS 1-TŐL JUNIUS 30-IKÁIG.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1936 db., áthelyezés útján 1 db., ajándék útján 107 db., vétel útján 271 db., összesen 2315 darab nyomtatvánnyal szaporodott. Ezen felül köteles példányok czímén beérkezett: alapszabály 213 db., falragasz 746 db., gyászjelentés 1765 db., hivatalos irat 132 db., műsor 208 db., perirat 21 db., püspöki körlevél 134 db., színlap 2420 db., zárszámadás és jelentés 1489 db., vegyes 634 db., összesen 7762 db. apró nyomtatvány.

Vételre fordított 1552 korona 98 fillér és 67.50 марка.

A könyvtár nyomtatványi osztályának anyagát a következők szaporították ajándékaikkal: Abo város múzeuma (5 db.), Aldásy Antal (2 db.), a Bányászati és Kohászati Lapok szerkesztősége Besztercebányáról, a bécsi császári tudományos akadémia (4 db.), a bécsi cs. kir. központi statisztikai bizottság (2 db.), Budapest székesfőváros tanácsa, Csiki Ernő, Eisler Mátyás Kolozsvárról (2 db.), Esterházy Sándor Kassáról (2 db.), Farkas R., Fejérpataky László (2 db.), Firtinger Károly, a m. kir. földmivelésügyi ministerium, Fraknói Vilmos (14 db.), Havran Dániel, Herman Ottó, Hódmezővásárhely tanácsa, Horváth Géza (2 db.), Hory Endre Kolozsvárról, a képviselőházi iroda (11 db.), Náday Ferencz A.-Dabosról, a magyar heraldikai és genealogiai társaság, a magyar kir. földtani intézet, a Magyar Nemzeti Múzeum irodája, a Magyar Tud. Akadémia (6 db.), Mártoffy Imre Ujpestről, Mayor John Cambridgeből, a m. kir. meteorologiai intézet, a Múbarátok

köre, Müller Adolf, az országos állatvédő egyesület (2 db.), az országos múzeum- és könyvtár-bizottság, az Országos Törvénytár szerkesztősége (2db.), az osztrák cs. k. kereskedelmi miniszterium, Sepsiszentgyörgy város tanácsa, a bécsi svéd-norvég követség, Szalay Imre, Teutsch Gyula Brassóból, a triesti ált. biztosító társaság, az uruguayi köztársaság kormánya, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium, Vámbéry Rusztem (7 db.), Vámosy István Pozsonyból, Weigl Sándor Bécsből (12 db.).

Nevezetesebb szerzemények: Canisius P. Keresztény tudománynak rövid summája. Nagyszombat, 1596. (50 koronáért). Hodosy S., Eőrálló toronyban helyeztetett vigyázó. Debreczen, (70 koronáért). Mindakettő unicum. Historia az Volter királynak az Francisco éneke nótájára. Lőcse, 1640. (Ajándék). Biblia töredék a Vizsolyi-biblia betűivel, könyvtábláról kiáztatva.

A könyvtár helyiségeiben 3620 egyén 8816 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 448 egyén 650 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 901 munka osztályoztatott, a melyekről összesen 1212 czédula készítettett. Kötés alá lett készítve 437 munka 592 kötetben.

A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 568 csomag érkezett; ugyaninnen 665 levél expedíaltatott, a miből 490 reklamálás volt.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 2 irodalmi levéllel, vásárlás útján 502 irodalmi levéllel, 37 kézirattal és 5 db. irodalmi analektával gyarapodott. Az aránylag nagymérvű gyarapodás legfőbb tényezője Egressy Gábor nagynevű színművészünk irodalmi hagyatékának és levelezésének megszerzése volt. E nagybecsű gyűjtemény, a mely részben Mai Henrik és fia antikvár czégtől, részben Egressy Akos színművéstől 1120 koronáért szerkesztetett meg, 18 kézirattal és 651 irodalmi levéllel és 87 irodalmi analektával gazdagította a kézirattárat. A kéziratok közt vannak Egressy Gábor törökországi naplója és színművészeti tankönyve is, mindkettő telve nyilvánosságra még nem jutott részletekkel. A levelezés pedig nemcsak a magyarországi színeszet történetének első rangú forrás anyaga, hanem irodalomtörténeti szempontból is igen becses anyagot foglal magában s e mellett a szabadságharczra és az emigrációra vonatkozó darabokban is igen gazdag. Kétségtelen, hogy a szerzemény a könyvtár újabb gyarapodásai között a legbecsesebbek és legérdekesebbek közé tartozik. Egyéb szerzemények Cohentől 6 db. irodalmi levél, a Pulszky levelezés kiegészítéseül, továbbá aukció útján Heberle kölni antikvártól 10 db. irodalmi levél, Gilhofer és Ranschburg bécsi antikvár czégtől 6 db. irodalmi levél és két kézirat, köztük

Koburg Ferdinánd hg. és felesége, szül. Koháry Mária hgnó gyermekeinek szüleihez írt üdvözlő verseiből és leveleiből egy kolli-gatum. A vásárlásokra fordított összeg 1312 korona 68 fillér és 118 márka 10 pfennig. Ajándékozók voltak dr. Jókai Mór, ki Frecskay János közvetítésével br. Jósika Miklós egy igen érdekes levelével, és dr. Takáts Sándor, a ki egy ismeretlennek Kisfaludy Sándorhoz írt levelével gazdagította az irodalmi levélgyűjteményt.

Az újabb szerzemények feldolgozása megtörtént, kivéve az Egressy-gyűjteményt, melynek végleges rendezése még folyamat-ban van.

Az évnegyed folyamán 41 kutató 147 kéziratot használt.

III.

A *hírlap-osztály* gyarapodása. a) Köteles példányokból: kimutatással csomagban: 522 hírlap 14,563 száma; egyes szá-mokban 4335 szám; b) Ajándék a Nemzeti kaszitótól 1237 szám, Vadnay Károly úrtól Hölgyfutár 1856—61 és Emich Gusztáv úrtól a Bolond Miska 1860—67. és a Handabanda 1863 évfolyamai, és 15 hetilap 2403 száma; összesen 537 évf. 22,538 száma.

A könyvtár helyiségében 658 olvasó 1419 kötet hírlapot, házon kívül 4 olvasó 18 kötet hírlapot, összesen: 662 olvasó 1437 kötet hírlapot használt.

Czéduláztatott 30 új hírlap és 303 évfolyam, kötés alá ada-tott 253 kötet hírlap.

A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) érkeztek be, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számokban beérkezett hirlapok is összegezve osztályoztattak és elhelyeztettek.

IV.

A *levéltári osztály* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 154 db. irattal és 1 fényképpel, vétel útján 1387 db. irattal és 31 fénykép másolattal, összesen 1573 darabbal, s azonkívül leté-temény útján több ezerre menő irattal gyarapodott.

Vételre fordítottatott 1638 kor. 89 fill. és 69 márka 80 pf.

A törzsanyag gyarapodása között van 2 db. középkori okle-vél, 182 db. újkori irat, 3 db. czéhirat, 1282 db. az 1848/49-iki szabadságharcra és az emigrációra vonatkozó irat és 32 fénykép.

Ajándékaikkal Forgách József Kassáról, Joachim Gyula Gyórból (néhai Rajkai Ragos Kálmán 1848/49-iki honvédszázados hagyatékából), Óváry Lipót orsz. levéltárnok, Püspöky Grácián, Varjasi Suhajda József, Thuróczy Vilmos, Nyitra vármegye főispánja és Weinwurm Antal, letétemény útján Szirmay Balamér gyarapították gyűjteményünket.

Nevezetesebb szerzeményeink között első helyen említendő Dunyov István 1861-iki olasz legiobeli ezredes levelezése, mely vétel útján jutott birtokunkba. Az 1269 darabot számláló gyűjteményben vannak levelek Kossuth Lajostól, Ihász Dánieltől, Pulszky Ferencztől, Klapka Györgytől, Türr Istvántól, Helfy Ignácztól s az emigráció több más nevezetes alakjától. A gyűjtemény az 1848/49-iki szabadságharczra és az emigrációra vonatkozó iratok csoportjában, az olasz legió iratai függeléke gyanánt fog elhelyeztetni. Ugyancsak e csoportot gazdagítja egy 69 darabból álló 1848/49-iki kiáltvány-gyűjtemény, mely jobbára ritka, ma már nehezen hozzáférhető darabokat foglal magában.

Letétemény útján a Szirmay-családnak már korábban elhelyezett levéltára gyarapodott a család borsodi ágának több ezerre menő irataival.

A lefolyt évnegyedben 54 kutató 11584 darab iratot használt. Kikölcsönöztetett 22 térítvényen 411 db. irat, 34 db. fényképmásolat és 1 db. pecséthasonmás.

Az új szerzemények mind feldolgoztattak, köztük a Dunyov-féle levelezés is, melynek bevezetése az osztály növedéki naplójába most folyik s néhány nap múlva be lesz fejezve. A törzsanyagból az 1848/49-iki osztrák mozgalmakra vonatkozó kiáltványok gyűjteménye rendeztetett, és az egész nagy 1848/49-es kiáltvány-gyűjteményről megkezdetett a kettős (év és kiállító szerinti) czédula-katalogus elkészítése. A családi levéltárak közül a Tallián és a Tihanyi családok levéltárai teljesen rendezettek; a Tallián család levéltár 4 db. XIII., 71 db. XIV., 139 db. XV. és 24 db. XVI. századi, tehát 237 db. mohácsi vész előtti eredeti okiratot és 14 db. másolatot, továbbá 123 db. XVI., 962 db. XVII., 4132 db. XVIII. és 2610 db. XIX. századi iratot s 43 db. genealogiát, 29 elenchust és 8 rajzot, összesen 8158 darabot, a Tihanyi család levéltára pedig 19 db. XV. századi eredeti oklevelet 66 db. mohácsi vész előtti oklevél másolatát, 119 db. XVI., 915 db. XVII., 6850 db. XVIII., 6548 db. XIX. századi iratot, 268 db. genealogiát, 142 elenchust és 28 rajzot, összesen 14,955 darabot foglal magában. Folyamatban van a Szirmay és a Melczér családok levéltárának rendezése.

Végül dr. Áldásy Antal segédőr befejezte a levéltári osztályban őrzött címeres-levelek rendszeres katalogusát, melylyel az osztály kiadványainak sorozatát legközelebb reméljük megkezdhetni.

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA 1900-BAN.

A budapesti magyar királyi tudomány-egyetem könyvtárának 1900. évi állapotáról dr. *Ferenczi* Zoltán igazgató az alábbi jelentést intézte a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

A budapesti m. kir. tudomány-egyetem könyvtárának 1900. évi működéséről és állapotáról szóló igazgatói jelentésemet a legmélyebb tisztelettel a következőkben van szerencsém megtenni:

I. A múlt év egyik legfontosabb eseménye egy könyvtári új ügyviteli szabályzat kidolgozása. Ezt az ügyviteli szabályzat-tervezetet, mely még 1899-ben készült, Nagyméltóságod nekem kiadatni méltóztatván esetleges átdolgozás végett, ez megtörtént 1900. január havában s az egyetemi állandó könyvtári bizottság és t. Tanács is elfogadván, Nagyméltóságod 4524.901. sz. a. némi módosításokkal megerősíteni méltóztatott. E szabályzat hivatva van a könyvtár helyzetét szabatosabban körülírni, jövedelmeit biztosítani s egy pár addig határozatlan elvi kérdést tisztázni, végre a könyvtár használatát kiterjeszteni. Ez az új ügyviteli szabályzat egyszersmind szükségessé tette a könyvtár már elavult szervezeti szabályzatának is átdolgozását. Ez okból erről jelentést is tevén a t. Tanácsnak, ez megadta rá a felhatalmazást annyival is inkább; mert éppen munkába vette az egész egyetem életét felölelő szabálytervezet kidolgozását, melynek ez is egyik része lesz. E szervezeti szabályzatot alólírt és dr. Máté Sándor, első ór elkészítvén, jelenleg már hivatalos tárgyalása is a könyvtári bizottság részéről befejeztetett.

E mellett átvevén a könyvtár vezetését, első gondomat tette a könyvtár anyagi helyzetének tiszta képét adni. Ez alkalommal kiviláglott, hogy a könyvtár a csekély évi általány miatt körülbelől 38 ezer korona adósságot volt kénytelen csinálni könyvárusoknál évek sora alatt. Ezt fölfejtvén a t. Tanács, valamint Nagyméltóságod előtt, Nagyméltóságod azonnal kegyes volt kiutalni 13,956 sz. a. 5772 koronát, mint az egyetemi »könyvtári illeték«-ből befolyt többletet, s elrendelni méltóztatván az ügyviteli szabályzat kapcsán, hogy a »könyvtári illetékek« egyészen s az új hallgatók kari beigtatási díjának fele a könyvtári általányhoz kapcsoltsassanak minden levonás nélkül, ez által a könyvtári általány már is lényegesen emelkedett. De ezenkívül egyetemünk t. Tanácsa elhatározta 1900 június havi rendes ülésén, hogy magának az állami rendes alapáltalánynak lényeges emelését fogja kérni egy e végre kidolgozott és indokokkal ellátott emlékiratban, mely el is készült s jelenleg már Nagyméltóságodhoz föl is van terjesztve. Ebben a t. Tanácsot különösen s első sorban az a főindok vezette, hogy nincs egyetlen hasonló nagyságú egyetem

sem egész Európában rendezettebb viszonyok közt, hogy átalánya ily kevés volna. Hiszszük, hogy e körülmény hangsúlyozása, s Nagyméltóságod és a magas kormány jóakarata könyvtárunk állását jövőben a multnál sokkal kedvezőbbé fogják tenni a hazai tudományosság és közművelődés érdekében.

Mult évben zajlott le a párisi világkiállítás. Ezen könyvtárunk annyiban részt vett, hogy öt becses művet és kéziratot állított ki a gyűjteményes kiállításban, kellő biztosíték mellett. Ezenkívül alulírt előterjesztést tett Nagyméltóságodhoz a kiállítás alkalmával rendezett könyvtári congresszusra egy hivatalnok kiküldése iránt; de a szükséges úti átalányt nem nyerhetvén meg, a kiküldés elmaradt. Kiemelendő végre, hogy az egyetemi könyvtár hivatalos óráinak egy, a multnál helyesebb beosztását fogadta el a t. Tanács könyvtári bizottságunk előterjesztésére, névszerint a könyvtári hivatal 1900 márcz. 1-től nyitva van naponként 9—2-ig és megfelelő felügyelettel, melyet a hivatalnokok felváltva teljesítenek, d. u. 3—6-ig. A közolvasóterem és folyóirat-osztály nyitvatartása maradt, mint volt. Ez az intézkedés lényegesen előmozdítja a könyvtár használatát s kedvező eredményei azonnal mutatkoztak.

II. Könyvtárunk személyzetének ügyeiben a következő változások történtek: 1. Dr. Ferenczi Zoltán igazgató, 1900 január 1-től a VI. fizetési osztály első fokozatába lépett elő. 2. Dr. Máté Sándor első őrnök Nagyméltóságod a helyettes igazgatói teendő-kért 500 korona tiszteletdíjat méltóztatott kiutalni 100,562.899. sz. a. U. ő. a VII. fizetési osztály II. fokozatába lépett elő. 3. Kudora Károly másod-őrnök ötödik ötéves korpótléka folyósított. 4. Dr. Dézsi Lajos, II. oszt. tiszt első ötéves pótléka folyósított s ugyanő a IX. fizetési osztály II. fokozatába lépett elő 74,872.900. sz. a. 5. Tetzl Lőrincz, III. oszt. könyvtártiszt a X. fizetési osztály II. fokozatába lépett elő. 6. Czeizel J. László napidíjas az Iparművészeti Muzeumhoz segédkönyvtárnoknak neveztetvén ki, helyette 1900 szept. 1-től Barbul Sándor, egyet. hallgatót alkalmaztam. 7. Barbul Jenő napidíjas részére Nagyméltóságod 200 korona jutalmat méltóztatott engedélyezni 85.825. sz. alatt. 8. Szolgáink közül előléptek magasabb fokozatba Misell Jakab és Halász Alajos.

III. A könyvtár rendes munkálatain kívül könyvtárunk belső életéből kiemelendők a következők: 1. A kézirati katalogus III. kötetének befejezése. 2. A megboldogult Schvarcz Gyula egyet. tanár könyvtárának megbecslése Nagyméltóságod rendeletéből, melyet azóta Nagyméltóságod könyvtárunk részére 8000 koronával megvenni méltóztatott. 3. A könyvtár belső tisztogatósa az egyetemi gazdasági hivatallal egyetértve, újra rendeztetett. 4. Nagyméltóságod elrendelni méltóztatott alulírt felterjesztésére

a könyvtárba nyíló ajtók átalakítását, az épületnek villámhárítóval ellátását, a melyek megtörténtek; az új tűzjelző elkészítése pedig munkában van. 5. A Szilágyi-könyvtár feldolgozása munkába vétetett s az 1901. év első felében mindenesetre be lesz fejezve. 6. Az egész hirlaposztály új czédulázását s ez által a hiányok pontos kimutatását elkezdtem; ennek magyar része teljesen el is készült s már szeptember havában a külföldi folyóiratok hasonló feldolgozása került sorra. 7. Munkába vétetett a könyvtár összes anyagának átnézése, a czédulák és művek összehasonlítása, a külön felvett művek részeinek egyesítése, valamint a még föl nem vett művek katalogizálása.

IV. A könyvtár bevételei voltak 1900-ban: átalányban 29,000 korona, kamatjövedelemben 220 kor. 34 fillér, külön kiutalványozva 5772 korona = 34,992 kor. 34 fillér. Ez az összeg teljesen az 1900. évet megelőző könyvtári kötelezettségek fedezésére fordítottatott. Ehhez járul, hogy a t. bölcsészeti kar spanyol művek beszerzésére 684 kor. 68 fillért engedélyezett; de csak 1901-ben szolgáltatta át érték az összeget.

Mindamellet, hogy az összes bevételt megelőző kötelezettségek kiegyenlítésére fordítottam, a könyvtár a múlt évben is szépen gyarapodott; mert a könyvtár növelése meg nem állhat. Így vétel útján 1852 kötettel, 3 régi magyar könyvtári művel, ajándékból 1709 kötettel, összesen 3561 kötettel, füzetel és térképpel szaporodott. Ezek közt van 133 egyet. irat, 409 tudori értekezés külföldi cserepéldányokból s hazai tanintézetektől és a nm. Ministeriumtól kapott 209 értesítő, összesen 741 darab.

Feltűnő e számban mindenesetre a tudori értekezések csekély száma. Ennek oka azonban az, hogy a csereviszony a külföldi egyetemekkel nincs még eléggé rendezve, más részről az, hogy a rectori hivatalhoz beérkezett tudori értekezéseket és egyet. nyomtatványokat könyvtárunk nem mind kapja meg. mint ez pl. Kolozsvárt gyakorlatban volt.

Könyveket ajándékoztak: a) Hatóságok, intézetek, testületek és szerkesztőségek: M. kir. kormány, cs. és kir. közös kormány, osztrák cs. kir. kormány, dalmátiai orsz. kormány, felső-ausztriai kormány, morva országos kormány, sziléziai kormány, amerikai Egyes.-Allamok kormánya, görög kormány, svéd kormány, norvég kormány, olasz kormány, orsz. képviselőház, államnyomda, k. u. k. Kriegs-Archiv, budapesti m. kir. állami rendőrség főkapitánya, Alsófehérvármegye alisp. hiv., Csongrádmegye, Torda-Aranyos vármegye, Budapest székesfőváros, Hódmező-Vásárhely város tanácsa, Krakó városa, Sanja város, Seps-Szent-György város tanácsa, Szeged sz. kir. város, Temesvár városa, Varasd város tanácsa, Veszprém város polgármest. hiv., Vukovár tanácsa, Zágráb városa, vásárcsarnok igazgatósága (Bpest), Esztergomi r. k. érseki egy-

házmegye, Kalocsai r. kath. érsekség, a magyar kegyes tanítórend, Cisztercita-rend, a budapesti növendék-papság, m. kir. közp. statiszt. hiv., Székesfővárosi stat. hivatal, Zágrábi stat. hiv., Osztrák statiszt. hiv., Bulletin Russe de statistique financière et de législation, Bpesti keresk. és iparkamara, Kolozsvári keresk. és iparkamara, Maros-Vásárhelyi keresk. és iparkamara, Miskolczi keresk. és iparkamara, Magyar hites szab. ügyvivők testülete. M. Tud. Akadémia, Bécsi csász. tud. Akadémia, Reale accad. dei Lincei, Smithsonian Institution, Izr. Magy. irod. társ., Deutsche Shakespeare-Gesellschaft, Magyar Nemzeti Múzeum, Iparműv. Múzeum, Országos Képtár, Múzeumok és könyvtárak orsz. bizottsága, Emke, ógyallai csillagda, Magyar jogászegylet. Magy. Herald Társ., Bpesti orvosi egylet, Magyar mérnök és építész-egylet, M. kir. földtani intézet, M. kir. meteorol. és földmagness. intézet, Norweg. Meteorol. Institut, Militärgeogr. Institut Wien, Paläontol. Institut Wien, Norwegian North-Atlantic Expedition, Epigr. Numismat. Cabinet in Graz, Erdélyi Múzeum-egylet, Erdélyi Kárpát-egylet, Bács-Bodrogvárm. tör. tár., Hunyadmegyei tört. és régész. társ., Szepesmegyei tört. társ., Verein f. siebenbürg. Landeskunde, Stefánia-Szegény-Gyermekekórház (Bpest), Orsz. állatvédő egyes., Societa svizzu di Beneficenza in Milano, Fairmount Park Philadelphia, Kir. József-Múzeum könyvtára, A k. keresk. Múzeum könyvtára, Bécsi egyetemi könyvtár, John Crerar Library Chicago, A firenzei nemzeti könyvtár, Rothschild Károly könyvt. Frankfurt a. M., Lipcsei egyetemi könyvtár, New-York public library, Société nouvelle de librairie (Paris), Weidmann'sche Buchhdl., Bpesti egyetem bölc. kara, Egyetemi növénytani intézet, Classica-philol. Seminarium (Budapest), Alkotmány szerk., a Magyar Nemzet szerk., Pester Lloyd szerk., Pesti Hirlap szerk., Pesti Napló szerk., Budapesti Szemle szerk., Magyar Nyelvőr szerk., Erdélyi Múzeum szerk., Ország-Világ szerk., Vasárnapi Ujság szerk., Bolond Istók szerk., Borszem Jankó szerk., Kakas Márton szerk., Üstökös szerk., Budapesti Közlöny szerk., Jogtud. Közlöny szerk., Büntetőjog Tára szerk., Műcsarnok szerk., Magyar Iparművészet szerk., Magyar Ipar szerk., Technologiai Lapok szerk., Religio, Vallás szerk., Protest. egyh. és isk. lap szerk., Jézus Szents. Szívének Hírnöke szerk., Szűz Mária Virágos Kertje szerk., Magyar Paedagogia szerk., Orsz. középisk. Tanáregyesületi Közlöny szerk., Magyar Szemle szerk., Magyar Sión szerk., Magyar Zsidó-Szemle szerk., Színészek Lapja szerk., Gyógyászat szerk., Gyógyszerészeti Hetilap szerk., Gyógyszerészeti Közl. szerk., Corvina szerk., Leopoldina szerk., Bpesti Gyorsíró szerk., Gyors-írásmű Lapok szerk., Magyar Nemzetgazda szerk., Correspondenzblatt szerk., Armenia szerk., Rivista Dalmatia szerk., Sbornik szerk.

A magyar egyetemek és felső tanintézetek közül: Budapesti egyetem, Kolozsvári egyetem, Zágrábi egyetem, Egri érseki joglyceum, Kecskeméti jogakadémia, Nagyváradi jogakad., Besztercei ág. hit. ev. gymn., Ev. ref. colleg. N.-Enyed. Azonkívül a magyarországi középiskolák egy része közvetlenül küldte be értesítőjét, másik részét a nagym. vallás- és közokt. m. kir. ministerium útján kapta a könyvtár. A külföldi egyetemek közül: Universidad de los Andes (Venezuela) Athenai egyetem, John Hopkins universiti of Baltimore, Baseli egyetem, Bécsi egyetem, Bonne-i egyetem, Cagliari-i egyetem, Christianiai egyetem. Czernowitzi egyetem, Edinburgh-i egyetem, Glasgow-i egyetem, Gráci egyetem, Greifswaldi egyetem, Grenoble-i egyetem, Hallei egyetem, Helsingfors-i egyetem, Jassy-i egyetem, Kopenhágai egyetem, Krakói egyetem, Lausanne-i egyetem, Lyoni egyetem, Melbourne-i egyetem, Nebraskai egyetem (Amerika), University of the State of New-York, École normale superieure (Paris), Scuola di Agricoltura Portici, Prágai egyetem, Sophiai egyetem, Strassburgi egyetem, Tübingai egyetem, Zürichi Polytechnicum. A magánosok közül: dr. Acsay Antal, Adler S. (Bécs), dr. Balás Elemér, Balch Swift Edwin (Philadelphia), Balch Thomas Wil-ling (Philadelphia), dr. Békefy Remig (Bpest), Belházi János, dr. Bókay Árpád, Bollack Léon (Paris), Bornhak Conrad (Leip-zig), Buday Aladár, Bulova Ad., Carter H. Alfred (London), Cato Aticensis álnévű szerző (Frankfurt a. M.), Cholnoky Imre, Crivetiz Théodore (Bukarest), Csippék Sándor (Nyitra), Danielson Joh. Rich. (Helsingfors), Dávid János, Dedek Crescens Lajos (Bpest), Denis H. (Brüssel), dr. Dézsi Lajos (Bpest), Érdujhelyi Menyhért, dr. Fejérpataky László (Budapest), dr. Ferenczi Zoltán egyetemi könyvtárig., dr. Goldziher Ignác, dr. Gopcsa László (Bpest), dr. Gyulai Farkas (Kolozsvár), dr. Győry Tibor (Bpest), Hagerup H. (Kopenhága), Hartwig Otto (Marburg), Havass Rezső (Bpest), dr. Hegedüs István (Bpest), Honti Rezső (Bpest), Hornyánszky Gyula, dr. Illésy János (Bpest), Kanóczi István (Bpest), dr. Károlyi Árpád, Katona Lajos, Kleintjes Philip, dr. Kollányi Fer., dr. Kondor Aladár (Bpest), dr. Körösy Józ., dr. Kövesligethy Radó (Bpest), Lamprecht u. Kötzschke, dr. Láng Lajos (Bpest), dr. Lázár Béla (Bpest), dr. Losonczy Lajos (Po-zsony), Löw Immanuel (Szeged), Lukas Franz Carl, Maddalena E., dr. Margalits Ede, dr. Márki Sándor (Kolozsvár), dr. Mayr Aurél, Merck E. (Darmstadt), Meszélyi Gyula szatmári püspök, Milhoffer Sándor (Bpest), dr. Molecz Béla, dr. Neményi Imre, dr. Némethy Géza (Bpest), dr. Max v. Niessen (Wiesbaden), dr. Odkolck Aug. (Bécs), Pálfi Márton (Kolozsvár), Pallioppi Emil (Celerina), Pfeifer János, Polk William, Pór Antal, Reiner Ignác (Bpest), dr. Reiner János (Bpest), Reiner Zsigmond (Bpest),

Riedl Frigyes, Rosenthal Jacque (München), Sawyer James (Birmingham), Sogliano Antonio (Nápoly), Stourdza Grigori (Paris). Szádeczky Béla (Kolozsvár), dr. Szádeczky Lajos (Kolozsvár), Szalay László (Bpest), Szigetváry Iván (Bpest), Tauffer Jenő (Temesvár), Tenicheff W., dr. Ponori Thewrewk Emil (Bpest), Timonoff V. E., Tóth Mike (Kalocsa), Vásárhelyi Zsigm., Walter Gyula, Wass József antiqu., Weinland Frank, Zimmert Károly (Nikolsburg. Mähren).

Az ajándékozás közül különösen ki kell emelnem azt, hogy néhai dr. Krayzell Aurél kir. tan., a Ferencz József-rend lovagja, Sárosmegye tisztí főorvosának örökösei, t. i. özv. Krayzell Aurélné (szül. Kéler Alin), Horváth Ödönné (szül. Krayzell Aranka) és dr. Horváth Ödön, mint vő, a megboldogult egész könyvtárát, mely túlnyomólag a homeopathiára vonatkozó orvosi irodalomból áll, 186 művet 345 kötetben, könyvtárunknak ajándékozták, melyről annak idejében Nagyméltóságodnak a tek. Tanács útján külön is tettem előterjesztést.

A könyvtár használatát feltüntető táblázatokat a múlt évben már eszközölt javítással, I—IV. sz. a. mellékelem. A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel való érintkezéseinkről a következő jegyzék szól:

1. Augsburgi városi könyvtár. 2. Bécsi cs. és kir. udvari könyvtár. 3. Bécsi cs. és kir. egyetemi könyvtár. 4. Berlini egyetemi könyvtár. 5. Boroszlói egyetemi könyvtár. 6. Brüsseli kir. könyvtár. 7. Czernovitzai egyetemi könyvtár. 8. Genti egyetemi könyvtár. 9. Gráci zai egyetemi könyvtár. 10. Heidelbergi egyetemi könyvtár. 11. Lembergi egyetemi könyvtár. 12. Leydeni egyetemi könyvtár. 13. Lillei egyetemi könyvtár. 14. Lipcsei egyetemi könyvtár. 15. Marburgi városi levéltár. 16. Münchener kir. könyvtár. 17. Párisi Bibliothèque nationale. 18. Pármai kir. könyvtár. 19. Prágai egyetemi könyvtár. 20. Spittali kir. kapitányság. 21. Utrechti egyetemi könyvtár.

Ezenkívül különösen élénk volt érintkezésünk a hazai tudományos intézetekkel, melyek megkereséseit mindig a legnagyobb készséggel intéztük el s így a könyvtár forgalma állandó emelkedést és élénkséget mutat.

I. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár olvasótermét az 1900. évben látogatókról foglalkozási ág szerinti kimutatása.

	Január	Február	Március	Április	Május	Junius	Szeptember	Október	November	December	Összesen
Jog- és államtud. hallgató	80	46	73	17	24	6	585	300	156	81	1368
Orvostanhallgató	22	8	3	4	—	—	80	68	27	10	222
Bölcsészethallgató	22	34	9	4	5	1	283	130	47	18	553
Gyógyszerészhallgató	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	3
Hittanhallgató	—	1	—	—	2	—	1	1	2	1	8
Műegyetemi hallgató	21	9	11	4	6	1	51	24	25	35	187
Közép- és szakisk. tanuló	3	1	1	1	1	1	5	—	1	1	15
Állatorvostanhallgató	5	7	3	—	1	2	8	5	8	3	42
Jog- és államtud. szigorló	3	4	2	1	1	—	5	13	7	1	37
Orvostani szigorló	—	3	—	—	—	—	5	1	3	3	15
Bölcsészet szigorló	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ügyvédjelölt és joggya- kornok	11	16	13	3	11	17	33	28	26	14	172
Tanár- és tanítójelölt	3	—	2	—	1	1	1	4	3	2	17
Magánzó	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hivatalnok	10	9	14	5	2	1	7	8	10	1	67
Hírlapíró és író	—	5	3	—	—	—	6	1	1	—	16
Tanár és tanító	3	4	1	3	1	—	4	6	2	4	28
Ügyvéd	3	—	—	—	—	—	2	3	3	2	13
Orvos	—	1	2	—	—	—	—	2	2	—	7
Lelkész	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Katonatiszt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kereskedő	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2
Mérnök	2	1	—	—	—	—	1	—	1	—	5
Művész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vegyész	—	1	—	—	—	—	2	1	—	1	5
Műiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gazdász	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Erdész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyógyszerész	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	2
Közigazgatási t. hallg. ...	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	3
Összesen	188	151	139	42	55	21	1083	596	326	178	2789

A 2.789 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 53,470 ízben vette igénybe az olvasótermét és itt 57,999 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár közolvasótermének forgalma
az 1900. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathem. és term.-tud.	Bölcsész- és nevel.-tud.	Történelmi és földr.-tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. anyag. és vegyések	
Január	6235	31	2583	701	662	736	231	857	557	459	6317
Február	6487	11	3193	816	662	542	131	794	609	590	7348
Márczius	8089	10	3814	923	829	569	90	696	753	912	8596
Április	3645	16	1793	480	354	235	70	313	375	328	3964
Május	3635	10	1933	596	266	257	57	392	187	235	3933
Június	1424	5	620	180	116	110	46	152	156	159	1544
Szeptember	2638	13	969	191	303	295	105	358	265	300	2799
Október	7100	19	3072	718	623	611	210	761	777	820	7611
November	7939	14	4014	871	695	515	160	671	907	591	8438
Deczember	5918	18	2833	500	677	531	175	590	681	344	6349
Összesen	53470	147	24824	5976	5187	4301	1275	5584	5267	4738	57399

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

III. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár tanári dolgozó- és folyóirati
termében a használati forgalom az 1900. évben.

Hónap	Az olvasók száma	A használt művek szakok szerint											A használt művek száma		
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	Ósnyomtatvány	Folyóirat		Kézirat	Vegyes
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Matematika és term.-tudom.	Bölcsélet- és nevelés-tud.	Történelem és földrajz	Nyelvészet és irodalom	Egyetemes encycl.					
Január ...	216	31	53	18	13	23	104	95	47	22	—	222	—	41	669
Február ...	192	16	71	26	7	12	80	68	32	14	—	150	—	—	476
Márczius ...	270	29	75	40	19	7	101	59	45	—	—	258	—	—	633
Április ...	181	18	37	19	7	8	73	65	50	—	—	159	—	3	439
Május ...	208	21	43	20	3	15	55	12	48	49	—	180	—	—	446
Június ...	220	19	47	27	9	10	63	35	28	—	—	271	—	—	509
Július ...	48	2	9	3	2	4	34	18	8	—	—	61	—	—	141
Augusztus	12	—	1	—	2	2	5	7	4	—	—	7	—	—	2
Szeptemb.	232	3	19	24	28	7	93	112	44	60	—	218	—	—	608
Október ...	312	25	51	28	31	16	158	76	73	46	8	260	—	—	772
November	324	44	57	48	16	18	177	40	59	17	—	331	—	—	807
Deczembar	328	30	37	20	23	14	162	36	56	44	5	287	—	—	714
Összesen ...	2543	238	500	273	160	136	1105	623	494	252	13	2404	—	44	6242

IV. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár könyvkölcsönzési forgalma
az 1900. évben.

Hónap	A kölcsönzők száma	A kölcsönvett művek szakok szerint													A kölcsönvett művek száma
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	Újsomlatvány	Folyóirat	Kézirat	Vegyes	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Matematika és term.-tudom.	Bölcsélet- és nevelés-tud.	Történelem és földrajz	Nyelvészet és irodalom	Egyetemes encycl.					
Január	402	37	93	24	22	8	53	185	147	10	12	98	5	4	698
Febr. ...	376	16	61	25	10	9	36	186	125	6	1	56	—	—	531
Márcz.	524	13	61	25	21	12	124	234	176	27	7	108	—	—	808
Április	270	15	37	14	18	7	71	136	107	3	7	38	12	—	465
Május	381	18	34	15	10	3	110	214	123	7	—	53	13	21	600
Június	310	15	109	44	3	2	80	182	121	2	—	22	—	—	580
Július	70	2	18	20	6	2	8	20	24	1	—	1	—	—	102
Aug. ...	52	1	15	17	2	1	4	14	20	2	—	—	—	—	76
Szept ...	277	5	66	21	34	24	96	122	61	3	—	18	1	—	451
Okt. ...	357	1	49	23	22	34	133	169	67	8	—	23	—	—	529
Nov. ...	306	5	98	47	14	2	30	66	102	27	6	50	2	—	449
Decz. ...	311	5	83	42	19	7	25	79	127	28	11	45	—	—	471
Összes.	3636	133	724	317	181	111	770	1607	1200	124	44	512	33	4	5760

SZAKIRODALOM.

Ranschburg Viktor. *A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott berni egyezmény vonatkozásával Magyarországra.* Budapest, 1901. 91 l. 8-r.

Hasznos munkát végzett Ranschburg Viktor azzal, hogy szakszerű fejtegetés kíséretében megismertette a magyar közönséggel is azt az egyezményt, a mely az irodalom és művészet alkotásainak védelmére alakítandó nemzetközi szövetség tárgyában létrejött. A szerzői jog nemzetközi védelmének kérdése ugyanis újabb időben nálunk is mind gyakrabban merül fel egyes konkrét esetek alkalmával; olvasóközönségünk nagymérvű gyarapodása, a mi a fordítói tevékenységet folyton fejleszti, viszont a mindig fokozottabb figyelem, a melyben irodalmunk termékei a külföldön részesülnek, mind olyan jelenségek, a melyek a nemzetközi jogviszonyok kellő szabályozását teszik szükségessé. Azonban bevallhatjuk, hogy mindezekben a kérdésekben meglehetősen tájékozatlanság uralkodik nálunk.

Az a gondos tanulmány, a melyben Ranschburg Viktor a berni egyezményt különböző szempontokból megvilágítja, igen használható kalauz lesz mindazok kezében, a kiknek hivatása ezzel az ügygyel nálunk is érdemlegesen foglalkozni. A dolgozat értékét és használhatóságát fokozza az a körülmény, hogy szerző folytonosan utal a magyarországi viszonyokra s az egész kérdést a magyar közművelődés érdekeinek szempontjából tárgyalja. Célja, mit nyíltan bevall, hogy Magyarország is csatlakozzék a berni szövetséghez s e csatlakozás nagy előnyeit alapos szakszerűséggel és sok tapasztalat alapján fejt ki. Magyarországnak a berni szövetségbe való bevonásával *Junker Károly* is foglalkozott. Szerző idézi is az ismert nevű bécsi bibliografusnak következő szavait: »Ambár statisztikai kutatásunk azt mutatta, hogy a magyar korona országaiban a fordítási tevékenység aránylag nagyobb, mégis első sorban arra kell utalnunk, hogy éppen a magyar iro-

dalomnak oly jelesei is vannak, kiket ma már messze hazájuk határain túl is ismernek. Magyarország termelése a művészet terén is kivitelképes, úgy hogy a magyar írók és művészek érdeke megkívánja a berni egyezményhez való csatlakozást. Ehhez járul, hogy épen Magyarországon sokkal szívesebben nézik a nemzetközi vállalkozásokat, mint Ausztriában és ellenkeznek is a magyar nemzet jellemével, ha Magyarország távol maradna egy oly egyezménytől, melynek méltán tulajdonítanak oly nagy jelentőséget és melynek czélja, hogy kiérdemelt jogok illojális befolyásolását megakadályozza.»

Ranschburg Viktor külön fejezetben ismertet meg a szerzői jog nemzetközi védelmére irányuló törekvések történetével, kezdve az 1878-iki párisi mozgalmon, melynek eredménye volt az »íróknak és művészeknek ma is virágzó nemzetközi egyesülete.« 1884-ben volt Bernben az első nemzetközi értekezlet, melyen Magyarországot Zádor Gyula képviselte s mely kidolgozta a *nemzetközi szerzői jog* tervezetét. Ezt a következő évben tartott újabb értekezleten végleg szövegezve a képviselt államok el is fogadták. Magyarország ezen a második értekezleten képviselve nem volt. Az egyezményhez megalkotásakor 10 állam járult hozzá u. m. Belgium, Franciaország, Haïti, Liberia, Nagybritannia, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svajcz és Tunisz. Azóta csatlakoztak Luxemburg (1888-ban), Monaco (1889-ben), Norvégia (1896-ban) és Japán (1899-ben). Kívül állanak tehát: az Amerikai Egyesült-Államok, Ausztria, Magyarország, Németalföld és Oroszország. Szerző azonban fölemlíti, hogy Ausztria és Németalföld minden valószínűség szerint szintén csatlakozni fognak.

Szerző, mint már említettük, fölötte kíváncsnak tartja Magyarország csatlakozását is. Tanulmányának leghosszabb fejezete foglalkozik ezzel a kérdéssel. S a mit ki kell emelnünk, érvelésében a kiadói, üzleti szempontok úgyszólván eltörpülnek azon magasabb irodalmi és közművelődési tekintetek előtt, a melyek fejtegetéseiben szemei előtt lebegnek. Kimutatja, hogy a berni egyezményhez való csatlakozás által míg egyrészt a külföldi irodalmak értéktelen termékeinek beözönlését meg lehetne gátolni, másrészt a magyar írók jogai is kellő védelemben részesülnének külföldön. Mert a berni egyezmény tudvalevőleg első sorban a fordítási jognak szabályozását és biztosítását czélozza. Szerzőnk álláspontja, hogy e jogot mi is tiszteljük, de egyszersmind a magunk részére is követeljük meg, vagyis csatlakozzunk a berni egyezményhez. A kérdés problematikus része az, hogy olyan kis nemzet, mint a magyar, nagyobb mértékben rá lévően utalva idegen irodalmak termékeinek átültetésére, nem veszít-e a csatlakozás által? Szerzőnk az adatok nagy bőségével mutatja ki, hogy ha a fordítási jogok megszerzéseért valamivel nagyobb anyagi áldozata-

tokat is kellene hoznunk, ezek visszatérülnének egyrészt a mi íróink külföldi jövedelmei, másrészt a nagy kulturális és nemzeti érdekek megvédése révén.

Ez alkalommal nem fogunk a kérdés behatóbb vizsgálatába bocsátkozni. Mindössze föl akartuk hívni az érdeklődők figyelmét Ranschburg Viktor könyvére, mely közli az egyezmény teljes franczia és magyar szövegét is, s a mely meggondolt, világos fejtegetéseivel bizonyára eléri azt, hogy az egész ügy nálunk is helyes irányba terelődve, az illetékes tényezők fokozott érdeklődésével fog találkozni.

e. l.

Szinnyei József. *Magyar Írók Élete és Munkái.* VIII. kötet. 1—5. füzet.

Azóta, hogy Szinnyei nagy munkájáról utoljára szóltunk, öt újabb füzet jelent meg. U. m. a VIII. kötet 1. füzte (az egész mű 65 füzte) mely a Löbl-Lüley, 2. füzte (66) mely a Lyci-Maholányi, 3. füzte (67) mely a Mahovszky-Mandelló, 4. füzte (68) mely a Mandelló-Markovits és 5. füzte (69) mely a Markovits-Maté Zsigmond nevek közé eső magyar írókkal foglalkozik. Az egész műből eddigelé 69 füzet jelent meg összesen 14,540 író életrajzát és munkáinak jegyzékét tartalmazva a már ismételtelen méltatott lelkiismeretes és alapos feldolgozásban. (e.)

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXV. évfolyamának 4. és 5. füzteiben** (1901 április—május) *Magassy Antal* Posfalvai Tullok Mihály kéziratban maradt munkáit ismerteti — A 6—7. füzet (1901 június—július) az 1901-iki magyar filologiai irodalom bibliografiai ismertetését közli *Hellebrant Árpádtól*.

Az **Erdélyi Múzeum XVIII. kötetének 4. füzetében** (1901 április 15.) *Török István* közelebbi adatokat közöl a kolozsvári ref. kollegium könyvtárában általa felfedezett s a folyóirat ez évi 1. füzetében már ismertetett latin-magyar szótárról. — Az 5. füzet (1901 május 15.) közli *Erdélyi Pál* jelentését az Erdélyi Múzeum könyvtárának 1900. évi állapotáról. — A 6. füzetben (1901 június 15.) *Gyalui Farkas* részletesen ismerteti a Budai Krónika Ranschburg-féle kiadását.

A **Grafikai Szemle XI. évfolyamának 4. száma** (1901 április) *Firtinger Károlytól* Mátyás király és a könyvnyomtatás, *Káldor Lajostól* a szépművészeti stílusok rövid ismertetése című dolgozatokat közöl. — Az utóbbi dolgozat folytatásai az 5., 6. füzetekben (1901 május és június) olvashatók.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények** *XI. évfolyamának 2. füzeté* a következő tartalommal jelent meg: B. *Radvánszky* Béla. Sztregovai Madách Gáspár versei. — Dr. *Sebestyén* Gyula, Vörösmarty kora. (Befejező közlemény.) — *Morvay* Győző, Galánthai gróf Fekete János. (II. közlemény.) — *Szily* Kálmán, Gúnyirat a nyelv-újítók ellen 1795-ből. — *Hegedűs* István, Themistius és Dudith András. — *Adattár*: *Rexa* Dezső, Deák Ferencz levele a Vörösmarty árvák érdekében. — Dr. *Badics* Ferencz, Magyar írók ügyvédi vizsgálatai. — *Esztegar* László, Bárá Jósika Miklós két levele. — *László* Imre, Id. gr. Ráday Gedeon halotti levele. — *Zoványi* Jenő. Holland tudósok levelei magyar tudósokhoz. — *Sz.*, Ének papok felavatására a XVII. század első feléből. — *Sz.*, Ének a kakasról. — *Hegedűs* István, Themistius XII. beszéde. — *Sz.*, A Festetich-kódex és még valami. — Ismertetések, bírálatok: Vörösmarty emlékkönyve (Ism. Cs. E.) Reinhold Köhler, Kleinere Schriften (Ism. Katona Lajos.) Suchier-Birch-Hirschfeld, Geschichte der französischen Litteratur. (Ism. T. J.) — Kisebb közlések: Misztótfalusi Kis Miklós életéhez. Pápai-Páriz-anekdoták. — Arany »Bajusz« cz. költeményének forrásához. (D.) — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpádtól*.

A **Századok** *XXXV. évfolyamának 4. füzetében* (1901 április 15.) rövidebb ismertetés olvasható Győry Tibor magyar orvostudományi bibliografiájáról. — Az *5. füzetben* (1901 május 15.) *L.* ismerteti Apponyi Sándor Hungarica című kiadványát. *Mangold Lajos* a hazai hírlapok történeti repertoriumát közli 1900 szeptembertől 1901 májusig. — A *6. füzetben* 1901 június 15.) *Mangold* közleményének folytatása olvasható.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen. *II. évfolyam* 5—6. szám. (1901 május—június): Gustav *Eggert*, Über das Einbinden von Volksbibliotheksbüchern. — *L. Liev*, Lesegesellschaften. — *E. Reyer*, Die Verwaltung der Central-Bibliothek in Wien (Befejező közlemény.)

Deutsche Litteraturzeitung. *XXII. évfolyam* 15. szám. (1901 április 13.): Alfr. *Erichson*, Bibliographia Calviniana. — 16. szám. (1901 április 20.): Chronica Hungarorum. — 17. szám. (1901 április 27.): Vom Ruhme Johannes Gutenbergs. — 19. szám. (1901 május 11.): R. *Schachinger*, Die Wiegendrucke der Stiftsbibliothek in Melk, I. — 20. szám. (1901 május 18.) *Gyalui Farkas*, Külföldi közkönyvtárakról (Lajos Rácz.)

Centralblatt für Bibliothekswesen. XVIII. évfolyam 4. füzet. (1901 április): Arthur Wyss, Gutenbergs Cisianus zu Dutsche. — Hans Paalzow, Die Pflichtexemplare und ihre Gegner. — W. M. Lindsay, Books (containing marginalia) of the Bibl. Heinsiana, now in the Bodleian. — Graf v. Rehlinger, Noch etwas über die Bibliothek des Seminars für Orientalische Sprachen zu Berlin. — A. A., Die Gothenbürger Stadtbibliothek. — Recensionen und Anzeigen: Festschrift zur Gutenbergfeier, herausgegeben von der königl. Bibliothek zu Berlin (Milchsack.) W. J. von Eys, Bibliographie des Bibles et des Nouveaux Testaments en langue française des XVme et XVIme siècles (Hermann Suchier.) K. Burger, Monumenta Germaniae et Italiae typographica (R. S.) Ludwig Rosenthal über das fünfte Buch zu Rabelais Gargantua und Pantagruel (Hans Paalzow.) — 5. füzet. (1901 május): Paul Zimmermann, Zur Geschichte der Waisenhausbuchhandlung in Braunschweig. — F. Falk, Jakob Merstetter, Adam Gelthufs und Johann Faust. — F. Falk, Wieder ein Missale speciale. — Recensionen und Anzeigen: A la mémoire de Jean Gutenberg; hommage de l'Imprimerie Nationale et de la Bibliothèque Nationale (O. H.) Dr. Anton Schubert, Die Wiegendrucke der k. k. Studienbibliothek zu Olmütz vor 1501 (Ernst Voulliéme.) Wladislaus Wislocki, Incunabula typographica Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis (Adolf Schmidt.) Bestimmungen für das Entleihen von Werken aus der k. k. Hofbibliothek zu Wien (Dr. Frankfurter.) — 6. füzet (1901 június): Albert Maire, La Bibliothèque et l'hygiène du livre. — Georg Maas, Eine neue Kasette für Zettelkataloge. — Recensionen und Anzeigen: Friedr. Hubert, Die Strassburger liturgischen Ordnungen im Zeitalter der Reformation nebst einer Bibliographie der Strassburger Gesangbücher gesammelt und herausgegeben (K. Schorbach). Ferd. Cohrs, Die evangelischen Katechismusversuche vor Luthers Enchiridion, I. (Otto Clemen). Catalogue de livres parémiologiques composant la Bibliothèque de Ignace Bernstein (S.). Zoologisches Adressbuch (Ernst Roth).

Allandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalnachrichten.

La Bibliofilia. III. kötet 2—3. füzet. (május—június). A. E. Nordenskiöld, Dei disegni marginali negli antichi manoscritti della Sfera del Dati. — C. Mazzi, Sonetti di Felice Feliciano. — Leo S. Olschki, A proposito d'un documento per la storia della tipografia napoletana nel secolo XV. — Recensionen: Sac. Achille Ratti. Le ultime vicende della Biblioteca e dell' Archivio di S. Colombano di Bobbio (L. S. O.) — Domanda. — Notizie.

Le Bibliographe Moderne. V. évfolyam, 1901 január—februári füzet (25. szám): Henri Stein, Un Rabelais apocryphe de

1549. — G. Desdevises du *Dézert*, Les archives historiques nationales de Madrid. — L. G. *Pélissier*, La fin de la bibliothèque d'Aubais (1777). — M. L. *Polain*, Le Congrès international de bibliographie (1900). — Ch. *Schmidt*, Bibliothèques et bibliothécaires. — Chronique des archives: Autriche. — Hongrie. France. Grande-Bretagne. Norvège. Pays-Bas. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie. Danemark. France. Italie. Russie. Suisse. Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Inventare des Grossherzoglichen Badischen General-Landesarchivs (H. S.) Paul Mitzschke, Wegweiser durch die historischen Archive Thüringens (H. S.) Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis (H. S.) Léon Losseau, Bibliographie des discours de rentrée prononcés aux audiences solennelles des cours de justice de Belgique, de France, de Luxembourg et de Monaco (H. S.) Maurice Tourneux, Bibliographie de l'histoire de Paris pendant la Révolution française (H. S.) Carlo Massa, Saggio di bibliografia della provincia di terra di Bari. Bibliothèque de Reims; Catalogue des imprimés du Cabinet de Reims (H. S.) August Mau, Katalog der Bibliothek des kaiserlich deutschen archéologischen Instituts in Rom (F. P.) Theod. W. Koch, Cornell University Library; catalogue of the Dante Collection (H. S.) Jules Laude, Les bibliothèques universitaires allemandes et leur organisation (H. S.) Dr. Gottfried Zedler, Die Inkunabeln Nassauischer Bibliotheken (H. S.) Joseph Dumoulin, Vie et oeuvres de Frédéric Morel, imprimeur à Paris depuis 1557 jusqu'à 1583 (H. S.) Léon Rostaing, Marcel Rostaing et Fleury Percie du Sert, Précis historique, descriptif, analytique et photomicrographique des végétaux propres à la fabrication de la cellulose et du papier (P. de Vaissière.)

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XII. *évfolyam*, 2—4. *szám*: Luigi Colini *Baldeschi*, Ghibellinismo ed eresie marchigiane nella prima metà del secolo XIV. — Domenico Orano, Lettere di Pier Candido Decembrio, Frate Simone da Camerino e Lodrisio Crivelli a Francesco Sforza. — Giulio *Puliti*, A proposito del prestito dei libri nelle biblioteche pubbliche governative. — Giuseppe *Baccini*, Lettere inedite di F. D. Guerazzi a Piero Cironi. — Giovanni *Bresciano*, Bibliografia statutaria delle Corporazioni romane di Arti e Mestieri. — Notizie.

Zeitschrift für Bücherfreunde. V. *évfolyam* 1. *füzet.* (1901 április): Dr. Konrad *Häbler*, Gedruckte spanische Ablassbriefe der Inkunabelzeit (I. közzel.) — Dr. Alexander *Tille*, Goethes Faust auf der deutschen Bühne. — Dr. Georg *Witkowski*, Klassiker-Ausgaben. — Philip *Rath*, Die Bibliophilen: Léon Conquet. — Kritik: Catalogue of the Printed Books and Manuscripts of the John Rylands Library (v. S.) — 2. *füzet.* (1901 május): Fedor von *Zobeltitz*, Das Plantin-Moretus-Museum in Antwerpen. — Dr. Konrad *Häbler*,

Gedruckte spanische Ablassbriefe der Inkunabelzeit. (II. közlemény.) — Tony *Kellen*, Bücherwidmungen — 3. füzet. (1901 június): Erich *Ebstein*, Bürger-Bilder; Zusammenstellung der G. A. Bürger darstellenden Bilder. — Dr. Otto *Zaretsky*, Einige Nachträge zu Merlos »Ulrich Zell«. — Karl *Borgmann*, Gedanken eines Buchbinders. — E. Fischer von *Röslerstamm*, Die Wiener Frühjars-Autographen-Auktion. — Dr. Hann *Schulz*, Die Litographien-Ausstellung im Leipziger Buchgewerbemuseum.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1901-IK ÉV ELSŐ ÉVNEGYEDÉBEN.

Összeállította: Kováts László.

- BAINTNER HUGÓ. Közkönyvtárak. (A kassai egyetem. Emlékkönyv.) Kassa, 1901. Vitéz A. 8-r. 133—136 l.
- BERNÁTH LAJOS. A protestáns iskoladramákról. (Protestáns Szemle. XIII. évf. 5. 6. füzet.) Budapest, 1901. Hornyánszky Viktor. 8-r. 383—395.; 473—490. l.
- CATALOG aus der Bibliothek der St. Stephans Sodalität in Pressburg. Pozsony, 1901. Kath. irod. részv. társ. kny. 8-r. 88 l.
- ÉVKÖNYVE, Magyar könyvkereskedők —. Tizenegyedik évfolyam. I. Magyar könyvészet 1900. II. Könyvkereskedelmi üzletcímár. III. Közhasznú üzleti tudnivalók. IV. Zeneművek jegyzéke. Szerk. Rényi Károly. Budapest, 1901. Pallas kny. 8-r. XCVIII, 335 l. 1 arczkép.
- FIRTINGER KAROLY. Mátyás király és a könyvnyomtatás. (Grafikai Szemle. XI. évf. 4. szám.) Budapest, 1901. Pesti kny. 4-r. 55—57. l.
- HELLEBRANT ÁRPÁD. Néprajzi könyvészet 1900-ból. (Ethnographia. XII. évf. 3. 5. 6. Budapest, 1901. Hornyánszky Viktor. 8-r. 139—140.; 235—237.; 286—288. l.
- HELLEBRANT ÁRPÁD. A magyar philologiai irodalom 1900-ban. (Egyetemes philologiai közlöny XXV. évf. VI—VII. füzetben.) Budapest, 1901. Franklin-társ. 8-r. 491—600. l.
- HELLEBRANT ÁRPÁD. Könyvészet 1900. Második közlemény. (Nyelv-tudományi közlemények XXXI. köt. II. füzet.) Budapest, 1901. Franklin-társ. 8-r. 228—237. l.
- HELLER ÁGOST. Jelentés a harmadik nemzetközi bibliografiai konferenciáról. (Akadémiai Értesítő XII. köt. 6. füzet.) Budapest, 1901. Hornyánszky Viktor. 8-r. 351—352. l.
- HELLER ÁGOST. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára. (Akadémiai Értesítő XII. köt. 5. füzet.) Budapest, 1901. Hornyánszky Viktor kny. 8-r. 225—226. l.
- HORNYIK JÓZSEF. Kecskeméti írók. »Kecskemét múltja és jelene« című mű részére. Kecskemét, 1901. Fekete Mihály. 8-r. 81, 3 l.
- IRODALOM, Közgazdasági —. (Közgazdasági Szemle XXV. évf. 4. 5. 6. számaiból.) Budapest, 1901. Pesti kny. 8-r. 320—328.; 399—408.; 478—488. l.
- JEGYZÉK a maros-illyei kaszinó könyvtáráról. Szászváros, 1901. Schäser A. 8-r. 16 l.
- JEGYZÉKE, A besztérczebányai kaszinó könyvtári —. Besztérczebánya, 1901. Machold F. 8-r. 72 l.
- JEGYZÉKE, A székesfehérvári felső kereskedelmi iskola ifjúsági könyvtárának —. Székesfehérvár, 1901. Singer Ede. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE, A székesfehérvári Vörösmarty-kör könyvtárának betűsoros —. (A Vörösmarty-kör 1900/1901. évben.) Székesfehérvár, 1901. Csitári kny. 8-r. 17—37. l.

KARCUB PÁL és SZEMÁN ISTVÁN. A három szent püspökről nevezett ungvári növendékpapság egyházirodalmi iskolája könyvtárának könyvjegyzéke. Ungvár, 1900. Szt. Bazil Társ. kny. 8-r. 88 l.

KERNTLER KÁLMÁN. Kimutatás a Magyar tisztviselők orsz. egyesületének könyvtára részére szerzett könyvekről. Budapest, 1901. Pesti Lloyd kny. 8-r. Egyesületi Értesítő 1. számában 9—12. l.

KOLLER GYULA. A magyar orvosi könyvkiadó-társulat jelentése 1900. évi működéséről és tagjairól. Budapest, 1901. Pesti Lloyd kny. 8-r. 30 l.

KÖNYVSZEMLE, Magyar —. 1894—1900. (Magyar gazdaságtörténelmi szemle. VIII. évf. 5. füzet.) Budapest, 1901. Pátria kny. 8-r. 231—232. l.

KÖNYVTÁRA, A pozsonyi róm. kath. elemi tanítóképző intézet —. (Az intézeti értesítő 1900/1901. évfolyamában.) Pozsony, 1901. Kath. irod. részv. társ. kny. 8-r. 22—39. lap.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A kisújszállási áll. segélyezett ev. ref. főgymnasium ifjúsági —. (Az intézeti értesítő 1900/1901. évfolyamában). Kisújszállás, 1901. Szekeres József. 8-r. 9—60. lap.

LELTÁRA, A fehér-gyarmati ev. ref. egyház könyvtárának —. Szatmár, 1901. Szabadsajtó kny. 8-r. 7 l.

MAGASSY ANTAL. Egy kéziratgyűjtemény a XIX. század első évtizedeiből. (Egyetemes philologiai közlöny XXV. évf. IV. V. füzet.) Budapest, 1901. Franklin-társ. 8-r. 287—297.; 382—395. l.

MILESZ BÉLA. A tiszafüredi múzeum és könyvtár az 1900-ik évben. Eger, 1901. Egri nyomda r. t. 8-r. 14 l.

NÉVJEGYZÉKE. A debreczeni ref. egyházmegye könyvtárában lévő könyvek —. Debreczen, 1901. Városi kny. 8-r. 11 l.

PERÉNYI JÓZSEF. Irodalomtörténetírásunk első munkásai. (A nagykanizsai kegyesrendi főgymnasium 1900/1901. évi értesítőjében.) Nagykanizsa, 1901. ifj. Wajdits József. 8-r. 38 l.

SERAPHIN, FRIEDRICH WILHELM. Eine Kronstädter Handschrift des Jacobus de Voragine. (Programm des evang. Gymnasiums A. B. zu Kronstadt 1900/1901.) Kronstadt, 1901. Wilhelm Gabony. 4-r. 14 l., 1 melléklet.

SZABÁLYAI, Zombor szab. kir. városi könyvtár-egylet könyvtár-kezelési —. Zombor, 1901. Bittermann Nándor és fia. 8-r. 11 l.

SZÉPE LAJOS és KOVÁCS GÁBOR. A debreczeni kereskedő ifjak önképző egyesülete könyvtárának jegyzéke 1900. évi december hó végéig bezárólag. Debreczen, 1901. Városi kny. 8-r. 40 l.

VELINSZKY FERENCZ. A »Fejérmegyei tanítótestület« könyvtárának lel-tári jegyzéke. Székesfehérvár, 1901. Csitári kny. 8-r. 29 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Vidéki könyvtárak állami segélyezése. A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőisége által kidolgozott tervezet alapján a múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának javaslatára a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur f. évi június 20-án kelt 35778. sz. rendeletével az 1901. évre a következő segélyösszegeket engedélyezte a vidéki könyvtárak részére: Árva-megye közönségének az *alsókubini* Csaplovits-könyvtár rendezésének folytatására 800 koronát, az *aradi* Kölcsey-egyesületnek az Atzél-könyvtár vételárának folytatólagos törlesztésére 1000 koronát, *Beszterczébánya* szab. kir. város közönségének a városi múzeum könyvtárának fejlesztésére 600 koronát, a *békéscsabai* múzeum egyesületnek ugyan e célra 500 koronát, a *budapesti* könyvtáregyesületnek a budai könyvtár fejlesztésére 800 koronát, a szolnok-dobokamegyei irodalmi, történelmi és etnográfiai társulat *deési* múzeumának 300 koronát, a *felkai* Tatra-múzeum könyvtárának 400 koronát, a békésmegyei közművelődési egyesületnek *gyulai* múzeumának az Oláh-féle könyvtár vételárának törlesztésére 1000 koronát, a *halasi* ev. ref. főgimnázium könyvtárának 1000 koronát, a hontmegyei múzeum-társulat *ipolysági* múzeumának 500 koronát, *Kecskemét* th. város közönségének a városi múzeum könyvtárának gyarapítására 600 koronát, *Losoncz* város közönségének a városi közkönyvtár fejlesztésére 600 koronát, a *máramarosszigeti* ev. ref. főiskola előljáróságának a főiskola könyvtárának nyilvánossá tételére 1000 koronát, a borsod-miskolczi közművelődési és múzeum egyesület *miskolczi* múzeumának 600 koronát, a *nagybányai* múzeum egyesületnek a városi múzeum könyvtárának gyarapítására 400 koronát, *Pozsony* sz. kir. város közönségének a városi könyvtár fejlesztésére 2500 koronát, *Selmecz-Bélabánya* szab. kir. város közönségének a városi múzeum könyvtárának fejlesztésére 600 koronát, Háromszék megye közönségének a *sepsi-szent-györgyi* székely nemzeti múzeum könyvtárának fejlesztésére 600 koronát, a *szabadkai* közkönyvtár és múzeum-egyesület könyvtárának 800 koronát, a *szatmári* Kölcsey-kör könyvtárának 400 koronát, *Szeged* szab. kir. város közönségének a Somogyi könyvtár gyarapítására 1000 koronát, Tolna vármegye közönségének a *szegzárdi* vármegyei múzeum könyvtárának fejlesztésére 500 koronát, a vasmegyei kultur-egyesületnek *szombathelyi* múzeuma könyvtárának fejlesztésére

1000 koronát, *Temesvár* szab. kir. város közönségének a városi könyvtár fejlesztésére 600 koronát, a *turóc-szent-mártoni* múzeumi tót társaság könyvtárának 600 koronát. Ezekon kívül a segélyezések rovatánál fenmaradó összegből az *aradi*, *kassai*, *pozsonyi*, *szegedi* és *szombathelyi* könyvtárak részére megszereztetett az Istvánffy Gyula által kiadott Clusius-kódex 1—1 példány. Végül az erdélyi, a felvidéki és a dunántuli magyar közművelődési egyleteknek népkönyvtárak létesítésére egyenként 3600 kor., az országos magyar iskolaegyletnek, a budapesti könyvtáregyletnek hasonló célra egyenként 1000—1000 kor., a *pozsonyi* Toldy-körnek könyvtára gyarapítására 1000 kor., a *tisza-füredi* múzeum és könyvtáregyletnek könyvtára gyarapítására 600 kor., az *eperjesi* Széchenyi-körnek népkönyvtárak létesítésére 2000 kor., a *nagyvárad*i Szigligeti-társaságnak hasonló célra 600 kor., a temesvári józsefvárosi polgári olvasó-körnek könyvtára gyarapítására 1000 kor., s a *miskolczi* ág. h. ev. egyház nyilvános közkönyvtárának segélyezésére szintén 1000 kor. engedélyeztetett.

Gutenberg-társaság. A mult évi mainzi jubileum alkalmából létrejött alkotások között a legnevezetesebbek és legmaradandóbbak egyike kétségkívül a Gutenberg-társaság lesz, mely a Gutenberg-múzeummal kapcsolatban a nagy felfedezőre, s általán a könyvnyomtatás kezdetének történetére vonatkozó kutatások, tanulmányok központja akar lenni. Ugy a múzeum, mint a társaság Mainz város nevezetességeit fogják szaporítani s a tagságra való felhívást is dr. *Gassner*, Mainz főpolgármestere bocsátotta ki. E felhívás szerint a társaság feladata lesz a Gutenberg-múzeum fejlesztésében való tevékeny közreműködés s e mellett a Gutenbergre és találmányára vonatkozó kutatások előmozdítása. E célból a társaság jóvedelmének egy részét a múzeumnak adja, másik részét pedig a megjelölt körben mozgó kiadványokra fogja fordítani. A könyvnyomtatás történetére vonatkozó műveken kívül ki fogja adni nevezetesebb könyvrégiségeknek s a könyvnyomtatás története szempontjából fontos iratoknak, okleveleknek hasonmásait is. A társaság annyiban nemzetközi jellegű, a mennyiben bárki tagja lehet, úgy szintén egyes városok, egyletek és intézetek is. Az alapító tagsági összeg minimuma 300 márka, a rendes tagság évi díja 10 márka. A tagsággal járó jogok közé tartozik a múzeum és könyvtár használata is. A társaság kiadványait, melyek közül sok nem is kerül könyvtári forgalomba, a tagok díjtalanul fogják megkapni. A társaság nagygyűlése évenként Ker. Szent János napján (június 24-én) vagy a rákövetkező vasárnapon lesz. — A társaság életének nevezetesebb mozzanatairól a jövőben is meg fogjuk emlékezni.

Könyvtárnokok gyűlése Strassburgban. A német filologusok és tanférfiak XLVI. gyűlése ebben az évben október 1—4. napjain Strassburgban fog megtartatni. A pár év óta oly szép eredménnyel működő könyvtárnoki szakosztály, mely az idén *Dziatzko* göttingai könyvtárigazgató és *Meyer* strassburgi főkönyvtárnok vezetése alatt fogja tanácskozását folytatni, a következő tárgysorozatot állapította meg: *Dziatzko*, A göttingai könyvtár a westfali béke idején; dr. *Eichler* F., A német könyvtárügy történetének egy forrásgyűjteménye; *Freimann* A., A zsidó ősnymotatványok; *Fritzsche* Róbert,

Az irodalmi érték a könyvtárnok szempontjából; *Haebler*, A spanyol könyvészet és könyvtárügy; *Milchsack* Gusztáv, Rövid fejtegetés arról, hogy a közepkori könyvmásolók a kéziratok lapszéleit megállapított szabályok szerint mérték-e ki? Ezeken kívül a strassburgi egyet. könyvtár megtekintése előtt Marckwald ottani könyvtárnok előadást fog tartani a könyvtár történetéről. Az igen tanulságosnak ígérkező gyűlésen *Fejérpataky László* a Magy. Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgató-őre is részt vesz.

A magyarországi könyvtárügyről eleven tollal írt vázlatos ismertetés jelent meg az Österreichisch-Ungarische Revue XXVII. kötetében, a mely hivatva van a hazai kulturéletnek ezt a fontos ágát szélesebb körökkel is megismertetni. Kár, hogy a dolgozat szerzője, dr. *Gyalui Farkas*, a kolozsvári egyetemi könyvtár buzgó őre, nem szentelhetett ezúttal behatóbb fejtegetést a tagadhatatlanul igen érdekes tárgynak. Különösen érdemes lett volna azt a szervezetet ismertetni, a melyet a könyvtárügy állami felügyelete a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége és az országos múzeumi és könyvtári tanács révén nyert, mert az országos bizottság, a melyről a dolgozatban szó van, csak a kiinduló pont volt az említett nevezetes intézmények létesítésére. Azonban remélni lehet, hogy Gyalui dr. folytatni fogja tevékenységét ez irányban és felhasználva széles összeköttetéseit kimerítőbb tanulmányokban is ismertetni fogja könyvtári viszonyainkat a külföld előtt. Gyalui dr. alkalmat talál e kis dolgozatban is, hogy a könyvtárak nemzetközi kölcsönzési forgalmának fejlesztése érdekében lelkesen agitáljon. —e—

Lány Dániel galgóczyi prédikátor theologiai műve. Kassa város jegyzőkönyvében az 1651 év május hó 12-éről Lány Dániel galgóczyi prédikátor tkeologiai művéről emlékezik meg ekképen:

»Die 12. Maji. Galgóczyi praedicator M. Daniel Lany supplicál azon, hogy mivel Bonaventura Hocquardus nevő franciscanus barátunk ellenünk koholt Perspectivum lutheranorum et calvinianorum nevű könyvét refutálta volna és azt ki akarván nyomtatatni, költsége elégtelen volna; méltóztatnék az nemes tanács ilyen jó szándékában segítséggel lenni. Deliberatum: Mivel ennekelőtte is bíró uramat megtalálván levele által ugyanezen dolog felől ő kegyelme, arra ajánlotta volt bíró uram magát, hogy ha lehetséges léssen, az urak közöttül keres ő kegyelmének valami patronust, nem lévén Cassa városának abban módja az sok zür-zavaros állapot miatt, akiben vagyton. Azért most bíró uram itthon nem lévén, az ő kegyelme válaszában bíró uram haza jöveteléig kell haladni.« Megjelent-e a mű nyomtatásban? — nyomára nem akadtam. Szabó Károly R. M. K.-ában nem fordul elő. K. L.

A német könyvtárnokok egyesületének második évi gyűlése Gothában f. évi május hó 30. és 31-én tartatott meg a tagok élénk érdeklődése mellett. A magas színvonalú előadások kapcsán megindult szakszerű vitatkozásokban igen fontos könyvtári problémák jutottak érdemleges tárgyalás alá, a mint erről az érdeklődők a Centralblatt für Bibliothekswesen f. évi 8—9. füzetéből meggyőződhetnek. Az évi jelentés az elmúlt év német könyvtárügyi mozgalmainak igen tanulságos kritikai ismertetése. Beható fejtegetések és tanácskozások tárgyai voltak: az 1896 év előtti német hírlap-irodalom bibliográfiája, a könyvkiadók és könyvtárak közti viszony, a könyv-

tári statisztika, a kötések és egylevelű nyomtatványok megóvása, könyvtárak megvásárlása. Megannyi gyakorlati kérdés, a melyeket a jelenlevők a legkülönbözőbb szempontokból megvitattak. — Nem lehet kétség az iránt, hogy ilyen természetű összejövetelek a magyarországi könyvtárügyre is igen kedvező hatással lennének. Különösen most, mikor a könyvtárak kérdése iránt nálunk is fokozottabb érdeklődés észlelhető, igen nagy eredményeket lehetne várni mondjuk két évenként tartandó könyvtárnoki értekezletektől, a hol elméleti és gyakorlati fejtegetések módot nyújtanának az észleletek, tapasztalatok közvetlen megismertetésére s így fontos kérdésekben egyöntetű elvi megállapodásokra. Ez utóbbi különösen nevezetes tényező a könyvtári tevékenység eredményességére nézve. Egységes, egyöntetű alapelvek egy-egy ország könyvtárai között olyan közösséget hoznak létre, a melynek közművelődés és tudományos munkásság egyaránt kiszámíthatatlan hasznát veszi. Ehhez pedig csak konferenciák közvetlen tanácskozásaival lehet eljutni. A német könyvtárnokok egyesülete éppen ezért korszakalkotó a német könyvtárügy történetében. Érdemes lenne az eszmével nálunk is foglalkozni. —r.

Joannes Sagitarius typographus? Magyarországi vagy talán külföldi könyvnyomtató rejlik-e név alatt, a ki az 1670-ik év július hó 9-én »constituálja plenipotentiáriusának Vida András uramat« Kassán? Nevét Kassa város jegyzőkönyve őrizte meg.

K. L.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1901 június 16-tól, szeptember 15-ikéig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Ada:

**Vogel M.

Bács-Almás:

Vogel M.

Budapest:

**Brunner Ernő.

VIII., Csányi-u. 13.

Fischer József.

VIII., Baross-u. 4.

Gelléri és Székely

VII., Kerepesi-út 34.

Hercz Armin.

VII., Szövetség-u. 22.

Klass Hermann.

VII., Kerepesi-út 66.

Krammer Lipót.

VII., Csömöri-út 44.

Kunstädter Vilmos.

VII., Csömöri-út 91.

Marian György.

VI., Rottenbiller-u. 56.

Mility Rankó.

VIII., Futó-u. 44.

Wolf Lipót Lajos.

VII., Akácza-u. 61.

Cservanka:

Boros György.

Győr:

Gróf Gyula.

Heckenaszt György.

**Surányi János.

Monor:

Monor kerületi ny.

Török-Kanizsa:

Szegyakov Sándor.

Uj-Verbász:

Trbojevich M. Szergej.

Verbászi kny. tul.

**Boros György.

Zenta:

Barna János.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a haza tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és specziális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben. több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor., könyvárusi forgalomban 2 kor. 50 fillér.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czímére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendőek.

A Magyar Könyvszemle régi folyamából a II—XVI. köteteket egyenként 4 koronaért, együtt 40 koronaért bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1899-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. IX. volume. 3. livrai-
6 couronnes = 6 francs = 5 mares. | son. Juillet—Septembre 1901.

Sommaire.

Elemér Czakó. L'art décoratif dans l'imprimerie. (II. article, avec 1 table et 25 facsimiles dans le texte.)	226
Elemér Varju. La bibliothèque Batthány à Gyulafehérvár. (VIII. article, avec 1 table et 1 facsimile)	256
Louis Naményi. L'histoire de l'imprimerie à Nagyvárad. (II. article, avec 4 facsimiles)	280
Dr. Ladislav Esztegár. Rapport sur les congrès de bibliographie et des bibliothécaires tenus à Paris au mois d'août 1900. (II. article)	297
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois dans le II. trimestre de 1901	321
La bibliothèque de l'université de Budapest en 1900	315
Litterature. Victor Ranschburg, La convention de Bern au point de vue de la Hongrie. Par <i>e. l.</i> — Joseph Szinnyei, La vie et les œuvres des auteurs hongrois. Tom. VIII. 1—5. Par <i>(e)</i> . — Revues des revues bibliographiques. I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	325
La littérature bibliographique hongroise dans le II. trimestre de 1901. Par Ladislav Kováts	331
Notices. Subvention d'état pour les bibliothèques de province. Société Gutenberg à Mayence. L'assemblée des bibliothécaires à Strassbourg. Les bibliothèques hongroises et l'étranger. <i>(e)</i> . Une œuvre théologique de Daniel Láng (<i>L. K.</i>) La deuxième assemblée générale de la société des bibliothécaires allemands (<i>—r—</i>). Joannes Sagittarius typographus? (<i>L. K.</i>)	333
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie de 16 Juin à 15. Septembre de 1901	336

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest. Musée National Hongrois.